

**PUBLICAȚIE SAPTĂMINALĂ EDITATĂ DE
GRUPUL PENTRU DIALOG SOCIAL**

ANUL I • NR. 25 • 6 IULIE 1990

„Nimeni nu-i poate aduce
omului mai multe foloase
ca propria sa conștiință”

BENJAMIN FRANKLIN

DIN SUMAR:

● Opinia publică și alegerile prezidențiale – semnat de Pavel Câmpeanu ● AGNES HELLER: „Glorioasele revoluții ale Europei răsăritene” ● ACCENTE semnate de: Thomas Kleininger, Alina Mungiu, Bedros Horasangian, Zoe Petre, Cezar Tabarcea, Ștefan Radof ● România face parte, totuși, din EUROPA ● ADAM MICHNIK: Larve și ingeri ● BASARABENII... ● Cine este aproapele meu ● Szász János: Ontologia cozii ● Arbitrar, nedreptăți și abuzuri în istoria științei românești: Cazul Gr. T. Popa ● PIERRE TEILHARDT DE CHARDIN: Esența ideii de democrație ● ANDRÉ GLUCKSMANN: Bucătăreasa și mîncătorul de oameni

SPERANȚA DUPĂ SPERANȚĂ

Sintem din nou pe prima pagină a marilor cotidiene și hebdomadare din străinătate. Teroarea de la mijlocul lui iunie a oferit mediilor de informare evenimente palpitante. Ne-am obișnuit, cînd deschidem un ziar străin, să căutăm titluri și articole, fotografii „românești”. Și nu ești dezamăgit, un subiect românesc măcar de cîteva rînduri există, dacă nu articole de fond, analize amănunțite, reportaje ample. Agențiile de presă au priceput că: la București se-ntîmplă tot timpul ceva, așa încît, ziaristii se găsesc în număr mare în căutare de senzational. Și din păcate, lucrurile se derulează ca un serial (al crizelor) cu multe episoade care au tot ce trebuie pentru a interesa: neprevăzut, înfruntare, violență, cadru exotic; un fel de *ex media* amestecat cu hi-tech; mai sînt și oamenii, cei mai mulți aflați încă în „somnul cel de moarte”. Pentru ei totul se întîmplă ca-n somn. Un vis urit, cu secvențe în reluare, cu scene groțesti și sîngeroase – alternata cu conferințe de presă cu rol de tranchilizant... O lume nebună, nebună, nebună. În care nimeni nu dialoghează cu nimeni.

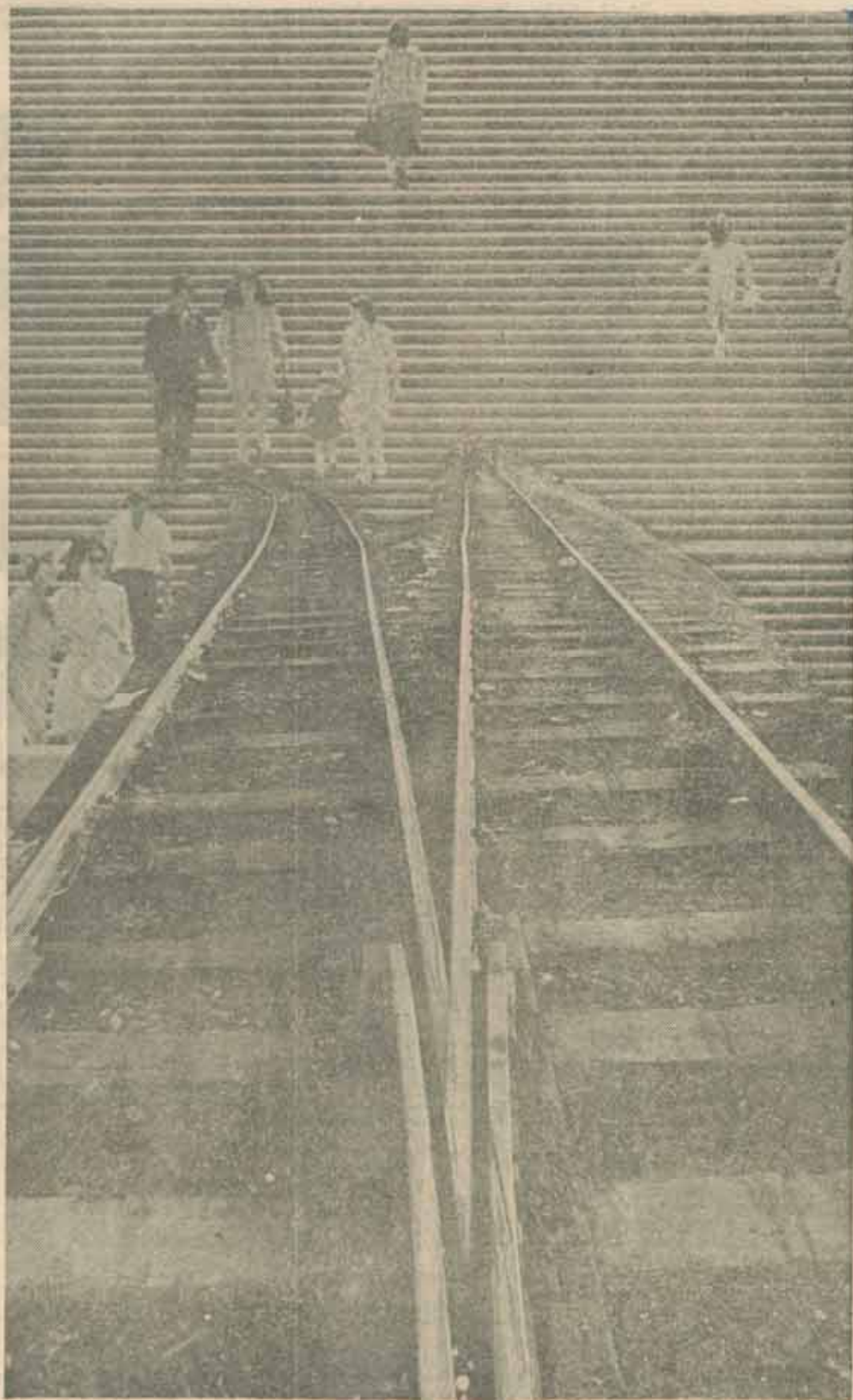
Crăciunul trecut ne-a găsit într-o euforie în care speranța se confunda pur și simplu cu realitatea. Viitorul devenise un prezent continuu. Dintr-o mișcare, ne instalasem în prim planul transformărilor democratice din estul Europei, proces început cîteva luni mai înainte (alegerile din Polonia, căderea Zidului de la Berlin), nu întîmplător, la scurtă vreme după masacrul din piața Tien An Men. În cîteva zile și nopți România distrusese comunismul, vechile structuri dispăuseră în neant. Speranța era singurul sentiment posibil. Europa ne privea cu o admirație fără margini. Un vol de simpatie mai mare decît cel ridicat în octombrie '56 pentru Budapesta, august '68 pentru Praga. Căpătasem nenumărați prieteni, care învățau cu repeziune unde se află București, Timișoara, Sibiu, Cluj...

Din păcate, pe măsura trecerii timpului, maniera de guvernare – ieșită din vidul de putere postceaușist – a dus la erori grave, la pierderea sufletului revoluționar, la discreditarea treptată a imaginii revoluției românești în lume. Evenimentele de la sfîrșitul lui ianuarie, cele din martie de la Tg. Mureș, împiedicarea regelui de a vizita țara, campania de alegeri și rezultatele, teroarea din 13-15 iunie, au dus – toate – la pierderea popularității noastre în lume și a speranțelor pe care le-am avut. Astăzi ne-am regăsit locul nostru în pluton, adică penultimul, undeva în vecinătatea Albaniei. Ce speranțe mai avem acum, după ce speranțele s-au dus? Putem recupera terenul pierdut?

Premierul Roman, după conferințe de presă în care a dat versiuni foarte diferite evenimentelor din 13-15 iunie, a prezentat lista noului său guvern. Voican-Voiculescu, Casimir Ionescu, Dan Iosif et. comp. – adică durii – lipsesc. Ni se propune un guvern de tehnocrați, oameni care n-au făcut parte din ierarhia superioară sub Ceaușescu. Ca și Roman. Mai rămîne din festa nomenclatură președintele – ca în Polonia. Să înțelegem oare că premierul român și-a însușit o parte din apelurile demonstrațiilor din Piața Universității, punctul 8 din ultima astăzi Proclamație de la Timișoara, din apelul G.D.S.-ului 7 Gorbaciov a asimilat criticile disidenței, le-a inclus în programul său de guvernare. E o dovadă de inteligență politică. Mai rămîn vorbele. Discursurile și zimbetele profesionaliste nu ne-au lipsit în ultimele luni. Respectarea promisiunilor, da.

Speranța noastră după pierderea altor speranțe, este că Guvernul a-înțeles gravitatea situației. Singurul cuvînt care-mi vine în minte este: dezastre. Deci o înțeles lecția dură pe care a primit-o. Lipsa dialogului a dus la înfruntare și nu la găsirea unui *modus vivendi*. Încercarea premierului Roman de a lăsa imaginea sa și a echipei sale este de înțeles. Rămîne de văzut dacă va reuși să treacă la reformele radicale care să redea Europei încredere în noi, iar nouă, celor din țară, speranța.

STELIAN TĂNASE

Fotografie de EMANUEL PĂRVU

OPINIA PUBLICĂ SI ALEGERILE PREZIDENTIALE

● TELEVIZIUNEA PREFERĂ SONDAJELE DE CASĂ

Violențele din lunie au determinat publicarea cu întârziere a rezultatelor ultimului sondaj electoral efectuat în mai de echipa Grupului pentru Dialog Social (Călin Anastasiu, Alin Teodorescu și subsemnatul), la acel moment încă în colaborare cu Televiziunea Română. Întârzierea a fost suficientă pentru a da timp postelor să ne transmită mesajul lapidar prin care TVR reziliază unilateral contractul valabil pe întregul an 1990 cu Grupul pentru Dialog Social, prin care acesta din urmă era abilitat să întreprindă sondaje lunare în rîndurile audienței TV din întreaga țară.

De menționat că în intervalul dintre semnarea și rezilierea contractului, Televiziunea nu a exprimat nici o rezervă față de modul în care GDS își îndeplinește obligațiile asumate. De ce atunci Televiziunea se hotărăște în lunie să rezilieze un contract pe care l-a semnat în martie? Neputînd găsi motivul acestei schimbări în sfera respectării obligațiilor contractuale, nu ne rămîne decît să-l căutăm în afara ei. Aici apare evident că GDS nu a reprezentat pentru Televiziune numai un partener de contract, ci și un critic probabil nu întotdeauna agreabil al carentelor ei de notorietate mai mult decît publică.

Este momentul să amintesc că GDS deplorează devastarea Televiziunii de către cei care au invadat-o în 13 lunie. Dar ei deplorează totodată devastarea sistematică, de către Televiziunea însăși, a șanselor de a-și dobîndi credibilitatea socială fără de care ea va contribui mai puțin la tranziția democratică decît la întoarcerea unor stări de spirit nedorite.

Nu pot exclude o eventuală conexiune între această criză de credibilitate și rezilierea contractului. Mesajul care ne anunță respectiva decizie schitează și o justificare: dorința Televiziunii de a-și studia ea însăși propriul său public. În acest scop ea își constituie propria echipă de cercetare, cedînd, după ce pare, insistențelor unor foști activiști salariați ai PCR, pe cale de a se transfigura în specialiști ai sondajelor de opinie. TV devine astfel și parte și judecător. Lipsa de credibilitate a programelor sale politice ea tinde să li adauge lipsa de credibilitate a imaginii pe care ea însăși vrea să o acrediteze despre sine. Ca fondator al Oficiului de studii și sondaje al RTVR, pe care l-am condus timp de 14 ani, știu destule despre convingerea ocîrmuirilor birocratice ale acestei instituții că publicul nu poate decît să le admire, și deci despre idiosincrazia lor față de informații obiective asupra telespectatorilor. Tocmai pentru a evita subordonarea cercetărilor față de instituția care constituie obiectul lor, am propus Televiziunii, împreună cu sociologii Călin Anastasiu și Alin Teodorescu, contractul în discuție.

Încercarea de reziliere a contractului cu GDS ar putea avea astfel semnificația unei coerențe regretabile. Încîlnată nu atât să-și depășească propria dependență față de anumite foruri cît să o dismuleze. Televiziunea superă greu o cercetare independentă asupra ecoului social al activității ei.

● SONDAJUL

Chiar publicate cu întârziere, rezultatele sondajului efectuat în ultima decadă a lunii mai păstrează valoarea documentară. Întrucît descriu un eveniment ale cărui reverberații vor stăruii multă vreme și deci asupra cărora este bine să deținem cît mai multe informații. Al cincilea din seria sondajelor pre-electorale organizate de departamentul de specialitate al Grupului pentru Dialog Social, el s-a desfășurat pe un eșantion la scară națională însumînd 1.400 subiecți domiciliați în ambele medii, din toate județele. Concentrată cu prioritate asupra alegerilor prezidențiale, investigația s-a structurat pe următoarele teme:

1. dezbaterile televizate dintre cei trei candidați pentru funcția de președinte.
2. preferințele electoratului, modificările și motivările lor
3. contribuția Televiziunii la derularea acestei confruntări
4. aprecierea alegerilor.

● DEZBATEREA

Transmisă în seara de 17 mai 1990, confruntarea dintre cei trei candidați la funcția supremă a reprezentat un eveni-

ment remarcabil atît sub aspectul competiției electorale propriu zise, cît și sub cel al implicării mijloacelor moderne de comunicare în procesul politic. În cazul nostru este evident vorba de prima tentativă de a include acest procedeu democratic în moravurile politice.

În contrast cu o campanie alterată de violențe verbale — și uneori nu doar verbale — dezbaterile s-a caracterizat prin atmosfera de urbanitate și responsabilitate la care au contribuit toți participanții. Poate că această reușită nu a fost străină de atmosfera pașnică, puțin sperată, în care au decurs alegerile propriu zise.

Prima condiție pentru ca dezbaterile să

PAVEL CĂMPEANU

● PREFERINȚE, MOTIVAȚII

Întrebați cepe dintre competitori s-a prezentat cel mai bine cu acest prilej, subiecții l-au indicat în proporție de 9% pe d. I. Rățiu, de 13% pe d. R. Cămpeanu, și de peste 75% pe d. I. Iliescu. Comparativ cu intențiile de vot dinaintea dezbaterii, la sfîrșitul ei d. R. Cămpeanu își pierde peste un sfert dintre susținători: 4%; d. I. Rățiu aproape îl dubla, înregistrînd un spor de 3 procente; iar d. I. Iliescu cîștiga 5%. Trei zile mai tîrziu, la 20 mai, votul însuși avea să atenueze pierderile d-lui R. Cămpeanu, reducîndu-le la numai 2%, să coboare adeziunile

tru ori mai puțin pe acest trecut controlabil decît pe impresia incontrollabilă, de seriozitate și echilibru, pe care l-o produc cei trei competitori. Foarte moderat sau moderat este de asemenea impactul apartenenței lor la o anumită formațiune politică, ori vederile exprimate de ei cu privire la reorganizarea economiei. Se poate spune că pe ansamblul său electoralul pare în această fază mai sensibil în virtuțile potențiale ale unui posibil leader charismatic decît la cele ale unui program de reorganizare socio-economică. Pe o astfel de temelie stă așezată nu numai opțiunea momentană din mai, ci și popularitatea președintelui ales, în anii următori.

● PERFORMANȚA TELEVIZIUNII

Nu sînt sigur că un organism de cercetare subordonat, de tipul celui care pare să geseze acum în Calea Dorobanților, ar fi dorit să înregistreze viziunea publicului asupra acestui subiect delicat și mai ales să o facă publică. Deși respectabilă în sine, inițiativa Televiziunii de a organiza această dezbateri este apreciată pozitiv de numai 57,5% dintre persoanele interviuate. Acesta este procentul mediu pe întregul eșantion — el urcă pînă la 62% printre pensionari și casnice și coboară pînă la 48% printre studenți.

Într-adevăr, fideli unei tradiții obosite, reprezentanții Televiziunii au vorbit și cu acest prilej prea mult, nerecunoscîndu-se să pună întrebări, ceea ce corespunde rolului lor, și făcînd propriile lor expoziții, ceea ce viza alt rol: timpul alocat inițial respectivului program a fost extins arbitrar, ceea ce l-a iritat pe telespectatorii interesați de emisiunile următoare și, în orice caz, a stîns dramaticul dezbaterii; dar, deosebit, spre deosebire de practicile occidentale în materie — care nu par a fi fost suficiente studiate — Televiziunea nu s-a mulțumit cu rolul de gazdă, arogîndu-și și pe cel de unte reprezentant al mass-media. În apus rolul de a adresa întrebări candidaților este încredințat unui „panel” alcătuit din ziaristi ai presei scrise din toată țara, iar numele lor sînt ținute în cel mai strict secret pentru a se preîntîmpina cunoașterea întrebărilor. Arogîndu-și în exclusivitate acest rol, Televiziunea s-a expus oricărui suspiciuni: în ipoteza improbabilă că l-ar fi simpatizat pe unul dintre cei trei candidați, ea l-ar fi putut oferi în prealabil scenariul întrebărilor de care ceilalți doi ar fi fost lipsiți. Încă o dovadă cît de greu îi este Televiziunii să-și asume criza de credibilitate, pe care o adîncoste ignorînd-o. În cazul la care mă refer, ea își rezerva un spațiu de manipulare chiar și dacă nu avea intenția să manipuleze. Cu asemenea inabilități, eventuala ei deferență față de putere pare să-i aducă acestuia mai puține foloase decît poase.

Întrebările puse de reprezentanții Televiziunii au fost apreciate ca foarte bune de 41% dintre privitori — dar de sub 30% dintre studenți. Pe unii telespectatori i-au nedumerit unele așa-zise întrebări care porneau de la cazul generalului Milea pentru a sugera că în orice membru al fostei nomenclaturi se ascunde un erou potențial, sau de la cele ale d-lor Cămpeanu și Rățiu spre a sugera că dacă nu ar fi trăit în strălucite aceștia ar fi putut deveni membri ai nomenclaturii etc.

În ce privește contribuția personală a reprezentanților Televiziunii, subiecții o apreciază ca foarte bună pe aceea a d-lui Emanuel Valeriu în proporție de 51%, pe a d-lui Victor Ionescu de 46% și pe a d-lui Răzvan Teodorescu de 43%. Cota d-lui Teodorescu scade la 34% printre telespectatorii cu profesii intelectuale, a d-lui Valeriu coboară cu 10 procente în rîndul studenților — pe cînd aceea a d-lui Ionescu nu prezintă oscilații comparabile. Afiarea și comunicarea unor detalii de acest gen, care ar pune probleme extrem de delicate unei echipe incluse în ierarhia instituției, nu pun nici o problemă unei unități de cercetare situate în afara acestei ierarhii.

● APRECIEREA ALEGERILOR

Nu mai 76% dintre cei consultați se declară mulțumiți de rezultatul alegerilor, deși 81% socotesc că acestea s-au desfășurat corect. Satisfacția față de rezultat este maximă printre agricultorii — 86%, și muncitori — 84%, și minimă printre persoanele cu profesii intelectuale — 67%, și printre studenți — 76%. Dar și aceste două categorii din urmă apreciază în proporții de peste 77% că alegerile s-au desfășurat în ordine.

fi putut influența și în acest sens comportamentul corpului electoral era ca ea să fi fost larg urmărită. Or, potrivit măsurătorilor făcute, dezbaterile din 17 mai s-a fost vizionată practic de întregul corp electoral: peste 96% din totalul posibil, o audiență pe care nu au atins-o nici meciurile de fotbal, nici marile seriale, constituind un record absolut în istoria publicului TV din România și exprimînd gradul extrem de sensibilizare politică a populației.

Aproape toți cei care au urmărit-o au apreciat dezbaterile în mod pozitiv — peste 90% — independent de preferința pentru unul sau altul dintre protagoniști.

- candidatul respectiv inspiră încredere
 - înțelege problemele oamenilor
 - pare cumpătat, serios
 - are idei bune despre reorganizarea economiei
 - nu face promisiuni cu ușurință
 - vorbește bine
- la care se adaugă preferințele motivate prin:
- formațiunea politică pe care o reprezintă
 - activitatea desfășurată în trecut

Fiecare subiect al anchetei avînd latitudinea să avanseze mai multe motivații, totalul acestora depășește 100 procente.

Asa cum se reflectă în distribuția de mai sus, în cazul alegerii prezidențiale decizia de votare are mult mai frecvent o motivație de ordin psihologic decît una

de ordin politic sau social. Pentru rațiunile evidente diferite de la unul la altul, activitatea desfășurată în trecut reprezintă pentru toți cei trei candidați mai curînd un handicap decît un avantaj. Alegătorul contează, de exemplu, de pa-

pentru d. I. Rățiu înapoi la nivelul inițial, și să-i aducă încă 5 procente în plus d-lui I. Iliescu. Astfel în decursul ultimelor trei zile dinaintea alegerilor, cînd campania electorală luase în mod legal sfîrșit, aproape un sfert din electorat pare să își fi schimbat decizia de votare. Cam jumătate dintre aceștia — 12% din total — și-au schimbat această decizie sub influența directă a dezbaterii televizate pe care o urmăriseră. Prin amplexarea lor, aceste oscilații sugerează starea de confuzie în care s-a aflat o bună parte din electorat.

Motivațiile acestor preferințe și oscilații față de cei trei candidați se constituie în următoarea ierarhie:

56%
41%
37%
34%
29%
27%
17,5%
8,5%

de ordin politic sau social. Pentru rațiunile evidente diferite de la unul la altul, activitatea desfășurată în trecut reprezintă pentru toți cei trei candidați mai curînd un handicap decît un avantaj. Alegătorul contează, de exemplu, de pa-

AGNES HELLER

„GLORIOASELE REVOLUȚII ALE EUROPEI RĂSĂRITENE”

ACEASTA ESTE CU PUTINȚĂ, REALMENTE!

(Urmare din numărul trecut)

Revoluțiile est-europene sînt glorioase, în măsura în care ele au eliberat populația Europei centrale și răsăritene de dictaturile totalitare. Eliberarea este condiția preliminară a constituirii și constituției libertăților, legitimîndu-le, dar ea nu echivalează cu însuși actul de fundare. Este deci posibil ca locuitorii unui stat est-european sau altul să nu reușească să cuculească fructele libertății, și să evite, prin liberă decizie sau sub constrîngere, parcurgerea etapei de constituire a libertăților lor. Majoritatea lor, poate chiar totalitatea, va elabora noi constitutii, dar, așa cum sugerează experiența elementară de fundare a guvernelor constituționale, ordinea constituțională nu există atîta timp cît nu este încorporată în cetățenii care o constituie. Expertii juridici pot imagina oricîte constitutii dorec, iar parlamentele le pot elabora și adopta și totuși, într-un stat în care nu există cetățeni, constituția va rămîne un simplu petec de hîrtie. În perioada imediat următoare, statele est-europene vor fi democrații în stau naseendi, fără cetățeni, sau cu foarte puțini cetățeni. Distincția dintre sfera privată și sfera publică se dezvoltă lent, întrucît oamenii cunosc prea puțin regulile specifice de comportament public; dar, chiar cînd ajung să le cunoască, ei nu au încă experiență în acest domeniu. Desigur, aici nu este în joc o deficiență organică a acestor oameni; în marea lor majoritate, ei n-au avut prilejul de a practica virtuțile civile. Autoeducația civică necesită timp, întrucît e o chestiune de exersare practică. Și totuși, acum se pune întrebarea dacă est-europenii au suficient timp la dispoziție pentru a învăța practicarea virtuților civile. Timpul unei atare practici trece repede, sau, dimpotrivă, este timp suficient?

Întrucît problema socială și, în particular, revoluția economică se află deja pe ordinea de zi, virtuțile civile sînt imperios cerute. Puterea statului se bazează atunci cînd corpul cetățenesc împuternicește guvernul să acționeze în modul dat. Într-un asemenea caz, pînă și deciziile extrem de durabile presupuse de deconstruirea societății totalitare pot fi efectuate cu spiritul activ al cetățenilor. Pe această bază, „tolerarea frustrării” poate atinge un grad ridicat. În absența unui puternic corp cetățenesc, nivelul de „tolerare a frustrării” este scăzut și nu ne putem aștepta la un spirit prin consens pentru deciziile durabile, dacă nu se va putea găsi un substitut al unei *constitutio libertatis*. Substitutiile disponibile sînt fundamentalismul religios, nationalismul, tradiționalismul premodern și moralizarea politică.

Indiferent de darințele, motivațiile și ideologiile respectivilor actori politici, aici sistem pus în fața unei dileme obiective. Întrucît obiectivul imens al consensului „deconstrucției” de un anumit gen este rezistent necesar, și întrucît fundamentale procedurii liberal-democrate de instituire a consensului sînt încă noi și fragile, se cer mobilizate alte idei în măsură să institue un consens. Pe de altă parte, solicitarea procedurilor de făurire a consensului face să scadă șansele de apariție a unui corp civic puternic. Fundamentalistii fanatici sau gloatele de sovietici feroci nu sînt cetățeni. În afară de aceasta, ei reintroduc sau intensifică conflictele naționale într-o zonă foarte labilă a Europei. În consecință, ceea ce pare a fi în beneficiul transformării pe termen scurt poate aduce prejudicii aceleiași transformări, pe termen lung. Stabilizarea noului ordin constituțional liberal și democratic nu are vreo garanție. Fibrele extrem de gingase ale libertății se pot rupe oricînd.

Între statele din estul și centrul Europei există multe deosebiri: diferite sînt și mișcările lor politice precum și componenta acestora. Pericolele descrise mai sus nu le amenință pe toate în același mod și în aceeași măsură. Dar toate statele post-totalitare se găsesc în fața aceleiași dileme.

Tendința de moralizare a politicii apare în forma cea mai acută în Cehoslovacia. Ea intervine ca o schimbare salutară, după cîștigul dezgustător al regimului Husak. Cu toate acestea, consensul național bazat pe maxime morale sau pe personalitatea unui președinte eroic și moralist nu poate dura multă vreme, rămînînd eficient. Fundamentalismul religios este deosebit de puternic în Polonia. A fi un bun catolic și a fi un bun cetățean sînt însă două lucruri diferite. Al doilea atribut nu decurge din primul și, cu toate că religia oferă, cel puțin în țări omogene din punct de vedere religios, o bază a consensului, el nu oferă un cadru potrivit pentru spiritul civic emergent. Dar în țările divizate din punct de vedere religios, fundamentalismul religios nu poate îndeplini

nici măcar provizoriu funcția instituirii unui consens. Acest consens îl poate realiza însă nationalismul.

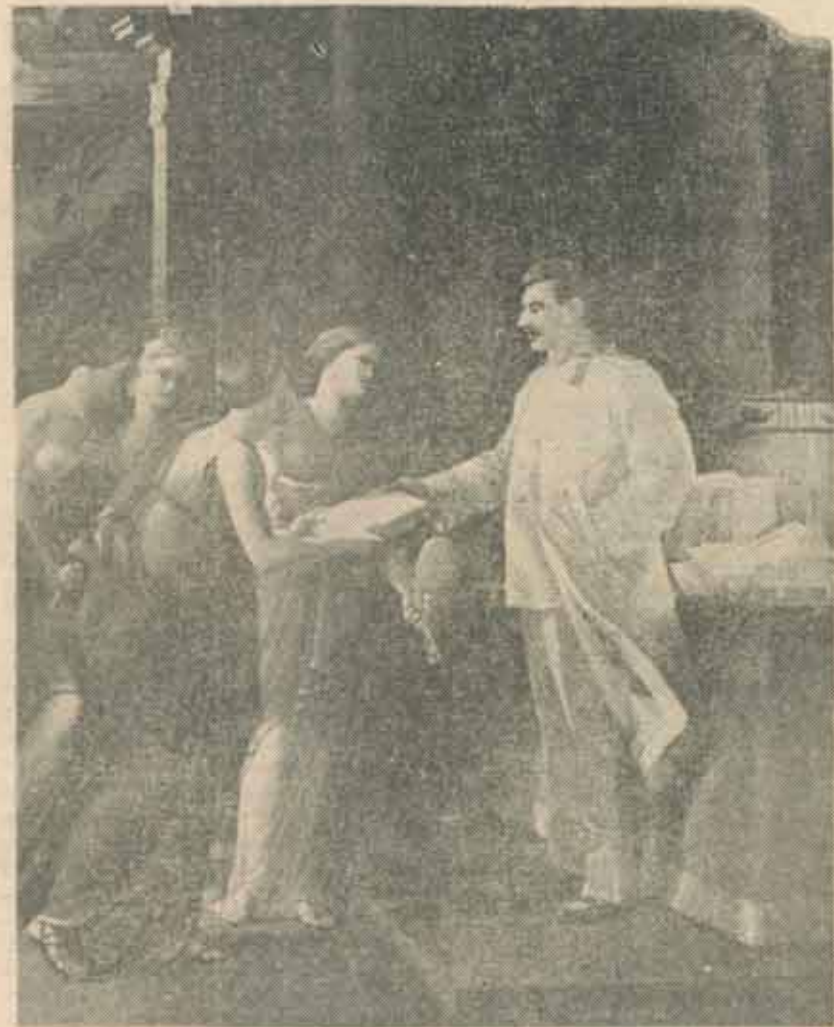
Nationalismul care apare sub forma unei puternice ostilități față de „grupul străin” este cea mai simplă forță creatoare de consens în statele cu o minoritate națională mai numeroasă. În această izbucnire explozivă de vrajă lăuntrică, minoritățile pot fi obiectul unui tratament dur și înechitabil. Dar acest gen de formare a consensului poate crea un potențial exploziv. Ea provoacă, la rîndul său, reacții naționaliste de răspuns, iar pe termen lung se poate solda cu mari dezastru.

Ca forță creatoare de consens, nationalismul poate fi pus în slujba unei *constitutio libertatis*. Nou-consensul corp civic este și națiune constituită; mai precis, civismul auto-constituit este și națiune auto-constituită. Țările est-europene sînt în măsură de a

civile ungare și astfel și ai națiunii maghiare, iar dacă doresc, vor fi și fii sau fiice credincioase ale poporului evreu (ca Volk).

Am înfățișat dilema obiectivă în febul următor: obiectivele și poverile imense ale unei revoluții economice și sociale reclamă spiritul deplin al unui corp civic și al unui civism real, exercitat efectiv. Un asemenea civism încă nu există. Și tocmai din această cauză nationalismul, religia fundamentalistă, moralismul politic și tradiționalismul premodern vor trebui mobilizate în scopul cimentării consensului. Dar acest gen de consens poate deveni un obstacol serios în calea instituirii civismului democratic, civism avînd o însemnătate vitală.

Dilema este dilemă tocmai pentru că nu are o soluție clară. Modul optim de abordare a acesteia constă în a acționa ea și cum un atare civism responsabil ar

V. KOMAR și
A. MELANID

„Stalin și muzele”
Din seria
„Realismul
socialist
nostalgic”

crea și națiunea, la națiune, din vremurile revoluției franceze, adică o națiune de cetățeni, născută din revoluție, o națiune veche și concomitent nouă. Afilierea la o națiune de acest gen nu presupune obscure legături sau genealogii greu de cuprins în totalitatea lor, ea se întemeiază pe aderența la constituția țării, pe disponibilitatea slujirii țării. Amalgamarea poporului (Volk) cu națiunea este chiar esența interpretării fundamentaliste a națiunii, interpretare incompatibilă cu însăși ideea unui corp civic și civism liberal-democratic. Dacă va exista o Românie liberal-democratică, maghiarii care trăiesc aici vor fi cetățeni ai statului român și ca atare vor fi membri ai națiunii române; simultan, ei vor rămîne, dacă doresc, fii și fiice credincioase ale poporului maghiar (în sensul de Volk). Tot astfel, evreii maghiari ai unei Ungari liberale și democratice vor fi membri egali ai societății

și deja instaurat în dresurile sale. Manifestările ostile la adresa nationalismului constituie o reacție eronată, implicînd dispreț față de propriul popor, o reacție funciar democratică și neavînd nimic comun cu virtuțile civice. Încercîntarea în cadrul curentului naționalist (sau religios fundamentalist) constituie o reacție la fel de eronată: a gîndi pe cont propriu și a-ți exprima propria ta opinie chiar și într-o atmosferă ostilă este o manifestare a celei mai civice dintre virtuți, curajul civic. Transformarea nationalismului tradițional într-un nationalism constituțional, în vorbă și în faptă, constituie un demers care trebuie tentat.

Rămîne deschisă întrebarea dacă popoarele și guvernele central-europene și est-europene vor confirma sau vor infirma teza Hanei Arendt. Să sperăm totuși că teza va fi infirmată.

(Va urma)

CURIER

REDACȚIA REVISTEI

angajează urgent secretară, cunoscătoare de limbi străine cu experiență în public relations. Angajează de asemenea două dactilografe.

CUPON ABONAMENT

un an.....\$ 85
instituții.....\$ 100

vă rugăm completați cu litere de tipar:

NUMELE.....

ADRESA.....

.....ORAȘUL.....

STATUL.....CODUL.....

rugăm trimiteți acest cupon împreună cu un cec sau money order pe adresa:

AMEROM CORPORATION
P.O. BOX 1518 L.I.C. - N.Y. 11.106
Tel 718-726-2613 Telex 494-9340 BICUI
Mr. DINU C. SURESCU

ACENTE

Thomas Kleininger

• Despre dificultățile tranziției

Dacă este corect punctul de vedere pragmatic potrivit căruia practica reprezintă criteriul suprem pentru validitatea unei teorii, atunci evenimentele revoluționare care au zguduit anul trecut țările din estul Europei au demonstrat fără putință de tăgadă că marxism-leninismul este o gravă eroare. Din nefericire această eroare a trebuit plătită cu milioane de vieți omenești și cu o mulțime de existențe distruse. Ținând seama de dramatismul și de dinamica evenimentelor ar putea părea bizară încercarea de a discuta problematica socialismului real pe planul abstract al teoriei. În realitate, însă, teoria nu este aici un simplu adăos, ci un element central în configurarea vieții sociale a unor popoare foarte diferite. Este, peșemne, o experiență unică în istorie că un teritoriu atât de întins și un număr atât de mare de oameni sînt expuși unui terribil experiment social. Co-responsabilitatea Occidentului la efectuarea acestui experiment inuman este atât de evidentă încît nu merită să insistăm asupra ei.

Ne vom rezuma la două teze pentru definirea esenței marxismului:

a) Marxismul este rezultatul unei gândiri iluzorii. Deși recurge mereu la cuceririle științelor naturii — o prejudecată pozitivă împărtășită în secolul 19 de toate științele sociale — marxismul nu înțelege decît o relație foarte unilaterală cu realitatea. Așa se explică voluntarismul ce însoțește pretutindeni în lume transpunerea sa în practică.

b) Marxismul este un substitut de religie. Mesianismul său militant se combină în mod necesar cu intoleranța față de toți cei ce gîndesc altfel.

Țările din Europa de est seamănă atât cu un uriaș laborator în care, sub ochii indiferenți ai unei părți din umanitate, s-a experimentat pe ceaială parte nevaliditatea unui proiect social de anvergură. La întrebarea ce putem oferi lumii odată cu întoarcerea noastră în Europa, răspunsul poate fi: experiența unei tragice rătăcirii.

Dar sfîrșitul unei teorii nu coincide din păcate în mod automat cu sfîrșitul practicii întemeiate pe ea. Reculul socialismului real nu înseamnă nicidecum sfîrșitul comunismului. Stafia lui va mai bîntui multă vreme prin Europa. El are un efect de durată, al cărui final nu se întrezărește. Abia o teorie consistentă a eliberării de sub tutela autoimpusă îi va putea pune în defensivă. În acest context teoria minimală pe care se bazează capitalismul real se dovedește cu totul insuficientă. Ea trebuie îmbogățită cu experiența erorii pe care au reprezentat-o socialismul real și ideologia sa, marxism-leninismul. Dar înainte ca această teorie să fie elaborată ca un întreg coerent, se impune analiza diverselor experiențe naționale.

Caiea românească oferă un exemplu deosebit de pregnant pentru îndărătnicia cu care comunismul își apără pozițiile. Cînd în decembrie anul trecut Ceaușescu a fost executat și partidul comunist a dispărut de pe suprafața pămîntului, el a lăsat în urmă o moștenire catastrofală: o economie distrusă, un popor subnutrit și infrigurat, o arhitectură inumană, statistic falsificate, sute distruse, relații interumane pervertite, un etos al muncii deteriorat, o totală desprindere de progresul științific și de viața culturală internațională, o imagine mizerabilă în ochii lumii întregi.

Sistemul monopolistic existent în țările socialiste nu a izbutit niciodată să soluționeze în chip adecvat problema succesiunii. Așa se face că aceste țări au devenit fără excepție victimele unor gerontocrații ostile. Lucrul acesta a îndus tensiuni puternice în societate, deoarece generațiile următoare doreau și ele să ajungă la pîrgurile puterii. Ceea ce se întâmplă acum în unele țări din Europa de est nu este sfîrșitul comunismului, ci doar

încercarea de a-l reforma. Nu întîmplător pe un zid din capitala Bulgariei se poate citi: „Adio mastodonților, salut crocodiilor!”

Căderea lui Ceaușescu a lăsat în urmă un vid de putere pe care Frontul Salvării Naționale s-a grăbit să-l umple, ceea ce nu a reușit însă în întregime, așa cum au arătat evenimentele de mai tîrziu. La criza economică și la cea morală s-a adăugat așadar și o criză politică ce a fost în principal o criză a legitimității. Pentru a pune capăt cit mai rapid acestui provizorat primedios s-au fixat cu mare grabă aleggerile. Perioada scurtă pe care au avut-o la dispoziție partidele de opoziție abia apărute pentru a-și pregăti lupta electorală nu le-a permis nici să realizeze o structură organizatorică și nici să lanseze programe sau personalități, astfel încît aleggerile nu au avut în ultimă instanță alt scop decît acela de a confirma status quo-ul, în speță supremația Frontului. Frontul s-a înfățișat ca o mișcare atotcuprinzătoare și a profitat astfel de aversiunea generalizată față de ideea de partid — o altă moștenire nefastă a perioadei postbelice. În același timp, Frontul a prezentat o platformă-program care, în generalizarea ei, evită orice fel de profilare. Această lipsă de contur în plan programatic și în plan personal (low profile) a permis integrarea celor mai diverse tendințe și personalități, menținerea vechiului aparat de administrație, asimilarea unor membri de partid compromiși și subordnarea tuturor acestor elemente scopului conștient al victoriei în alegeri. Desigur că toate aceste divergențe abia ascunse au trebuit să explodeze după victoria în alegeri. Din perspectiva actuală, provizoratul dinaintea alegerilor apare de aceea mai stabil decît perioada ce i-a urmat. Se impune concluzia că alegeri în sine nu sînt suficiente pentru a garanta stabilitatea unui sistem politic; trebuie luat în considerație și contextul în care ele se desfășoară.

Victoria masivă a Frontului nu este însă doar rezultatul unei strategii electorale abile (un amestec de populism, ponegrire și obstrucție), ci ea dezvăluie și greseli comise de opoziție și un anumit comportament al electoratului. Rezultatul alegerilor este o oglindă în care se poate citi starea adevărată a societății românești.

Din punct de vedere psihologic, succesul Frontului poate fi explicat prin aceea că poporul român nu este interesat de o analiză atentă a propriului său trecut. Într-o dictatură toți membrii societății sînt complice. Fiecare om este călîn și victimă în același timp. Disprețul față de om și mineluna cuprind toate straturile societății; ele pleacă de la vîrf, ajungînd pînă la nivelele cele mai de jos și determină viața de zi cu zi.

Victoria Frontului evidențiază totodată că în așa-numita „majoritate tăcută” este larg răspîndită o nevoie conservatoare de liniste asociată cu o neîntîlnire față de orice schimbare radicală. În momentul de față nu există în societatea românească nici un strat social ce ar putea să devină purtătorul progresului. În ansamblul populației, fărîmăne — această clasă prin tradiție mai conservatoare — ocupă încă un loc relativ important. Clasa muncitoare s-a dezvoltat abia în ultimele decenii sub presiunea unei industrializări forțate și din cauza aceasta nu a putut încă să dea naștere unei conștiințe revoluționare adevărate. În fine, intelectualii sînt cu totul alienați de viața politică și ar merita scris un studiu în sine pentru a prezenta problemele cu care se văd confrunțați, acum, cînd integritatea morală reprezintă singura lor calificare politică.

O a treia explicație pentru victoria Frontului trebuie căutată în faptul că socialismul real din România a produs o asemenea penurie încît satisfacerea sporadică a celor mai banale necesități vitale putea apare ca un privilegiu deosebit. În acest fel a apărut o asemenea împletire de interese încît s-a creat de la cel mai înalt nivel al puterii pînă la cei mai umili membri ai societății o complicitate de tip mafiot.

Ce rezultă din această imagine tristă? În primul rînd, faptul că așa-numitul comunism a fost mai întîi impus majorității cu forța de către o minoritate militantă, dar că, cu timpul, majoritatea a devenit o victimă docilă. Torturații au învățat să-și iubească tortionarii. Comunismul îi educe pe oameni în spiritul dependenței. El le făgăduiește un loc de muncă sigur și o existență mizeră în schimbul obediinței. Comunismul se adresează în om laturii sale lenine și irresponsabile. El devine astfel codimensiune antropologică.

Durază cităva vreme pînă ce omul este dezobșnuit de bucuria de a avea inițiativă — acest impuls fundamental al oricărei schimbări — dar odată obșnuit acest lucru, el se lasă cu atât mai ușor condus. Încrederea în viitor, curajul schimbării, voința de a trăi o viață demnă nu pot fi apoi recuperate decît printr-un lung proces de învățare.

ACENTE

Alina Mungiu

• Violența particulară și de stat

Dispariția lui Ceaușescu ne-a lăsat pînă de ură. A murit prea repede și prea departe de noi. Toți românii ar fi vrut să fie în locul acelor soldați din pluton, care au tras fără a mai avea răbdare să primească vreun ordin. Sau aproape toți. Au visat să bage cutitul în el, să-l dea cu toporul în cap, sau măcar să arunce după el cu piatra. Din fericele n-au mai apucat, dar din nefericire foarte mulți au rămas cu piatra în mînă și nu s-au mai gîndit s-o pună jos, preferînd s-o arzică în cine s-a nimerit. Cum însă odată cu ura a persistat și frica, și cum românii n-au prea strălucit prin curaj în anul dictaturii, reiese că cel mai bine, mai conștient și mai sigur este să dai cu piatra în cei mai slabi, mai lipsiți de apărare sau aflați în inferioritate numerică.

Nu mai imaginea violenței desfășurate la noi în aceste câteva luni este suficientă pentru a face ridicole toate conversațiile și speculațiile noastre după revenirea în Europa. În nici o altă țară din est liderul — oricît de criminal — nu a fost executat cu atîta pripeală și sălbăticiune, nicăieri agenții electorali nu au fost înjunghiați, înculpați, asasinați ca generalii Nuță și Mihalea, oamenii sinucisi prin închisoare, președintele celui mai important complet de judecată din istoria noastră mort împușcat în condiții dubioase. Este destul să privești toate acestea ca să-ți dai seama că România a devenit un teritoriu patologic, unde forțe obscure și precizate se confruntă cu sălbăticiune. Malignitatea comportamentală sau opera diavolului, îi vine uneori să te întreb: Pentru că ceea ce se petrece nu este normal. Și în Statele Unite sînt atenționate împotriva candidaților la președinție, dar a trage cu arma într-un președinte mai are un strop de logică, fie ea și criminală: prin dispariția lui, asasinul are de cîștigat una sau alta. Ce să spunem, însă, atunci cînd, în mod cu totul gratuit, unui candidat la președinție i se aruncă cu piatra în spate? Acesta nu este un gest omeneș, gestul se aseamănă cu acela al unui cîine care mușcă. Poate că este în firea omului să omoare, dar nu să muște, oricît de șocantă pare afirmația.

Cîne se miră de violențele ultimelor săptămîni nu a realizat încă în ce măsură degradarea omului a fost un triumf al comunismului românesc. Începînd cu poliția, care se va adapta foarte greu să lucreze în slujba oamenilor și nu împotriva lor, și care este alături de neputințoasă pentru că era obișnuită să lovească fără a primi vreo ripostă, și încheind cu infractorii minori pe care o pedagogie deficitară nu a făcut decît să-și întărească în dorința lor de revanșă, agresivitatea a fost modul de a fi al multor români în perioada dictaturii. Un minim de agresivitate este de altfel benefic și indispensabil supraviețuirii, ceva mai mult, este necesar pentru a obține succesul social. Dar pentru a trăi în România a fost nevoie de mult mai mult. Pentru a obține o aprobare, pentru a rezista la o coadă, pentru a fi printre puținii care se puteau bucura de puținul care exista, această agresivitate socială a crescut imens, în vreme ce sensibilitatea a tot scăzut. Compătimitatea pentru soarta altora devinse aproape un lux, egocentrismul — o calitate indispensabilă. Cum să ne mirăm, în aceste condiții, că femeile, cele mai expuse la această hîrtărie a cozilor vreme îndelungată, sînt acum în primul rînd al străzii, indiferent de ce parie, și se pun, cu puține argumente și o mare investiție de afect, în slujba oricărei cauze?

Violența nemanifestă din timpul dictaturii anterioare s-a exteriorizat acum pe deplin. Unui sistem care trata omul cu agresivitate și care nu-și poate schimba reflexele atît de lesne i s-a adăugat acum, lipsită de control, o masă agresivă. Partea la care sentimentul fricii, al umilinței, al lipsei de personalitate și valoare personală este dominant va fi firește de partea sistemului. Minerii nu apără numai liniștea țării în București, ci își afirmă superioritatea pe care nu ar putea afirma-o altfel. Este opoziția dintre groapa întinsească și lipsită de orizont și capitala deschisă, strălucitoare. Dintre anonimi și cei celebri. Dintre neînvățați și învățați. Dintre cei care n-au reușit să realizeze mai nimic și cei care au realizat destul de multe. Cei care se întrebă cum de sînt atît de agresivi minerii, cînd românul se bucura de o reputație de om pasiv, trebuie să-și dea seama că ei sînt poate singurii dintre cei vitregii de natură și de Dumnezeu cărora li s-a ofe-

rit strasnicul prilej al răfuieții. Firește, cineva interesat a condus pe mineri în diverse redacții de care aceștia nu auzișeră niciodată, dar devastarea Universității nu are numai un sens politic și nu este întîmplătoare. Falsul egalitarism predicat de toți apostolii comunismului în trecut și în prezent a culminat cu această adevărată invitație lansată de conducerea țării — aflată în conflict cu inteligenția — către stratul cel mai de jos al societății — din punct de vedere cultural — să se războie asupra celui de sus. Or, să nu ne închipuim că există pe lumea aceasta altceva în afară de sfinți care să nu încerce dorința revanșei împotriva celor superiori lor. Violenta este în acest caz o voluptate, ea face pe om să uite pentru un timp de faptul că este mărunț și insignifiant și îi dă huzia de a lua locul în societate și calitățile naturale ale victimei sale. Simplă iluzie, firește!

Violența din ziua de 13 a fost o combinație de brutalitate polițienească și ripostă populară, de dezlanțuire delinventă și ameteală revoluționară. Nimic nou, și mai ales nimic semnificativ. Violenta minerilor este singura care aduce acest element nou, fiind singura aparent nemotivată, deși cred că am arătat cit de profundă este motivația sa inconștientă — și cit de gravă. Responsabilității acestei descăderi de primitivism sînt însă, firește, cei care au legitimat-o. Această legitimare echivalează cu un atentat la civilizație.

ACENTE

Bedros Horasangian

• Nevoia de încredere

Ura și violențele de tot soiul transformate în dezamăgire și tristețe s-au năpustit asupra noastră. Sistemul traumatic al suferinței de tragedie ce s-a petrecut sub ochii noștri. Și continuă să se întimplă. Începabil de a se refăce, elivajul produs în sinul societății românești după 23 decembrie s-a adîncit. Ne-am entuziasmat și solidarizat instinctiv — ca de altădată ori în istorie — în fața răului și nenorocirilor. Cum să nu ne aducem aminte de primele săptămîni de după învătura sau de cutremurul din 77 cînd, parcă, devenisem cu toții generosi și altruști, gata de orice sacrificiu. Din nefericire, dezamăgirea s-a instalat repede. Ca și în aceste luni cînd, departe de a ne înțelege și împinge lumea înainte s-au rupt și altele care ne legau unii de alții. Părinții și copiii, grupurile sociale, personalități culturale și politice, administrație și cetățean, putere executivă și mari segmente ale societății civile. Amor-sind neînțelegerile și profilind de nerăbdarea și nemulțumirile acumulate în timp, am făcut jocul ticăloșilor care au profitat și profită din plin.

Beneficiarii: fel de fel de activiști, nomenklaturişti, securiști dar și gestionari, speculanți, oameni corupți din toate mediile și profesiiile, o lume strînsă care nu e dispusă să-și cedeze avantajele ilegale constituite. Și nici nu e în stare să înțeleagă că se poate trăi și altfel. De aici provine o mare parte din rezistența la modificări, structurale și de fond. Minuirea pervertită a minciunii și adevărului. Exploatarea afectiv-temperamentală prin vorbă și imagini meșteșugite. Cum să se mai descurce bietul om, pe cine să mai creadă?

Trăim în provizorat, chiar dacă electoratul și-a exprimat opțiunile. Dar dreptul celor victorioși — o falsă punere în ecuație într-o lume în care sîntem cu toții cetățeni — nu poate echivala și cu dreptatea lor. Într-o perioadă de mari convulsii ideologice-politice era cazul să aten-uăm exacerbarile orgoliilor și să facem loc tehnocrațiilor. Rapid, eficient, pragmatic. O bună aezare socio-economică ne-ar da dreptul să ne judecăm puțin mai altfel. Nu putem înainta privind doar spre trecut, dar nici nu putem șterge totul cu buretele. Ca și cum nu s-ar fi petrecut nimic. Dezordinea noastră de azi înalte de a fi una politică este una morală. Faptul că nu am apucat să judecăm patrioțic de ani de istorie — dovedită azi falimentară — a creat premisele (periculoase!) unui nou „totul e permis”. Pomenim de fel de fel de modele japoneze sau suedeze, dar încă nu am reușit să ne ordonăm conștiințele. E nevoie de pragmatism tehnocratic, dar e riscant să ne avîntăm într-un viitor computerizat fără judecarea propriilor noastre conștiințe morale. Trebuie să înțelegem că pasiunile colective ucide dramul de umanitate ce sălătuiește în fiecare dintre noi. Avem dreptul, dar și datoriu, de a rămîne noi înșine. Opiniile diferite, chiar greșite — presupunem, nu trebuie să echivaleze cu legitimerarea luatului de gît. Sînt lucruri simple și aparent banale la îndemîna noastră.

Ne-am pierdut puterea de a înțelege și pe celălalt. Multele nenorociri și mizeria biologică și morală în care am trăit alți ani au lăsat urme adânci. Și răul cel mare, îndus în adine: ne-am degradat sufleteste chiar dacă mulți s-au îmbogățit materialmente. Judecând trecutul ne vom așeza alfel în viitor. „Dumnezeu nu-i necesar pentru a crea culpabilitate”, încerca să se justifice Ciamance și lui Camus. Trebuie realizat nu un consens general, ci găsirea unor căi pentru reinstaurarea încrederii între indivizi și colectivitate, între cei mulți și cei puțini, între putere și, deocârdă neglijat, intelectualitate. Cum? Răspunsul nu-l poate da un singur om. Un pachet întreg de măsuri care să dezamorseze stările conflictuale, nu puține, ale momentului. Absența dialogului și stângăciunea diverselor compartimente ale puterii au dus la impermeabilitatea instalată. Pe cale de a se croniceza. Riscantă perspectiva. Și ne aducem aminte de spusa unui bătrân din nordul Olteniei. Povestea: „Mă Vasile, vinduși pământul ăla?”. „Vinduși...”. „Cu cât, mă?”. „Cu zece mil...”. „Făcuși acte?”. „Nu...”. „Atunci, uite, îți dau eu cinșpe mil pe el, și dă-mi-l mie...”. „Nu se poate...”. „De ce...”. „Am dat mina...”. Acest am dat mina mi se pare încrederea, dincolo de legi și acte normative, pe care trebuie s-o instaurăm în clipa de față.

ACENTE

Zoe Petre

• Un continent imaginar

Dacă ne gândim mai bine, nici un continent nu s-a inventat pe sine în felul în care a făcut-o Europa. De la harta lui Anaximandru și Istoriile lui Herodot până la Versailles și Helsinki, continentul n-a încetat să se proiecteze în imaginarul colectiv, construindu-și identitatea și felurile alterității care să dea seamă de ceea ce nu este Europa într-un chip și într-o măsură care sînt proprii doar acestei părți de lume.

E foarte probabil că, fără această dimensiune cuasi-utopică, problema integrării europene nici nu s-ar fi pus vreodată, așa încît utilitatea istorică a acestui conglomerat de realități parțiale și de iluzii care e ideea europeană abia dacă mai are a fi dovedită. Problema e totuși în ce măsură o realitate viabilă poate fi construită pornind de la o noțiune atît de difuză. Pe cit îmi pot da seama, în alte medii culturale și politice decît cel al nostru, constința de sine care stă la originea ideilor de integrare europeană este rezultatul unor experiențe evaluate mai autocritice și mai profund decît o subînțelegem aici și acum, cînd ne raportăm la Europa ca la un fel de paradis luminist pierdut și regăsit. Iată, de pildă, ce scria Fernand Braudel într-un superb volum

consecrat, tocmai, Europei. „Timpurile fiind așa cum sînt, sensibilitatea noastră fiind cea care este, am vorbit pînă acum de responsabilitățile Europei. În cele mai multe cazuri, istoria ei ne face, s-o mîrșurăm, să ne simțim vinovați. Cum să nu fim de partea celor loviți, a celor care suferă, care își pierd bunurile cele mai de preț? De această obligație morală nu scapă nimeni. Ieri — și nu o dată o credeau cu toată sinceritatea — părinții noștri și părinții părinților noștri pretindeau, pentru a se disculpa, că au dus peste mări progresul, civilizația; ar fi trebuit să spună civilizația lor. Azi, fiecare a învățat să respecte civilizațiile și culturile celorlalți. Alina doar că procesul intentat Europei riscă să fie nedrept... Toată istoria lumii ar fi de acuzat. Căci vinovat este omul, animal primejdios oricare (ar fi cultura, epoca, acțiunile, rațiunile, scuzele. Deindată ce e mai puternic se și află pe drumul culpabilității celor mai grave.”

Sîntem oare pregătiți să acceptăm o asemenea Europă? Cu aspirațiile noastre, elementare fiindcă am fost privați pînă și de elementar, cu naivele noastre manichisme, ca într-un film realist-socialist cu semn inversat, cu reminiscențele noastre pașoptiste, putem accepta această amară și aduță Europă a culpabilităților asumate creator? Sîntem, mai ales, în stare să ne scrutăm pe noi înșine cu o atare luciditate, indispensabilă premisă a oricărui demers matur?

Una din piedicile cele mai greu de depășit pe un asemenea drum mi se pare a fi viziunea noastră comună asupra istoriei acestei părți de lume. De citeva sute de ani nu încetăm să ne complătim pe noi înșine, așezați de soartă în calea tuturor răutăților, și această condiție de victimă ale istoriei subînținde, în mod paradoxal, pînă și cel mai triumfal discurs istoric. Ultimii douăzeci de ani au exacerbât peste măsură această imagine de sine, oferindu-ne cel mai bun pretext pentru a ne îndulci de propriul destin într-alt încît era cît pe aici să-l ratăm cu totul.

Istoricii au, de seces, o datorie enormă față de conștiința comună a unei națiuni care vrea să reintre în Europa la hotarul dintre milenii. Căci ideea de Europa este, înainte de orice, un concept istoric pe care riscăm să-l compromitem definitiv dacă-l încercăm cu falși idoli. Mai presus de orice, istoria trebuie să se reînnoască pe sine ca sistem de judecări de existență. Să-și refacă tehnicile de așteptare și aparatul conceptual, grav pervertite de rețorica bombastică a ultimelor decenii, dar și de anularea identității istorice a românilor care a precedat-o. Înșuși modul în care aceste două episoade s-au condiționat reciproc, capcanele, grosolane ori subtile, în care mentalitatea și conștiința noastră colectivă au căzut în tot acest răstimp trebuie să facă obiectul unei analize lucide, fără de care riscăm să perpetuăm, îndărătul altor cuvinte, aceeași stare de spirit.

Judecări de existență: căci Europa Versailles-ului, întemeiată pe judecățile de valoare ale evolutionismului triumfal al vascului trecut, a construit nu numai o prea fragilă barieră de cuvinte în calea viltorrei conflagrații, ci și premisele de fapt ale acesteia, crescute monstruos în chiar penumbra generoșelor iluzii. Judecări de existență: căci fără adevăr și fără o lucidă radiografie a ceea ce cu adevărat sîntem, în acest moment al unei experiențe care nu ne îndreptățește și nu ne nedreptățește nici mai mult, nici mai puțin decît pe toți ceilalți actori ai dramei istoriei, nu avem cum intra în acest continent imaginar al cunoașterii de sine care se numește Europa; de azi, ori măcar de mâine.

ACENTE

Cezar Tabarcea

• Muncă și cugetare

În seara de joi 14 iunie 1990 — dată pe care sînt sigur că n-o voi uita vreodată — m-am întrebat cîți dintre cei care trec frecvent pe strada Edgar Quinet, alec nobilă între două semete „turnuri” ale cetății universitare din București, așadar cîți știu ce se petrece de fapt în clădirile pe care le numesc, comun, „Universitate” și „Arhitectură”... Cîți înțeleg ideile, raționamentele și chiar patimile cuprinse în zidurile acestea care, oarecum paradoxal, dau în primul rînd o impresie de materialitate și forță?

Cîți înțeleg de ce este importantă deosebirea dintre o vocală „acută” și una „gravă”, de ce trebuie să studiez ore întregi urma unei cochilii de melcisor găsită la două mii de metri altitudine sau de ce trebuie să înveți să tragi linii?

Am fost obligat să constat cu tristețe că acestia trebuie să fie foarte puțini. Și am mai ajuns la concluzia neplăcută că pînă și unii dintre cei ce fac imense eforturi materiale pentru a-și vedea copiii pe băncile acestor instituții, după care și clădirile au primit un nume, se gîndesc în primul rînd la o activitate mai... ușoară (?) pentru urmași sau le dorosec câștiguri mai mari (?), fără să știe bine ce vor face acestia, la ce le va fi de folos lor și altora. Ba, chiar, unii dintre cei care au trecut și însăși timp de ani și nu doar de citeva săptămîni (?) prin cele două lăcase de cultură au nitat în mod ciudat ce înseamnă a gîndi...

Cum altfel mi-aș putea explica dure-roasa delimitare între „a munci” și „a gîndi” care, atenție, nu datează de citeva luni, ci de mulți, mulți ani?! Cum altfel mi-aș putea explica apeliurile disperate ale unor părinți („Tu vezi-ți de treaba ta!”) care au dus în ultimele luni la grave rupturi familiale? Cum altfel aș putea privi neșăderea sau neînțelegerea unor oameni — printre ei chiar colegi — față de o situație a cărei înțelegere creștea cu fiecare zi scursă?

Și, dacă este să plecăm de la vîns cuiva, s-ar putea să plecăm de la vîns noastră, a celor care muncim gîndind în cele două clădiri ce mărginesc una dintre cele mai umblate străzi din centrul Capitalei.

(Și, pentru că veni vorba, n-ar fi, oare, cazul ca Primăria să desființeze în sfîrșit parcare de pe Edgar Quinet? Imaginați-vă puțin cum ar arăta această

sută de metri de stradă lăsată numai la dispoziția oamenilor... Văd grupuri discutînd și rîzînd. Văd bouquins și pictori. Văd doi tineri tinindu-se de mîna... Să fie chiar imposibil să scăpăm de umilirea zilnică de a ne strecura printre fiare și cauciucuri aduse uneori pînă la un lat de palmă de intrare?).

Ani de zile, nouă, celor dinăuntru, ni s-a spus că sîntem „neproductivi”, că „trăim din banii poporului”, că trebuie „să zicem merci” pentru că... ni „s-au dat” locuri la admitere, încît la toamnă „o să măi avem o piine”. Ani de zile ni s-a spus cu o bătaie protectoare pe umăr: „Ei, lasă, lasă, că aveți vacanță lungă...” sau „Păi, ce mare lucru faceți voi acolo?” sau „Cu ce contribuiți voi la construirea socialismului?”

Ni s-a spus, ni s-a tot spus, pînă cînd, încetul cu încetul, toate aceste idei s-au cuibărit în fundul creierului nostru.

Ni s-a spus, ni s-a tot spus, pînă cînd s-a ajuns să ne intre în cap că e foarte normal să plecăm într-o fostă colonie de muncă forțată pentru a culege porumbul sau strugurii (acolo, armata era „cu noi”, lăsîndu-și ballă, la rîndu-l, menirea!), în loc să facem o călătorie de documentare peste hotare.

Ni s-a tot spus, pînă cînd am acceptat ca pe o fatalitate faptul că și cel mai strălucit absolvent vor fi nevoiți să-și îndure „surghiunul purificator” de trei ani, în loc să treacă imediat de aceeași parte a catedrei cu noi. (Mă întreb dacă această lege se aplica și celui mai bun strungar ieșit din „profesională”...)

Ni s-a tot spus, pînă cînd am început să ne bucurăm (chiar dacă unii o făcăm ironic) de „bacșigul” aruncat pentru o omisiune la radio sau televiziune, pentru un articol, ba chiar am căzut de acord că participarea la „Cîntare” e necesară și că e firesc ca pentru un studiu de luni de zile, publicat într-o revistă de specialitate, să nu primești un leu...

Ni s-a tot spus, pînă cînd am acceptat să ne considerăm noi înșine „infracțori” dacă, după îndelungi insistențe, primeam să pregătim (contra plată, desigur, căci nu știu pe cineva să muncească „fără piine”) un elev bun pentru a-i ușura chinurile unui concurs de admitere. Am acceptat, cu toate că stiam mai bine ca oricine că vîna nu e a noastră, nici a candidatului, ci a modului de a concepe școala.

Ni s-a tot spus, pînă cînd am acceptat situația umilitoare de „tolerați” și ideea că... „nu muncim”!

Și n-am fost capabili, sau ne-a fost frică, sau n-am vrut să explicăm și altora că deosebirea dintre o vocală „acută” și una „gravă” este importantă nu numai pentru că te ajută să înțelegi un sistem în general, ci și pentru fabricarea unui aparat de radio, că melcisorul descoperit la două mii de metri altitudine poate indica prezența unui strat de cărbune, că, fără liniile trase într-un anume fel, mii de oameni n-ar avea ce construi...

Cu durere... în conștie, m-am gîndit la toate acestea în seara de joi 14 iunie 1990...

Și tot atunci m-am decis definitiv să muncesc mai mult și mai bine cu speranța (sînt un optimist!) că unii vor gîndi mai intens și mai rațional!

ACENTE

Ștefan Radof

• Ieșirea din consens

Polonius: ...și ne mai rămîne s-aflăm de unde-i vine-acest efect, sau mai degrabă de unde-acest defect, efect-defect, ce-i vine de-unde.

(HAMLET — actul II; scena II-a. W. Shakespeare)

Apelînd mai întii și apoi mulțumind minerilor ca și altor grupări pentru vitejeasca eradicare, a capitalei deocamdată, de bandele teroriste interne și externe (roșii, verzi, galbene etc.), de tortionari, de bisnițari, de evrei, de țigani, iar mai nou, de securiști privatizați la care printr-o ciudată synpathee au fost adușgați intelectuali și studenții, conducerea țării, aleasă în 20 mai printr-o majoritate zbro-

bitoare, ne-a dat a înțelege că trebuie să fim de acord într-un consens unanim și cu următoarele acte:

- Devastarea universităților din București, a laboratoarelor și bibliotecilor acestora.
 - Vinarea, maltratarea și uciderea studenților și elevilor, precum și a profesoriilor acestora.
 - Devastarea sediilor unor partide de opoziție și ale altor organizații sociale sau culturale.
 - Vinarea, maltratarea și eventual uciderea membrilor acestor partide sau asociații.
 - Devastarea sediilor unor ziare și reviste după criterii arbitrare sau a unei liste negre.
 - Vinarea, maltratarea și eventual uciderea redactorilor și a colaboratorilor acestor ziare și reviste.
 - Violarea și devastarea de locuințe particulare ale unor cetățeni vizați sau nevizați.
 - Vinarea, molestarea și uciderea unor domni și mai ales doamne ce se aflau în limpiător pe stradă, suspecți — ca fiind intelectuali ori partizani ai acestora, în funcție de gradul civilizat de comportament sau modul decent și de bun-guât al îmbrăcămînții, considerați ca fiind jig-nitor.
- Dacă față de aceste fapte, ce (în de criterii mai mult primitive și anarhice decît democratice s-ar putea vorbi cu greu de vreun consens, există totuși un fapt prin care conducerea țării, în același consens cerut, cu muncitorii, țărăni, intelectuali, în fine — toată ființa ce gîndește din această țară, o vîd pusă în situația delicată de a accepta și următoarele ingerințe urlate în gura mare, de s-au auzit în întreaga Europă: **MOARTE INTELCTUALILOR ȘI STUDENȚILOR** — ce-or fi avînd de zis despre aceasta studenții și domnii profesori

de la Institutul de Mine din Petroșani — și-acum atenție: **NOI MUNCIM, NU GINDIM!**

Auzînd ultima sintagmă, am avut sentimentul că m-aș prăbuși în mine ca într-un hău imens, în clipa în care aș adera la o asemenea ingerință, și odată cu mine suspectez de aceeași reacție o infimă, dacă nu enormă minoritate.

Adică de-acum încolo s-ar pune problema de a munci fără să mai gîndesc?! Chiar dacă aș fi obligat să-mi schimb vocația la cei 56 de ani a mei și să devin minier, sau în cel mai bun caz muncitor necalificat, lucru care s-a mai întîmplat în viața mea, tot nu mă simt capabil de un asemenea mod de a munci.

Fiindcă deocamdată și nici în viitorul apropiat, sau îndepărtat, cit o fi, mă vîd pus în situația abjectă, subumană, de a ieși din consens, perseverînd fără voia mea în malformația, genetică probabil, de a **GINDI**, mă adresez conducerii țării, care și ea în mod fatal este supusă aceluiași dileme. Întrebînd: ce-i de făcut?! Întrebare care și-a pus-o și Lenin cîndva. Fără să gîndească oare? Nu cred.

Să-mi refuz existența? Personal am lășitate intelectuală de a nu mă considera demiturg, dimonșune pe care numai bunul Dumnezeu o poate avea, și nepuținînd crea viață nu-mi pot permite să iau viața nimănui, nici măcar pe a mea, deși conducerea țării, minerii, și împreună cu ei, toți cei care prin consens au aderat și îndemnat la actele săvîrșite între 13 și 15 iunie se pare că vor fi dobîndit, prin misterioase înșiriri, ceva calități demiturgice, odată ce-și pot permite a cere și a lua viața altor ființe asemănătoare cu ei, chiar dacă vor fi săvîrșit cine știe ce crime abominabile.

Găsîndu-mă deci printre cei damnați cu infirmitatea de a gîndi și refuzînd con-

sensul la ingerințele miniere, mă vîd pus în situația clară de-a accepta exterminarea mea și-a altora ca mine, spre binele public și al viitorului acestei țări. Propunerea mi se pare cu atît mai fericită cu cît ea vine și din partea fraților noștri aleși, căci numai așa, prin selecția puritanilor mineri, poporul acesta vitregit va dobîndi un viitor liniștit urmașilor săi. Numai așa s-ar crea o stare egalizatoare de entropie, înfi mentală, apoi morală — proletară eventual — și sigur socială. Fără reflexii neliniștitoare sau angoase asupra existenței, acest popor s-ar pregăti încă de pe acum pentru explorarea sa în Nirvana, sau mai știu ce altă cale de eliberare propusă de mare nostru gurusofist, domnul Gelu...

Profitînd de ultimul cuvînt ce se dă de obicei condamnatilor la moarte, cer ca exterminarea mea și a altora ca mine să se petreacă, dacă e posibil, după următorul ritual:

Intr-una din marile sărbători, uitate, vai, alii de repede (7 Noiembrie sau 23 August), și sub auspiciile înaltpreasfințitului patriarh al tuturor românilor Teoctist, să se oficiereze o slujbă spre exorcizarea demonilor ce stîrnesc gîndul în ființa umană, după care să se treacă la exterminarea publică în Piața Universității a tuturor celor care mai suferim de această cumplită demonie.

Exterminarea să se facă de către legiunile bravilor mineri cu tirnăcoape, topoare și lopeți, în consensul și la indicațiile oamenilor de bine ce se vor lepăda de demonia de a gîndi, după care, trupurile noastre să fie incinerate în același crematoriu în care au fost incinerati și ticăloșii Timisoarei, cei care-au dat naștere proclamației nefaste, iar cenușa să fie aruncată la canale însoțită de uralele mulțimii entuziaste.

ROMÂNIA FACE PARTE, TOTUȘI, DIN EUROPA

■ U.R.S.S.-ul și-a retras promisiunea. Comuniștii sînt disperăți

● **Matei Vișniec:** Domnule Pierre Kende, susțineți la l'École des Hautes Etudes en Sciences Sociales un curs care se intitulă: „Descompunerea comunismului în Europa de est”. În ce stadiu de descompunere se află comunismul? Și, în acest sens, poate vă puteți referi la fiecare dintre țările aflate în discuție.

● **Pierre Kende:** Această problemă ridică două aspecte diferite: primul aspect se referă la dominația sovietică, iar cel de al doilea se referă la evoluția și transformarea vieții politice în interiorul fiecărei țări satelit, cu repercusiuni asupra partidului comunist local. Aș vrea să subliniez importanța primului aspect, pentru că descompunerea comunismului este strîns legată de reculul influenței sovietice. Să lăsam deoparte cauzele care explică acest reflux al influenței sovietice și să-l luăm doar ca un fapt. În acest sens, putem constata clar că, nu în puține țări ale Europei, prăbușirea comunismului se explică prin faptul că URSS-ul și-a retras promisiunea făcută. Această promisiune constă în menținerea regimului comunist care, în caz de criză, se susține prin aceeași promisiune, urma să fie salvat prin intervenția directă a URSS-ului. Așa a fost salvat comunismul în 1953 în Germania de est, în 1956 în Ungaria sau în 1968 în Cehoslovacia. Ei bine, dacă evenimentele recente au luat o turnură diferită în țările satelit, acest lucru se datorează faptului că regimurile comuniste locale nu se mai bazează pe acea promisiune. Stadiul de descompunere al comunismului în aceste țări este foarte avansat. Cu excepția Bulgariei, nu mai există nici un partid comunist veritabil, activ, în ex-blocul răsăritean. Am lăsat de-o parte Iugoslavia și Albania, unde situația este diferită. Privind însă celelalte țări, Germania de est, Polonia, Cehoslovacia și România, se poate constata că partidele comuniste nu mai există. Fie că s-au transformat, fie că au dispărut (cel puțin provizoriu, așa cum se observă în România). Bineînțeles că transformarea trebuie interpretată ca o modalitate tactică de supraviețuire. Este foarte posibil ca sub emblema unui nou partid socialist, să se afle vechii comuniști care încearcă să se reorganizeze și să-și creeze o nouă poziție compatibilă cu formula democratică. În Polonia, partidul comunist încă mai există, cu o denumire schimbată, dar adevărul e că, în fapt, el este un partid minuscul și fără nici un viitor. Problema cehoslovacă e mai complexă: și aici ne aflăm în fața unei dezaprobări a comuniștilor, dar, pentru moment, nu putem ști exact care va fi viitorul partidului comunist.

În Ungaria, ceea ce a fost partidul comunist al lui János Kádár nu mai există. Există însă două partide succesore, dintre care unul mai ortodox care regrupează cîțiva nostalgici ai trecutului și un partid reformator, cel al lui Rezső Nyers și al lui Imre Pozsgay. Acest partid reformator se definește în întregime ca un partid socialist care refuză să fie considerat ca un partid comunist, deoarece, din punct de vedere ideologic, e rupt de leninism și de sovietism. Aș vrea să subliniez o trăsătură comună a partidelor comuniste locale și anume, aceea că și-au pierdut siguranța necesară pentru a supraviețui. Sînt debusolate, înțelegînd că metodele clasice sovietice nu mai pot fi folosite, pentru că o parte dintre aceste metode au fost abandonate chiar de URSS. În sfîrșit, dacă o întoarcere a URSS-ului se mai poate concepe, cea a metodelor însă, pentru Europa de est, reprezintă o marfă care nu se mai poate vinde. Comuniștii sînt disperăți acum. Ei au înțeles că partida este pierdută și că nu te mai poți adresa concetățenilor în calitate de comunist. Ei pot să revendice unele idei vag socialiste, dar cu argumente care nu au ceva în comun cu sovietismul.

Prin urmare, putem vorbi, pentru Eu-

CONVORBIRE CU PROFESORUL PIERRE KENDE

■ Sociolog și eseist politic, născut în 1927 la Budapesta, PIERRE KENDE a părăsit Ungaria la 29 de ani, după revoluția din 1956, în care a fost implicat ca ziarist. S-a stabilit în Franța.

Studii de istorie, sociologie și științe economice la Budapesta și Paris. Doctor în sociologie (1964, Sorbona).

A publicat Logica economiei centralizate (1964), Este posibilă abundența? (1971); în colaborare: Adevărul asupra afacerii Imre Nagy (1958), Enciclopedie de sociologie (1975), Varșovia — Budapesta, a doua revoluție din octombrie (1978), Sistemul comunist, o lume în expansiune (1982), Egalitate și inegalitate în Europa de est (1984), Sistemele sovietice după Brejnev (1984).

A predat în mai multe facultăți de științe economice, actualmente predă la l'École des Hautes Etudes en Sciences Sociales.

Director al publicației Cahiers Hongrois din Paris. Recent a fost ales co-președinte al Institutului de istorie 1956, nou creat la Budapesta.

ropa centrală de est, nu numai de o descompunere, ci chiar de moartea comunismului.

● **M.V.:** În Ungaria, acel comuniști organizați într-un partid sau în altul, ce scop politic pot avea? Ce își propun, de fapt?

● **P.K.:** Nu cunosc, să spunem, gândurile ascunse ale ortodocșilor. Cred că, într-o mare măsură, ei încearcă să demonstreze că dispariția puterii lor în stat nu-l poate împiedica să susțină unele idei ale sovietismului. Însă ei au fost obligați să le atenueze, au eliminat, de pildă, ideea rolului conducător al partidului, pe cea a centralismului leninist ș.a.m.d. Cîi privește celălalt partid, existența lui mi se pare pe deplin legitimă. El a acceptat jocul democratic. A deținut în alegeri cum 11% și participă acum la viața parlamentară ca orice partid socialist sau social-democrat din Europa de Vest. Problema lor este că nu sînt recunoscuți ca socialiști autentici, nici de către populația ungară, nici de către socialiștii occidentali.

Dar nu cred că este vorba decît de o chestiune de timp, deoarece jocul lor mi se pare corect și cinstit. Nu am pentru ei o simpatie specială, dar constat că nu au gândiri ascunse în ceea ce privește democrația.

● **M.V.:** Ei încă mai dispun de vechile mijloace materiale?

● **P.K.:** Bunurile de care a dispus partidul comunist au fost naționalizate. Partidul Socialist Ungar a acceptat o parte din aceste naționalizări, a fost obligat să se supună măsurilor luate de parlament. În orice caz, ei au fost privați de majoritatea bunurilor lor, cum ar fi, de exemplu, sediul lor central, școlile de partid etc. Noul partid socialist intră în jocul politic ca și celelalte partide.

Alegerile din Ungaria au fost perfect regulamentare

● **M.V.:** Există în Ungaria o lege care limitează ajutoarele exterioare pentru partidele politice?

● **P.K.:** Nu. Partidele politice au dreptul să primească ajutoare și donații din străinătate, cu condiția de a le face publice. Toate partidele din Ungaria sînt obligate să aibă un caiet de contabilitate și, anual, autoritățile controlează și constată dacă există sau nu irregularități. Cînd spun autorități, mă refer la Curtea de Casație, o nouă instituție creată anul

trecut în baza legilor votate în Parlament și care se ocupă, în general, de controlul gestiunii fondurilor publice. Revenind la problema ajutoarelor din exterior pentru partide, precizez că acest ajutor este posibil, dar nu poate fi clandestin.

● **M.V.:** Poliția politică din Ungaria a fost desființată? Oamenilor le mai este frică de securitate?

● **P.K.:** Desființarea poliției politice reprezintă un proces departe de a fi încheiat. La începutul anului, în Ungaria, a fost un imens scandal: agenții ai poliției politice i-au denunțat pe superiorii lor, dovadă din documente, că telefoanele erau încă ascultate și că exista o supraveghere în acest sens a partidelor politice. A fost momentul în care guvernul a luat măsura de a dizolva șapte secțiuni ale Ministerului de Interne, lăsîndu-se numai un departament destinat contra-spionajului. De altfel, este o acțiune care se desfășoară în toate țările din Europa.

● **M.V.:** Credeți că în timpul alegerilor această poliție politică sau ce a mai rămas din ea, a jucat un rol oarecare?

● **P.K.:** Nu, n-a jucat nici un rol. Alegerile din Ungaria au fost, din acest punct de vedere, perfect regulamentare. A existat, pe de o parte, o libertate totală pentru mișcările politice și, pe de altă parte, o neintervenție absolută din partea autorităților care au jucat un singur rol în această perioadă: gestionarea administrativă a alegerilor. Mai mult, înscărinată cu numărătoarea voturilor a fost o comisie electorală desemnată de parlament.

S-a votat împotriva comunismului

● **M.V.:** Dacă ne referim la Europa de est, în genere, credeți că, în acest moment, comunismul se poate ascunde și, în virtutea inerției, să supraviețuiască și să se refacă chiar sub formă ascunsă?

● **P.K.:** Eu cred că, în Europa de est, comunismul nu mai are nici un viitor. Nu mă pot pronunța și în cazul României, deoarece nu cunosc suficient de bine situația. Dar, în ceea ce privește Polonia, Cehoslovacia, Ungaria și Germania de est, în aceste țări comunismul nu mai are nici un viitor. Această previziune rămîne însă compatibilă cu o afirmație anterioară: există partide socialiste, construite din rămășițele vechilor partide comuniste care își pot asigura un viitor, la fel cum există și în alte țări din vest. Partidul socialist din Ungaria, de pildă,

este astăzi un partid minoritar care va fi eliminat din funcțiile guvernamentale. Dar nu exclud o ameliorare a poziției lui în alegerile viitoare, cu precizarea că acest fapt nu va însemna o întoarcere a comunismului: un eventual rol pe care acest partid l-ar putea juca va fi în funcție de o politică care nu mai este comunistă. După părerea mea, comunismul este definitiv eliminat în țările din centrul Europei, iar ceea ce supraviețuiește este o mișcare socialistă de un alt tip. Acest lucru este valabil chiar și pentru Germania de est, unde partidul comunist s-a transformat într-un partid social-democrat. Partid care, probabil că va cunoaște un declin rapid în momentul reunificării. În Polonia, dispariția partidului comunist este practic totală.

● **M.V.:** În Ungaria, alegerile au demonstrat că marea majoritate a populației dorește o politică liberală de dreapta. Ungaria este pregătită pentru o economie de piață și care sînt consecințele imediate ale acestei opțiuni pentru economia de piață?

● **P.K.:** Eu nu cred, așa cum spuneți dv., că majoritatea ungarilor a votat pentru un liberalism de dreapta. Eu cred că au votat împotriva comunismului. Toate programele politice și economice din Ungaria cuprind numeroase măsuri de protecție socială care să împiedice populația de a deveni victimă a transformărilor actuale. Pentru o astfel de politică este însă nevoie de un guvern foarte puternic, or Ungaria nu are un astfel de guvern. Guvernul trebuie să caute consensul, să țină seama de criticile deja exprimate sau de cele care vor fi sau ar putea fi exprimate. Cred că natura măsurilor economice va fi conformă unei perspective pe care putem să o considerăm mai ușor social-democrată decît liberală. Să mă explic. Nu există acum în Ungaria un partid social-democrat. Alegerile au arătat că acest partid nu a putut să treacă limita celor 4% necesare reprezentării în parlament. Deci, nu există o social-democrație organizată sub formă de partid. Dar există o stare de spirit care este foarte puternică în sprijinul apărării celor slabi. Sub acest unghi, cred că vor fi luate măsuri economice, mai degrabă social-democrate sau, pentru a utiliza vocabularul actualului președinte al consiliului, domnului Antall, va fi o economie de piață socială. Adică o economie care țină cont de unele obligații sociale. Că aceasta se realizează sub un vocabular creștin-democrat sau un vocabular social-democrat nu are o mare importanță, deoarece există o mare convergență între aceste două curente de idei cu privire la modul în care trebuie repartizate sacrificiile economice.

Decenii de socialism în Ungaria

● **M.V.:** Ideea unei federații, chiar la nivelul economiei, între Ungaria și Austria, este o idee plauzibilă astăzi?

● **P.K.:** Nu cred. Prăpastia între cele două țări a devenit prea mare. Nu vorbesc despre o prăpastie politică, ideologică sau sentimentală, ci de o prăpastie economică: deceniile de economie de piață în Austria și cele de socialism în Ungaria, diferența nivelului de trai au devenit prea importante pentru a vorbi pentru moment, despre o uniune între aceste țări, chiar și numai pe plan economic. Pe plan politic s-ar putea să fie mai ușor deoarece nu există neînțelegeri între Austria și Ungaria. Aș putea să spun că poate Austria este singurul vecin al Ungariei cu care aceasta nu are litigii, de orice natură ar fi ele. Altfel spus, pe planul raporturilor umane și politice, o apropiere este sigur posibilă și în curînd foarte probabil că se va realiza, dar integrarea economică nu este de conceput, nu este de actualitate.

Interviu realizat de MATEI VIȘNIEC

13 mai, 1990, Paris

(Continuare în numărul viitor)

LARVE SAU ÎNGERI?

ADAM MICHNIK

● Opozantul, intelectualul și moralistul*)

(...) Această realitate va fi interpretată în mod diferit dacă e văzută de un opozant activ, de un intelectual neangajat politic sau de un moralist ce judecă lumea „pe bucăți”. Fiecare din aceste trei poziții va avea umbrele și luminiile sale. Viziunea unui opozant va fi întotdeauna marcată de părtinire, ea îl va ajuta să transforme lumea, dar îl va împiedica să o conceapă ca pe o realitate multidimensională. Moralismul permite o percepere clară a cucerelor etice care-l pindesc pe cel ce acceptă să-și asume o responsabilitate activă, dar privilegiază și cultul „minilor curate”, inseparabil de ostința de „suflet curat”. Atitudinea de spectator permite, desigur, o percepere a complexității condiției umane, dar nu ajută la găsirea răspunsului la întrebarea: „ce-l de făcut?”, și nici la întrebarea „ce e bine și ce e rău?”.

Intr-un fel privesti lumea dacă vrei să o schimbi, altfel o privești dacă vrei numai să înțelegi și să înțelegi, și iar altfel, într-un mod diferit de primele două, dacă vrei să o judeci din punctul de vedere al moralei. Știu că nu voi putea schimba, prin articolul meu, această stare de lucruri. Nici nu doresc acest lucru, de altfel. Vreau numai să-i arăt adversarului meu că raționamentul lui se sprijină exclusiv pe categorii morale sau pe categorii valabile pentru o opoziție de o zi (ceea ce e, în fond, același lucru), lășind să-i scape o parte importantă a realității.

Căci nu este același lucru să judeci un sistem politic sau să judeci oameni concreți, angajați în funcționarea și desfășurarea acestuia. Putem judeca oamenii după faptele lor sau după intențiile pe care le au. Pentru a putea judeca pe cineva după intenții, trebuie să-l reconstruim intențiile anterioare, deci să-i cunoaștem destul de bine biografia.

Amintesc aceste adevăruri banale pentru a le adăuga o banalitate: chiar dacă lei poziție, pe plan politic sau moral, în favoarea cutărui sau cutărui om politic, e cu neputință să nu consideri, în același timp, întreaga complexitate a tabloului politic și social. Abordând problema atât de gingasă a aprecierii morale a intențiilor și motivațiilor umane, trebuie să fi conștient că niciodată nu vei putea fi indelung de prudent. Eu cred că în acest domeniu argumentul bunel credințe trebuie neapărat luat în considerare. Adică cred că trebuie să acordăm mai multă încredere afirmațiilor afirmative privind scopurile acțiunilor lor și, judecându-i după rezultatele faptelor lor, să scuzăm rezultatul negativ prin bunele intenții care i-au stat la bază mai degrabă decât să ne grăbim să-i bănuim pe oamenii de mobiluri joase. Și, mai ales, trebuie să nu uităm niciodată că de complexe sînt natura și condiția umană. Să nu uităm că ni se întindă tuturor să fim inconștienți sau meschini. Să ne străduim, atunci, să înțelegem măcar de ce se întindă așa.

● Sărăcia intelectuală a viziunii noastre despre trecut

Remarciile de mai sus sînt rușinoase de banale dar rămîie cu totul valabile în ce privește atitudinea intelectualității poloneze sub guvernarea rezimului nostru de avangardă. Tabloul pe care l-a zugrăvit Wierzbicki este limpede și nu lasă loc nici unui echivoc. Polonia epocii postbelice s-a aflat în întregime în minile birocrației stalinisto-bierutene. În timp ce tineretul comunist și oamenii partidului, organizați în grupe de luptă, se înversunau să-i distrugă cultura și știința. Și asta e tot. Nu găsim nimic din aspectul dramatic al realităților sociale și politice de după război, din atmosfera pătimasă în care se lăbinau teroarea și speranța, inteligența și naivitatea, frica și îndrăzneala, dinamismul social și acțiunile de culise ale consilierilor sovietici. Ca răspuns la basmele staliniste cu care eram îndopați altădată, ni se oferă, încă, tot un basm, la fel de depărtat de realitate, zugrăvit în culori înăoșate și înfățișînd lumea într-un mod la fel de infantil, numai că, dacă putem spune așa, cu venul schimbat.

Dacă cineva e efectiv interesat de acei ani de după război, epoca excepțională, a spiritelor captive și a conștiințelor devastate, epocă în care unii își asumau un nonconformism eroic, alții — un estuzism inchiuzitorial, o a treia categorie recuzea la vicisuguri cu fatadă patriotardă iar o a patra rămînea indiferentă, atunci să nu caute adevărul în esul lui Wierzbicki, căci imaginea acelei epoci pe care ne-o oferă el pare cu totul neadevărată față de cea care se deslășă din literatură vremii (...). Voi spune câteva cuvinte — oarecum în trecuț, deoarece nu vorbesc aici numai de oameni care au încheiat un pact de compromis cu forța brută — despre niște oameni cu profil diferit: cei care într-un anumit moment al vieții s-au lăsat sedusi de ideologiile de dreapta sau de stînga. Mă grăbesc să precizez că nu nutresc nici un fel de simpatie față de ideologiile sau de practicile totalitare. Incerc numai să nu uit prețul plătit prin singela vîrsat în timpul

celui de-al doilea război mondial de către unii adepți ai naționalismului polonez de tendință fascistă sau totalitară, ceea ce mă face să privesc cu alți ochi evenimentele lor intenționale sau mobiluri inițiale (...).

Incerc să-l înțeleg și pe oamenii care, sedusi de frazeologia progresistă a totalitarismului de stînga, au devenit simpli unele în minile manipulatorilor și organizatorilor mizanscenelor colective ale „marilor santiere ale socialismului”. Cărțile de bilanț biografic pe care le-au scris mai tîrziu relatează drama pe care au trăit-o. Soarta acelor oameni reprezintă un fragment al biografiei spirituale a intelectualității poloneze, și ar trebui să fie, pentru noi, o lecție și un avertisment: ei au fost amăgiți, au fost victimele unei înșelătorii la care ei însăși au participat. Vor fi fost ei primii sau ultimii păcătoși în felul acesta?

Să cercetăm unul din acele texte în care se face bilanțul unei erori: „Ne maltratam frații. Birocrația ne secătura Patria (...). Ne mișcam în plină anarhie. (...) Le dădăm fraților noștri ordin să-și manifeste bucuria sau durerea, iubirea sau ura, dar în noi însine nu se afla nici unul din sentimentele pe care vroiam să le suscităm. Sefii noștri își înmulțeau apelurile, deseori contradictorii... Dar noi, combatanții de rînd lipsiti de credință, neputînd îndura o singură stare care ne punea față-n față cu noi însine, vădîndu-ne desertăciunea noastră lăuntrică, ne îndreptam spre frații noștri, aducîndu-le suferință, căci le luam cea din urmă dintre libertăți: cea pe care o respectăm pînă și tiraniile, libertatea de a tăcea (...). Iar acela care, în orice chip și în orice clipă, nu a vrut să ni se alăture, sau, mai bine zis, să dea curs impulsurilor noastre, a fost deaia rebel (...). Am instaurat cea mai ierată dintre puteri. Ca o haită de lupi, am preferat să rămînem înăuntrul Cercului, ea să domineze precum un leonul pe fișul lui, chiar dacă nu era populat decît de sclavi”.

Acel „Cerc” nu este, în cazul în speță, o celulă a Partidului, iar autorul textului nu e un comunist decepționat; aceste rînduri au fost scrise de Adam Mickiewicz după ce a părăsit cercul lui Towiański.

„Au trăit năruind la zori și au răspîndit doar infantericul, Au irăit cu lăcașa despărțindu-se de oameni. Au irăit din viziun, iar minciuna le-a fost piinea cea de toate zilele.”

De data aceasta, nu mai e vorba de un adept decepționat al ideilor lui Towiański: citatul e din „Critică poemului pentru adulți” de Adam Wazyk.

Am citat aici aceste texte și le-am alăturat într-un mod care poate părea cam ciudat, deoarece sărăcia intelectuală a judecăților noastre privitoare la trecut mă umple de spaimă, deoarece unele judecăți conștente de simplitate sînt, pe de altă parte, foarte populare și demonstrează lipsa noastră de maturitate, ignoranța și reaua noastră credință. Acest lucru nu e valabil în ceea ce-l privește pe Wierzbicki însuși, dar îl privește pe toți cei care vîd în Tratatul despre larve un fel de biblie a normelor morale și o enciclopedie pentru cunoașterea Poloniei. Realitatea primilor ani de după război a fost, după părerea mea, înfinit mai complicată decît cea pe care o propun formulele privitoare la „rosii” și la slugoii lor spirituali desemnați ca „larve”.

● Șansele și prețul unui compromis

Nu sînt într-atîta de idealist încît să cred că oamenii ar putea ajunge vreodată să trăiască într-o bunăvoință reciprocă durabilă. Dar cred în puterea creatoare a faptelor noastre. În putința noastră de a face să scadă sau să sporească rata de ură și de intoleranță din viața noastră politică. Cred, în sfîrșit, că trebuie să modelăm încă de pe acum formule independente și democratice din Polonia de mine. M-aș bucura dacă aceste forme ar fi cele inspirate de toleranță și de cultura politică, dar știu că propagarea acestor valori are nevoie de mulți ani. Dar tocmai de aceea trebuie să le popularizăm încă de azi, și nu prin declarații verbale, ci prin fiecare din acțiunile noastre cotidiene.

De aceea mă tem atît de mult de anumite reacții stîrnite de esul lui Wierzbicki. Fiindcă Tratatul despre larve este un text teribil de sugestiv prin putința pe care o pune în demascarea citorva leziuni grave ale vieții noastre intelectuale și sociale. În această privință, el continuă marcam tradiția pamfletului polonez avînd drept obiect societatea însăși. Wierzbicki nu-și măgulește deloc cititorul, el doar aduce învinuiri și răscolește conștiințele. O asemenea atitudine din partea unui autor merită, neîndoios, respect.

Totuși, în loc să devină o gîlăntă de apă rece vîrsată asupra capetelor intelectualilor noștri, Tratatul lui poate rămîie doar o lectură nu prea însemnată, bună doar să-l mîngîie și îmbărbăteze pe disidenți, dacă nu e întrecit și printr-un necesar Tratat despre îngeri. Fiindcă, la noi, „îngerii” sînt criticați numai de ziaristi „de serviciu” al rezimului, iar o

Acea epocă e una din cele mai dureroase ale istoriei noastre și, totodată, una din cele mai mincinoase. Durerea a fost, probabil, rezultatul minciunilor. Vom face, însă, poate, cu altă oprită, o analiză mai aprofundată a acestor probleme — analiză, în mod neîndoios, necesară — și ne vom mulțumi, acum, cu cîteva observații răslețe.

O țară a fost secătuită în vreme ce soarta ei se hotăra la conferința de la Yalta: realitatea noastră imediat postbelică nu a fost determinată de eroismul victimelor rezistenței antifasciste, ci de reimpărțirea sfecelor de influență pe plan internațional. Aliații occidentali se retrăseseră din Polonia, așa că, ne întrebăm, ce alternativă era oferită, în acele condiții, țării noastre?

Am reflectat mult la problema asta. De neîmărate ori m-am străduit să descopăr, în acea epocă — încă recentă — a istoriei noastre vreun element care ar exprima o greșală sau un viciu de orientare politică ce ar putea explica nălmîrile noastre ulterioare. Și nu l-am găsit. Studînd mersul evenimentelor, arivînd Polonia din timpul războiului și din anii următori, mi se părea că zeita istoriei, Clio, ne întorsese spatela, ca și cum nu ar fi dorit să ne lase nici cea mai mică șansă de a ieși din succesiunea neînteruptă de nenorociri care ne oropsea și de a găsi o porțiță de scăpare pentru a pune capăt dominației străine. Toate orientările politice poloneze erau sortite, prin forța lucrurilor, eocului (...).

asemenea critică ei nu pot, pe drept cuvînt, decît s-o disprețuiescă. Dar dacă un inger rămîie necriticat — e vorba de o critică a cărei legitimitate să fie acceptată —, se poate lesne transforma în diavol. Nu mă credeți? Cititi atunci o carte în care e vorba de cei mai nobili și neînfricați oameni ai Rusiei de altădată, o carte pe care am urit-o grozav, ani de-a rîndul, dar pe care o recităm, iarăși și iarăși, așa cum un toxicoman își ia doza de drog. O carte ce seamănă cu o oglindă deformantă, care i-ar arăta oricărui inger chipul său schimonosit de un rinjet strîmb, o carte nesuferită și clarvăzătoare pînă la cruzime: Demonii, de Dostoievski.

Știu prea bine că dacă o larvă dorește să se justifice, atunci se duce de ia din bibliotecă tocmai acea carte și, instalată tacticos în fotoliu, îi citește interlocutorului cîteva pasaje din ea, dintre cele mai grăitoare. Dar mai știu la fel de bine și că dacă opoziția democratică din Polonia nu va regîndi experiența Demonilor pentru a trage învățămintele care o privesc, va trebui să se teamă năi mult de Stavroghin și Verhovenschi polonezi, decît de politiciștii noștri cu fete botițe și priviri inexpressive.

Fiindcă o mișcare care nu poate sesiza ce anume e valoare durabilă în societatea în sînul căreia acționează nu e suficient de matură pentru a o putea transforma.

Traducere de NICOLAE BARNĂ

*) Fragment din volumul Morala și politica rezistenței, în curs de apariție la Ed. Humanitas, 1990.

ASTĂZI, CU DURERE

MESAJUL REGELUI, CITIT PE DATA DE 28 Iunie 1990 LA TOATE
POSTURILE DE RADIO ÎN LIMBA ROMÂNĂ DIN STRĂINĂTATE

ROMÂNI, ROMÂNCE,

În această zi solemnă, aș dori să mă adresez în special surorilor și fraților noștri moldoveni, oriunde s-ar afla ei. Acum 50 de ani, mult iubita noastră Basarabie ne-a fost răpită prin pactul cinic între Stalin și Hitler.

Cei dintre noi care au trăit această zi îngrozitoare, își amintesc desigur sentimentul de umilință și disperare în care s-a scufundat țara noastră. De la sfârșitul primului război mondial și în toată epoca unității noastre naționale, România a rămas credincioasă aliaților săi și în special Marii Britanii și Franței. Decisă să apere pacea Europeană, ea conta pe garanțiile internaționale pentru respectarea integrității teritoriale. Evenimentele au luat însă o altă cale. România, ca și celelalte țări din Europa de est, a fost abandonată și lăsată să infrunte singură dușmani mult mai puternici decât ea.

Noi plingem astăzi cu durere pe basarabeni morți în lagărele de concentrare ale lui Stalin, pe sutele de mii de familii deportate în Siberia în vagoane de vite, deplina cultură și viața intelectuală unică, irosite în zadar.

Acastă zi nu este, totuși, numai o zi de doliu ci și una de speranță. Prima speranță se datorește politicii inițiate de

către președintele sovietic care a permis ca problema Basarabiei să fie discutată în mod normal și cinstit, care a făcut ca odiosul tratat semnat în 1939 de către Stalin și Hitler să fie considerat nul. A doua speranță este datorată românilor înșiși, care prin propria lor voință și în contra tuturor pledicilor, au reafirmat dragostea lor de libertate și prosperitate.

Procesul de reafirmare națională care s-a născut în Basarabia va rămâne înscris printre minunile epocii noastre. În doi ani, basarabeni au reușit să-și restabilească limba națională și drapelul lor, să revină literatura și datinile lor, să genereze mișcări politice capabile să unească muncitorimea, țărâna și intelectualitatea. Acțiunea lor continuă să fie un izvor de inspirație pentru noi toți. Basarabeni au început astfel să-și ia viața în propriile lor mâini și să-și modeleze viitorul.

Eu doresc din tot sufletul ca surorile și frații noștri Basarabeni să-și păstreze curajul și dirigența lor. Aș dori ca toți cei care vor aprinde o lumină la statuia lui Ștefan cel Mare de la Chișinău, să știe cu câtă speranță și admirație le urmărim acțiunile, familia mea și eu însumi, și cit ne rugăm pentru reușita lor.

Dumnezeu să vă ajute și să vă albă în paza Lui!

LA CETATEA ALBĂ: VEDERI DIN BASARABIA ACUM 60 DE ANI

Îmi las bagajele în seama hotelierului armean, cu soția bulgară, cu servitoarea rusească și cu servitorul evreu, fug de discursurile lor din care mi se pare că înțeleg că-mi vor plăti o mie de lei dacă as descoperi o piosită, una singură. În patul meu, sar peste un bălat cu ochi blinzi care arde de dorința de a-mi lustrui pantofii și, pe niște străzi pietruite, mărginite de case bătrânești, cu frumoase grilajuri decorative și cu grădinițe ale căror flori înmiresmază seara, mă grăbesc către port pentru a ajunge pe malul limanului la asfințitul soarelui.

Portul? O șosea de praf, apoi un paval năpădit de lărbă în care se văd urme de sine, coborând către bazine pe care navele le-au părăsit, un chei și un dig fără marinari, nici pescari. Numai două șalupă canoniere strălucesc tălmă. O moară înaltă, construită pentru navigația pe Nistru, își așteaptă învierea. Niste biți copii se joacă fără mare zgomet, ca într-un cimitir.

Dar aproape de tot, o movilă masivă, curioasă de urmele vechilor săpături, se ridică în drumul către venerabila fortăreață. Este un loc de foarte veche istorie, punct de veghe și de comerț pe care și l-au disputat în trecut toți colonizatorii sau cuceritorii Mării Negre. De aici se poruncește asupra apelor primitoare ale lagunelor, al cărui întins acoperă 42 km în lung și 16 în lat. În clipa aceasta, amurgul sterge culorile orizontului. În depărtare, falezele Ucrainei își pierd nuanta trandafirie. Pe întinderea lichidă, care se face tot mai cenușie, nu apare nici un semn de viață omenească. Caut zădărnici cu privirea o pinză, o barcă, venind din largul mării. Doar noaptea care se apropie. Pe tărâmul celălalt, acolo, la Ovidiopol, oras rusesc, strălucește deodată o lumină electrică.

Movila pe care am poposit astăzi-seară, contemplând portul nelăumesc, turnurile cetății, apele Nistrului în apropierea gurii sale și, în depărtare, farul sovietic, a dezvoltat arheologilor numeroase anticități. La Tyras veneau vechii greci să se aprovizioneze cu grâu. Bizantinii au clădit acolo un castel imponent. Pe rând, s-au stabilit în Evul Mediu tătarii, genovezii și moldovenii. Era acolo și un episcop, păzitorul mormintului sfințitului martir Ioan.

Ștefan cel Mare, ilustrul principe al moldovenilor războinici, a refăcut și a crescut cetatea. Apoi turcii invingători au deportat două sute de familii de la Cetatea Albă la Constantinopol. Celătorul François de Fourquevaux, în 1584, descrie Akkermanul turcesc cu „mahalalele mai mari decât orașul și cu casele, toate de sus până jos, construite din lemn”.

Astăzi, orașul, care cuprinde poate 30 sau 40.000 de locuitori, e populat mai ales cu

„Această dăruită nouă de Dumnezeu pace dă însemnate avantaje Imperiului Rus, alipind la Rusia o țară roditoare și cu o populație numeroasă, care se află așezată între Prut și Nistru, posedind cetăți vestite în istorie, ca Hotin, Bender, Chilia, Ismail și Akkerman, precum și multe orașe comerciale. Aceste mari foloase căpătate de patrie umplu inima noastră de bucurie nespusă.”

(Din manifestul împăratului Alexandru I, 5 august 1812)

MOARTEA LA TIGHINA

De o jumătate de mileniu durează perioada de zăstoie (stagnare) la Dunărea de Jos și pe litoralul nordic al Mării Negre. În 1494, când Ivan al III-lea închidea contorul hanseatic de la Novgorod (Petershof), Chilia și Cetatea Albă erau de un deceniu curcile de către turci. Se blocau astfel căile comerciale „de la varegi la greci”, legăturile Novgorodului cu Trapezuntul, înfloritorul comerț italian cu Levantul. Coincidența în timp cu expedițiile lui Columb este mai mult decât frapantă. Între manifestările consacrate împlinirii a cinci secole de la prima călătorie a lui Columb, am văzut anunțat, la Biblioteca Marciana din Veneția, un colocviu dedicat evenimentului. Ce a însemnat pentru estul Mediteranei deplasarea intereselor comerciale spre Indiile de vest, dacă a fost acuzată deplasare cauzată de expansiunea otomană sau a contribuit la favoriza-

rea acestora, sînt lucruri pe care istoricii nu și le pun în termeni atât de tranșanți. Fapt este că vectorul Shambalei suferea o întoarcere completă: de unde anticii situau Insulele Ferice (Makarion Nisoi) spre vest, în schimb, din perioada apologetilor și până la Dante, literatura medievală l-a căutat pe cei fericiți spre răsărit, în tărîmul ghimnosofistilor sau în țara fantastică a preotului Ioan. Când Dante, în *Infernul* (XXVI, 119 sq.), întorcea din nou vectorul spre apus, el nu făcea decât să reia un topos antic și n-ar fi avut sorți de a-l reinvia de nu l-ar fi urmat întreaga epocă a umanismului și a Renașterii.

În acest timp însă, de la Veneția și până în Crimeea murea o lume a coloniilor comerciale și a eposului eroic, lumea ciclului arctic, a eposului oguz, a întreprinzătorilor khazari, atestați pe la 1300 la Cetatea Albă, a lazilor

BASARABIA

ucraieneni, evrei, ruși, moldoveni și armeni. În satetele din jur se găsesc vreo 75.000 de moldoveni, 32.000 de germani, 60.000 de bulgari, 58.000 de ucraineni, 53.000 de ruși, 9.000 de evrei, 8.000 de tătari, o mie de elvețieni de limbă franceză.

Toți aceștia, pe cit pot să-mi dau seama, trăiesc în pace. Aici ar trebui să vină cineva ca să vadă, ca în America, cu câtă ușurință neamurile cele mai diferite împărtășesc o viață comună, dacă nu se stărnesc între ele o neînțelegere artificială. Vei afla poate un profesor, un ziarist sau un student care se va strădui să-ți demonstreze, cu argumente de propagandă, că toate defectele sînt de partea unui neam și toate meritele de partea altuia. În viața de toate zilele n-am descoperit totuși nici un gest, nici o vorbă, care să lase să se vadă un conflict etnic. Fiecare, se înțelege, își are caracterul, tradițiile și mîndria, așa cum fiecare are o îndeletnicire și o casă: nimeni nu s-ar gîndi să i le la vecinului său în nume de rău. Românii, care sînt poporul cel mai puțin înclinat spre fanatism și care, mai degrabă, ar fi dispuși la un exces de toleranță, contribuie desigur, prin administrația lor și prin felul lor de trai, la împăcarea pașionilor etnice, cit mai supraviețuiesc ele, ici și colo, printre locuitorii Basarabiei. De altfel, absența oricărei fricțiuni între naționalități se vede din faptul că oricare dintre ele își mărturisesc bucurios defectele proprii. Mă tiruiesc, de pildă, cu un armean și, după ce m-a distrat câteva clipe cu inennoxitatea lui guralivă, îmi pierd pînă la urmă răbdarea: — Dar, îmi răspunde el, armenii din Crimeea sînt și mai ațuristi!

Niste prieteni ne invită la cină la un club, a cărui terasă domină grădina publică. Acest parc ocuță un spațiu întins în centrul orașului, cu parter de flori, bochete de arbuști și alei îngrădite întreținute. Sîntem mulți la masă: pentru a sărbători trecerea noastră prin oras s-au adunat notabilitățile diferitelor comunități. Vine vorba firește, despre interesele orașului și ale țării și observăm cit de așezat discută despre politica lor municipală sau provincială acești oameni de cele mai diverse tinuri... Seara e foarte frumoasă. Stelele au strălucirea cerului din Orient. O adiere căldută înfloară grădina. De jur împrejur, case cu fatada lungă, cu linii regulate, fără etaj, cu rotundul simetric și cu acoperișuri joase

mingiate pe alocuri de frunzuliș evocă dubla neplăcere turcească odinioară beneficiara unei prosperități s-a stins fără sunet. Nu se mai o urmă recentă a războiului său. Nu se simte nimic din neplăcerea la Tighina, la Chișinău, la Hotin, o întretine prezența foștii piștii a trupelor bolșevice. E așezat nu sîntem decât la cinci lei Ovidiopol și la două ore cu Odessa. Dar ce larg e limanul! — să vedem, dacă s-ar întîmpla ceva a ruina Cetatea Albă, sovieticii-nevoie să amenințe. Le-a fost de leze gura Nistrului de circuitul e

Duminecua, mă plimb prin oras în stil rusesc își înalță, printre cetățile albe și cupola verde, arcească pe tîrm arată, zice-se, e înmormîntat sfințitul mucenic biserica pe care o prefer e celor, a cărui întemeiere datează, se secolul al XIV-lea. Fatada și intracoloane înalte pe care se scrie risul plăt ar fi putut servi de ciudatului portal al unei vile din main-en-Laye care, pînă acum, prin arhitectura ei pretentioasă,

Toate acestea, la drept vorbind sînt de luat în seamă față de Ea își întinde turnurile și zidurile din pîntec de stîncă, deasupra lălueta ei aminteste de Carasson restaurantului lui Viollet-le-Duc.

Încinta e destul de largă ca să înăuntrul un oras întreg. Poarta, între două turnuri pătrate, cu ca niste coloane de templu egiptean pe care au luat-o rușii ca Odessa, prin care Ștefan cel Mare Moldovei, în vascu al XV-lea stăpînuie cetății pe care o reclă. Înăuntrul, donjonul și-a păstrat aproape neatînse. Dar, în curtea care o închid ruinele încintei nu se mai văd decât resturile urși, rămășiță de care nu se mai nimeni, vestigiul singuratic al un fragil.

(LUCIEN ROMIER, Le Carrefour pires morts. Du Donube au Danube, p. 176-181)

Traducere de AND

POPULAȚIA ROMÂNIEI ÎN 1933

	km ²	locuitori
Moldova	38 058	2 413 123
Muntenia	52 505	4 053 664
Oltenia	24 078	1 516 473
Dobrogea	23 262	811 332
BASARABIA	44 422	2 865 504
BUCOVINA	10 442	845 903
Banat	18 628	942 073
Crîșana	17 086	
		1 387 673
Maramureș	8 592	
Transilvania	57 819	3 217 141
Total	294 892	18 052 891

(După Handbook of Central and East Europe, 1932/33, Zurich)

nt, de unde veneau și Ioan cel Nou de la Suomenilor cu bune legături a Liov și Cracovia, a ge- nu în ultimul rând, a greul de Trapezunt (1204) ctiva ani (pînă în 1464) otului, dar marea era de a. Tighina rezistă pînă mai apoi, sub numele de (sau poartă 7). își păstrează- importanță ca punct va- mul spre Oceașov (Kara- schimbarea denumirilor vi- schimbarea stăpînilor; cetăților fluctuează ușor, teva mai mult (Mavro- cetatea Neagră, devine adică Cetatea Albă). Cu- lășele de cult sînt mai plasarea lor decît se ara- credinței celor care le . Odată cu închiderea dru- tîime sau cu monopoliza- lui, localitățile acestea de- ariik-uri în care factorul a nu mai aibă nici o in- ntru istoricii occidentali gnmă, de pildă, cum a pu- al Carol al XII-lea și Sue- zească trei ani și jumătate satura acestui loc unde nu nimic explică însă totul, cum însușează Voltaire, verile pierdute la Poltava pot tainic, prin Istanbul, r, Carol făcea figură de man" în tabăra sa care, de înundată de apele Nistru- duna curînd să constituie (Carlopolis) lângă Bender. stea fostei Tighine capătă

valente fantastice atunci cînd, la incepu- tul secolului următor, orașul se popu- lează cu „suflete moarte”, devenind, cum zice M. Cimpoi, „nemuritor”. Sa- vantul basarabean Gh. Bogaci arătase mai demult că ideea romanului lui Go- gol Suflete moarte îi putuse fi sugera- tă acestuia de Pușkin, care cunoștea bine (grație omnielocului Liprandi, informator versat, pentru care casele boieresti și cele ale consullor bucu- reșteni nu aveau acoperiș) faptul că în Bender nu murea nimeni, numele celor morți fiind îndată cumpărate de fugarii ruși în Basarabia (de aici și vorba cu „Tata rus, mama rus, a Ivan — maldavan”). Statutul de slobozie al locului s-a menținut intruciva și du- pă ce fostele biserici, devenite geamii, și-au schimbat din nou destinația (de ex. la Chilia, biserica Adormirea Mal- cii Domnului, prefăcută în geamie la 1711, redevine biserică în 1810, dar alte trei geamii ajung una arsenal, alta spital și alta club; la Tighina, biseri- ca Alexandr Nevski este și ea pe locul unei foste geamii). Schimbările de acest fel nu au adus însă decît mi- nime liberalizări comerțului. Comunită- țile vechi, la care se adăugă albanezi, bulgari, germani, elvețieni ș.a., par izolate între ele, obsedate de o singu- ră idee, aceea de a-și conserva iden- titatea; fenomenul este tipic comuni- tăților de coloniști atunci cînd, în lo- cul unei activități economice și al unei concurențe comerciale, se simt ame- nințate cu nivelarea. Acțiunile milita- re, care ar fi trebuit să deschidă dru- muri comerciale, devin acop în sine și Benderul rămîne, pînă după primul război mondial, un oraș în stagnare.

Îndată după război îl vedem recăpă- tîndu-și statutul de slobozie, către care tinde Ostap Bender și, odată cu el, picaresca pătură a dezmoștirii comer- ciale din perioada N.E.P.-ului. Farsa tragică a scurtelor dezghețuri nu pu- tea să reinvie Tighina. Însăși ideea că ea ar mai putea să reinvie cîndva pă- rea îngropată; culmea este că mulți dintre cei care au crezut în reinvierea statutului liber al orașelor comerciale din sudul Basarabiei au fost puși să sape un canal menit să consfințească ideea morții definitive a drumului com-ercial pe Nistru. Și totuși, o jumătate de mileniu n-a putut îngropa amintirea unei epoci liberale a comerțului de pro- duse materiale și de valori culturale. Cum tocmai în sudul Basarabiei pro- blemele comunicării interetnice sînt mai acute, intelectualii basarabeni au regăsit un concept ce părea să fi dis- părut odată cu încetarea comerțului „fricilor” în Marea Neagră, anume acela de lingua franca; ei îl folosesc acum împotriva „internaționalismului monolingv” tiraspolean. Într-o luare de poziție în problema integrării în Europa, Nicolae Vieru argumentează astfel, pornind de la necesitatea cu- noașterii limbilor de circulație: „...În acest caz, limba moldovenească, reveni- tă în grația latină, e pur și simplu un cadou fără preț nu numai pentru specialiști, ci chiar pentru întreaga populație a republicii și în primul rînd pentru rusefonii...; spre deosebire de alte limbi naționale din U.R.S.S., mol- dovenească este mai „practică”, este ușă prin care poți intra mai ușor în Europa” (Nistru, nr. 2, 1990, p. 157).

MIHAI MORARU

PRIMEJDIĂ UNEI NOI SUPERPUTERI

Superputerea vecină se elatîină; în noi și așrea, mulți se bucură. Cînd se prăbușește un imperiu, toți cei care, într-un fel sau altul, au fost oprimați și ciunții cred că a sosit timpul revanșei. Numai de- strămările sînt lesne observabile în cazul imperiilor; în schimb înteme- ierile și creșterile trec adesea nevă-

detine un enorm potențial de forță de muncă, de resurse energetice și de materii prime, diminuează, totuși, în raport cu actuala U.R.S.S.). Dar astăzi petrolul transcaucazian anare ca un avansaj doritoriu față de imensa sursă de instabilitate pe care o reprezintă această zonă: țările baltice, datorită agitațiilor

gate în seamă. Neobservată a fost creșterea colosului, ba chiar, la in- ceputuri, cite unii au socotit (Di- mitrie Cantemir, 1711, Stănilești pe Prut) că ne-am putea dezvăra de vechea tutelă a unui alt imperiu, intrat însă în putrefacție, folo- sindu-se de ajutorul celui nou. Cît ne-am bucurat, fără să știm cît de scurtă ne va fi bucuria. În 1917, cînd s-a prăbușit Imperiul Te- rist! Basarabia revenea la patriar- mum, România era mare, rotundă și promițătoare (din 1919, căci fără războiul româno-ungar și fără ocu- parea Budapestei de armata noastră, altfel ar fi arătat rezultatul tratativelor de pace). Cine putea să ia, atunci, în serios, de-adevărate- te, Tera Sovietelor, „ariașul cu picioare de lut”? În ajutorul celui de-al doilea război mondial, nu ne trufeam noi că nu vom ceda nici o brazdă din pămîntul strămoșesc? Că vom lupta pînă la capăt, cu nu- conteză cine? Pentru că în 1939-1940, România să nu aibă în- contro, să fie pusă în situația de a nu-și putea permite nici măcar cavalerescul gest de a se bate cu agresorul (precum eroica Finlandă); a trebuit atunci să ne umilim, pen- tru a nu fi pur și simplu desfilin- țali.

Mare ne va fi fost bucuria în vara anului 1941, cînd — în lăntuții într-o alianță absurdă — ne-am redobîndit „moșia pierdută astă- vară”; după cum amără ne-a fost trezirea din euforie, după înfrin- gerea de la Stalingrad (3 februarie 1943), și mai ales după ce învîlughul răsăritean a trecut și peste țara noastră; de armata sovietică (în calitate de prezentă efectivă pe teri- toriul național) am scăpat, într-o conjunctură internațională specială. În 1968, însă Ceaușescu a avut gri- jă să întretină psihoză amenințării rusești, Gogorita cu „Vin rusii!” a mers pînă cînd la putere a venit Gorbaciov, iar Imperiul, rugînt, a început vizibil să trosnească pe la încheieturi. Mă tem însă că bucuria multora, cărora li se pare că asistă la dispariția amenințării de la Ră- sărit, este, cumva, nefondată. Mai precis, este posibil ca ea să fie, la- rășel, una de scurtă durată; iar pentru a-mi argumenta „pesimis- mul”, îmi permit să vă spun un scenariu, care există poate, doar în mintea mea și în cea a cîtorva pri- eteni de-ai mei. Dacă însă el există și în mintea unor persoane cu re- sponsabilități politice în actuala conducere sovietică, atunci situația este destul de gravă.

Scenariul pornește de la Keesă că Imperiul Sovietic, în actuala sa formă, nu mai poate fi menținut ca atare, în primul rînd datorită faptului că el este un imperiu de tip vechi, a cărui lătre a devenit într-o vreme contraproduktivă; ca urmare a acestui statut, el se cere desființat, iar retragerea din Afga- nistan și mai ales cea din Europa de Est pregătește desprinderea formală de imperiu a unor părți ce s-au vădit actualmente dificil și neeconomic de menținut (țările baltice, Transcaucazia, Basarabia etc.). Marea problemă a scenariu- lui acestuia, care prevede disoluția (controlată) a Uniunii Sovietice, o reprezintă Ucraina, deoarece ea însumează grîne, deci însăși baza alimentară; să presupunem, totuși, că Ucraina n-ar fi o problemă, și să observăm că investițiile majore din U.R.S.S. în ultimii cinci ani, au fost făcute doar în Republica Rusă.

Scenariul în discuție sugerează o disoluție a Imperiului Sovietic în paralel cu o „concentrare” asu- pra Rusiei (care, avînd și Siberia,

naționaliste (sau, dacă preferați, patriotice), sînt și ele mai degrabă neguvernabile decît profitabile; Basarabia avea un sens strategic în secolul trecut, căci atunci oferea Imperiului Tarist accesul la gurile Dunării (conferindu-i statutul de țară europeană) și era un pas necesar pentru lătrirea la Sud de Du- năre spre slavii de Sud și, în ul- timă instanță, spre Bosfor și Dardanele (decî spre Mediterana, o mare deschisă, intercontinentală, mult deosebită de lacul Mării Ne- gre). Astăzi însă U.R.S.S. are flotă în Mediterana, ca și în toate cele- lalte mări și oceane ale lumii, iar submarinele atomice sovietice dau tircoale coastelor S.U.A. precum niște rechini — sau, mai bine zis, la fel cum fac submarinele ameri- cane, pe unde pot și ele; drept urmare, lășind la o parte implica- țile strict economice, agricole, mai ales, menținerea Basarabiei în cadrul Imperiului Sovietic s-ar putea să anoră ca un efort excoșiv.

Dacă Imperiul se prăbușește, iar țările baltice, Transcaucazia, Basa- rabia etc. se vor desprinde, Rusia se va putea concentra asupra sieei; în plus, este foarte previzibilă o generală euforie a Occidentului (S.U.A., țările Pietei Comune), dar și a Orientului (Japonia, Intii de toate, care-și va recăpăta Insulele Kurile...), ceea ce ar atrage după sine masive ajutoare economice și tehnologice pe adresa acestui nou și „neprimejdios” stat, care i-a supraviețuit „Imperiului Răului”; în asemenea condiții, se trea poate ca — din țara înapoiată care este, în fond, U.R.S.S. — în aproxima- tiv 40-50 de ani să anoră o nouă superputere, dar de astă dată nu una imperială, demodată, bazată pe lătrii succesive ale teritoriului, ci una modernă, în stare să concu- reze economic și din punct de vedere tehnologic (decî strategic) cele mai dezvoltate zone ale pla- netei.

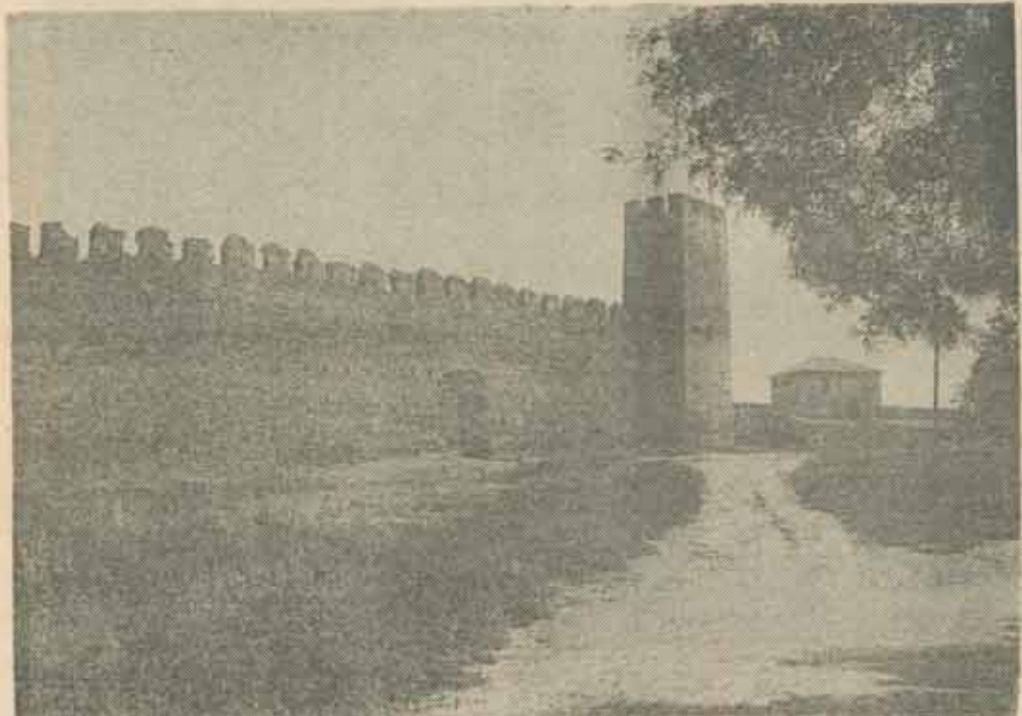
Îmi imaginez această viitoare Rusie drept ceva oarecum în felul Statelor Unite ale Americii de acum; iar dacă va fi așa atunci și Transcaucazia, și țările baltice, și țările est-europene (ba poate chiar și cele vest-europene) vor reîntra în umbra noului superputeri. Țările din Răsăritul European vor fi un fel de Americă Latină, iar — dar aici nu-i chiar afit de sigur — cele din Vestul European vor fi un fel de Canada. Și iarăși vom avea două superputeri care-și împart domina- ția în lume, dar de astă dată nu precum s-a întîmplat după cel de-al doilea război mondial (două imperii, cu sferă planetară de in- terese, dar cu sferă deosebită — cîteodată intersectate — de in- fluență și cu sferă de dominație clar delimitate, respectate reciproc).

Și ce-i rău în asta? În orice caz, muncitorii (în sensul larg al termi- nului) vor fi multumii (cum sînt cei din Canada, să spunem) — și în nici un caz nu va mai fi generația celor care strigau „Nu ne vindem țara!” Doar cîtiva intelectuali prăpădii vor sesiza și vor protesta împotriva noului imperialism dar e de așteptat ca ei să fie reduși la tăcere, în mod democratic, de către majoritatea amorfă și ferici- tă sau, la nevoie, de o forță de poliție nemăsmălignă, după mo- delul celui de la Seul. Acest sce- nariu poate părea surprinzător (deci nu-i cituș de puțin foarte subtil), pentru simplul motiv că nu orives- te înainte pe termene scurte, de cite 1-5 ani, ci are în vedere apro- ximativ o jumătate de secol, deci o durată medie.

DAN OPRESCU

BENII...

pacilor, slavă, și care de nici revolu- tea pe ca sau apro- rat că sîri de ul, de n timp Pentru a avut să izo- rcial, tedraia ni, clo- iserică îl unde n. Dar armoni- re, din și, cu scope- model și Ger- supăra

Cetatea Albă

ÎN BASARABIA ACUM 85 DE ANI

Deasupra ușii de intrare sînt trei in- scripții. Din cea mare de la mijloc nu se mai poate înțelege nimic, căci piatra aibă, foarte proastă, s-a cojit; se vede însă că a fost scris ceva slavonește, în rînduri lungi. Cea din dreapta, grecească, e și ea pier- dută. Dar în stînga se citește, încă șters, că biserica a fost făcută de episcopul Daniil al Brăilei și al tuturor locurilor supuse pu- terii turcești, așa încît el era păstorul cel mare și la Căușani. Pe laturi sînt cite două ferestruici îngu- ste și proaste. Biserica e despărțită în două prin stîlpii de piatră cu arcade. Cata-

peteasma e și ea de piatră, cu cîteva săpă- turi ciudate. Zugrăveala, naivă, acoperă încă peretii, deși sabia turcească a orbit fața sfîntilor. Numele lor chiar sînt scrise pe românește, foarte simplu: „Cînd au botezat Ielisei pre fiul Samaritencel”, „Ioan cel Nou”, carele s-au sfîntit în Cetatea Albă”. Chipul lui Daniil se vede și el cu o inscripție gre- cească în care i se dă titlul de mitropolit. Mai mulți boieri cu ghiglicuri și anterie țin biserica pe mîini; cei doi mai aproape de dînsa au bărbi lungi albe. Cînd mă în- toare spre țesle, unul din țărani arată sus, deasupra ușii: — Domnule, și aici e scris ceva. În adevăr, zugravul a însemnat acolo, în altă formă, tot ceea ce săpase meșterul în piatră pe dinfară. Ochiul mi se oprește lung, înduioșat, asupra scriselor românești, cele dintii pe care le văd în această Basarabie unde totul a fost ras, dres, curățit pe urma noastră, ca pe urma ciurii. Și, cînd prind a citi, cu glas tare ca să mă audă oamenii, mi se pare așa de ciudat că răsună în această biserică slavonită, încă o dată gra- ul nostru. Visez sau văd, aud aievea? Pare că sfîntii cu nume românești mă pri- vesc cu ochii lor care nu mai sînt scoși de ascuțitul săbiilor, pare că mă privesc și mă înțeleg, căci doar sînt sfînti de ai mei, sfînti buni și omenoși, de ai neamului meu, și, dacă e vreunul din cei care țin biserica pe mîini care să fie îngropat aici, și el va fi stînd acum în mormîntul său, ascultînd. Căci de ce n-ar fi înviat el, mortul, dacă învie în această biserică a odihnet limba morților?

(N. IORGA, Neamul românesc în Basora- bio, București, 1905, p. 171-173).

SI CINE ESTE

APROAPELE MEU?

O SINTAGMĂ NEFERICITĂ: „...SI ALTE NAȚIONALITĂȚI”

Sint evreu : cu complexe de inferioritate ieri — cind, din oportunitate, semnau cu pseudonimul Haraiambie — fără complexe de superioritate Azi, cind, din pseudoluciditate n-am revenit la biblicul meu nume Chaim (în ebr. — viață) ci doar la cosmopolitul nume de alint Harry pe care mi-l dăduseră părinții la naștere cu gândul că astfel voi trece mai lesne prin viața plină de tensiuni interetnice.

Dar n-a fost să fie așa ! Drama pseudonimelor (numen est numen), pentru care am evocat și anecdotica personală de mai sus, nu luminează decât un aspect al chestiunii (anti)evreității de ieri și de Azi, de aici și de atunci : din autoperspectiva „integratistă”, chiar „asimilistă” ori din heteroperspectiva celor rău privitori ai căror imagi despre evreii — cu sau fără pseudonim — născă balastul a ne-nămurate preluade ! Pe pildă, dacă într-o anumită literatură interbelică evreii erau huliți ca „negustori”, ca „intelectuali cosmopoliti dizolvant de valori” (etice, politice, metafizice etc.), iar, dacă pe parcursul îndelungatei dictaturi comuniste evreii erau suspectați și anatemiați pentru „mic burghezism”, Azi, unele voci anti-evreiești tind să identifice figura evreului român cu cea a comunistului local de cea mai joasă speță. De unde și „raționamentul” potrivit căruia „evreii sînt vinovați de obsedantul deceniu, iar acesta din urmă, pentru deceniile blestemate ce au urmat” — deci evreii sînt vinovați de toate fărâdelegile ultimelor patru decenii.

Dacă la 23 august 1944 mulți comunisti erau evrei, nu mulți evrei erau comunisti : eu, de pildă nu credem, ca cel dintîi, că socialismul va soluționa toate problemele sociale și naționale, y compris cea evreiască. De aceea am devenit sionist în anii '44-'48, fant pentru care apoi am și „tras” (noțtic și socio-profesional) o viață întreagă. Și, la fel, mulți alții. În închisorile comuniste, sionistii, ce-i drept, au izbutit să fie puși pe picior de egalitate „națională” cu... legionarii, iar „capitaliștii” evrei (uneori simpli negustori doar) cu toți ceilalți „imperialiști” români sau din România.

Dar, ceea ce se știe azi și mai puțin este că reprimarea antievreiască a regimului comunist a vizat masele, deși nu în formele cele mai maligne. Evreii din interbelic erau într-un procent de peste 30, patroni comerciali și industriali, peste 8% liber profesioniști, peste 6,8% ocupați independente diverse și peste 10% meseriași independenți. „Piramida ocupațională” de mai sus se modifică substanțial în anul ultimului război — plină de vexațiuni pentru evrei — dar „își revine” prin anii liberalismului economic din anii '45-'46.

Or, este știut că ascuțitul „luptei de clasă” viza și asemenea categorii sociale, în care făcea „incizii” după voie. Majoritatea evreilor români, după cum se știe, a optat după război, dar mai ales după 1947,

pentru emigrare : era o consecință a holocaustului, dar în bună măsură și a dificultăților de integrare într-o structură social-economică de factură socialist-etațistă, în esență nedemocratică și fără perspectiva de a soluționa pozitiv problema minorităților naționale.

Fiind, în trecut, purtătorii unor valori economice bazate pe liberă inițiativă, capital, proprietate privată, autonomie în „afaceri”, muncă întreprinzătoare și ai unor valori democratice subiacente, grosul

populației evreiești din România s-a decis, în măsura în care a putut s-o facă — cu sacrificii neștiute de mulți — alți pentru Israelul ceresc (Sionul, milenar rivnit) cîi și pentru Israelul pămîntesc ca realitate socio-economică pluralistă și bazată

pe două naționalități a țării române (la finele secolului trecut și înainte de Marea Unire), 4,4% din întreaga populație a țării în 1932, cifrind absolut în 1939 — 756 300 iar prin anii '40, peste 400 000 după ce cam tot pe atîta (din Ardealul de nord, cedat, iar și din România : Iași, Basarabia, Transilvania ș.a.) expiaseră în „experiența istorică inedită” și tragică a holocaustului. Pentru unii ei sînt, însă, din păcate, în mod cert o prezență vie doar prin așezul rol jucat de evrei în devenirea comunistă a societății românești și în... „neholocaustul” ce a implicat.

O cunoștință comună mie și G.D.S., un mult stimat filozof evreu, mi-a spus de curînd că publicația „22” ar fi chiar interesantă în inițierea unei cercetări sociologice pe această din urmă temă : presupun că în intenția restabilirii unui adevăr faptic și nu a exacerbării unor slogane în materie. În acest sens m-am încumetat și eu să atac — sine ira et studio — unele aspecte privind heteromagoul actual despre evreii români de ieri, de azi și de mine, inclusiv despre evreii mai vizați la urmă. Întreprind acest demers în publicația „22” deoarece, deși în dezacord cu poziția revistei în multe chestiuni sociale ale României actuale, apreciez deosebit orientarea textelor inserate pînă în prezent cu privire la problema națională și a naționalităților. De unde speranța că șansele unui dialog real sînt posibile într-o chestiune care deși privește minoritățile nu este minoră.

Nu voi susține că evreii români în general, comunistii evrei în special „au fost bătuți în nestemate” : ca și orice popor,

pot spune că în oragul meu de bastină, prin anii '48, la o populație totală de circa 30 000 locuitori din care 14 000 evrei, în acest aparat de cîteva sute, nu figurau mai mulți de cîteva evrei bine știuți și huliți de conașionii lor — „mic-burghezi”, sionisti etc. hăituiți și în primul rînd de aceștia — pentru nocivitatea lor notorie. Epurarea evreilor nu doar din aparatul de reprimare ci și chiar din „banalul” aparat de partid a fost crescînd : în unii dicataturi tinzîndu-se în deceniile din urmă spre reducerea lor, din ferocitate, la cota zero. Ceea ce nu estompează, desigur, păcatul greu al acelor activiști evrei care au lovit deopotrivă în nația română ca și în naționalitatea evreiască, în cultura română ca și în cultura iudaică și religia mozaică.

O organizație politică comunistă specială, denumită Comitetul Democrat Evreiesc (CDE), înscrisă, prin anii '46-'52, pe frontispiciul ei anti-sionismul, anti-iudaismul și anti-mozaismul.

Revenind însă la cele dinainte privind păcatele evreilor în general, ale comunistilor evrei în special și care rezidă deopotrivă în abaterea onora de la valorile umanismului în general și a altora în abandonul etnic-comunitar nu credem ca ele să fie mai mari sau mai mici decît la alte etni. Pentru că, cuprinzînd de astădată segmente istorice mult mai largi în devenirea evreilor din România, cred că se poate susține, în răspărul unor prejudecăți, că, așa cum mozaicul nu se dădea la omorul ritual, negustorul evreu nu era mai „hoț” decît cel de alte naționalități, iar intelectualul evreu-român nu era mai

„In ordine”

Fotografie de ALEXANDRU BOLDIR

pe liberă inițiativă, spirit întreprind, inventiv, fier în „afaceri”, capacitate de combatație, mobilitate, simț al ritmului, spiritul economic etc. În acest fel se poate spune că evreii români au tinut să ducă deodată cu ei, în Israel, și o părtică din România pre-comunistă de altă dată, transplantînd, implicit, și o anume ipostază a identității iudeo-române forțate de-a lungul mai multor secole.

Deși, în trecutul apropiat și chiar mai depărtat, asumarea identității iudaice-române nu era lesnicioasă.

Hic et nunc s-ar părea însă că problematica evreității române nu mai apare stringentă, nici chiar oportună a fi reluată deoarece minoritatea evreiască este dintre cele mai minore la capitolul minorități, dintre cele din urmă la... și alte naționalități. Pe bună dreptate, poate, dacă ar fi să avem în vedere numărul infim al evreilor din România (sub 1 la mie, ponderea celor „activi” fiind și mai redusă). Dar, o societate nu este doar o sumă de „capete” de indivizi, un agregat cantitativ. Este multe altele, y compris memorie colectivă care în cazul „tribului evreo-român” și a „rămășițelor” sale locale evocă și dă consistență unei istorii îndelungate pe aceste meleaguri, iar, în cazul societății românești globale, condiționează un hetero-imagi încărcat de bune și rele sentimente, ultimele fiind deosebit de active în dinamica unei anumite opinii publice actuale. De n-ar fi să evoc, în acest sens, decît cele cîteva duxini de „materiale” apărute în presa românească din ultimele luni și care trebuie considerate indiscutabil simptom grav de... opinie publică.

Așadar, în straturile „ideatice” ale societății globale românești actuale evreii, deși puțini la număr, sînt o prezență „vie”, poate și ca reminiscență a vremurilor cînd erau foarte numeroși și reprezentau a

și evreii cu „neghina” lor : nici mai multă, nici mai puțină. Nu pot da cifra în acest sens : ele ar fi de altfel nerelevante, nedecisive, deoarece un singur Ceaușescu, Dej sau Chișinevișchi cîntărește mai greu decît mil de alte exemple ! „Non multa sed multum”, s-ar putea zice, pe invers, și peiorativ. Nu dispun de date cu privire la cîți evrei au „(con)lucrat” în aparatul de reprimare al vechiului regim, dar

dizolvant de dogme naționale decît alți intelectuali cu orizont umanist, nici evreul pecerint nu era mai înrăit ori mai torționar decît alți membri ai masei de p.c.r.-iști din România. Pentru comunistii evrei, care nici ei nu trebuie văzuți „în bloc”, nediferențiat — printre ei fiind și carieristi și mulți „idealisti” — redempțiunea presupune, desigur, o atocuprinzătoare autorăritală critică alit cu naivitățile sau avin-

DEPARTE DE CAPITALĂ

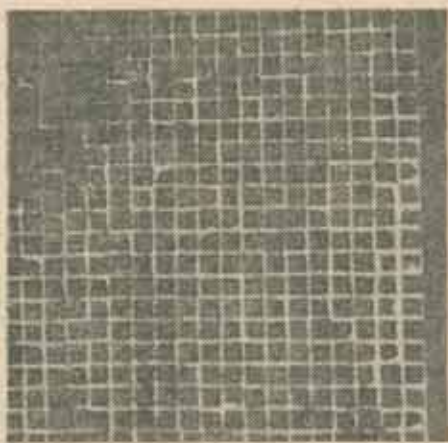
Dunicii noștri îi știu de secerători, muncitori forestieri, meseriași ambulani (geamgii, sîrmari, olari) — prestau servicii pe spații europene, cînd încă nici nu se cunoștea acest concept. După peregrinări de săptămîni și luni de zile, se întorceau, cu puținul câștig, acasă la numeroșii copii, ca să-și ia cit de curînd desaga în spinare, să pocească din nou prin glod și praf...

Slovacii, cîci despre ei este vorba, încet-încet s-au stabilit pe meleagurile atrăgătoare, bătute alit de des în picioarele goale. Primii secerători s-au stabilit în prima jumătate a veacului al 18-lea, în districtul Torontal, primii muncitori forestieri în districtul Sălajului. Memoria populară mai păstrează amintirea valurilor succesive, prin care s-au răspîndit.

Au rămas modești și, în bună măsură,

săraci. Ca naționalitate, lipsindu-le nobilimea, nu au dispus de autonomia stărilor sociale, nu au avut în spate nici o patrie mună, și nici măcar pătura înstărită de negustori prin țările prospere ale occidentului. Structura societății slovace a rămas incompletă, pînă la sfîrșitul veacului trecut, cu rare excepții, nu au avut nici intelectualitate laică, ci doar eclesiastică. Printre excepții se numără cărturarul Ludvík Haas, ajuns membru corespondent al Academiei din Budapesta.

Localitățile populate de slovaci sînt dispersate în județele Sălaj, Bihor, Arad și Timiș, cele de cehl în județele Caraș-Severin și Mehedinți. Numărul lor este greu de aproximată. Datele recensămintelor au fost cu bună știință falsificate, ca toate datele trecute prin cenzura statisticii oficiale. Uniunea Slovacilor și Cehilor din

turle internaționaliste. Inițial cit și cu oportunitățile vizavi de dictatură, ce au intervenit.

Exorcizare, purificare, da : nu printr-un masochism al culpabilității ; și nici ca atitudine mimetică de tipul „câinilor dalmatieni” care cu cit sînt mai pătați cu atît latră mai tare — fie în calitate de recent convertiți la mozaism, la iudaism sau la anticomunism. Est modus in rerum ! Neofanatismul și neocretinismul, fie el evreiesc sau altcum nu sînt soluția supraviețuirii „în re” (existențial) sau „în mente” (ca memorie colectivă), materială sau spiritual-culturală.

Tribul evreilor români de azi și de ieri, de aici și de oriunde — mai poate

adăuga, prin adevărata sa pozitivitate etno-culturală o nuanță suplimentară la culoarea de românită, așa cum a făcut și mai de demult.

În vechiul regim era aproape oprită orice relație obiectivă despre locul adevărat și rolul unor naționalități, al evreilor — cu precădere, în devenirea istorică a României, fapt extrem de jignitor pentru demnitățile acestor naționalități. Cu atît mai mult cu cit cercetări privind istoria evreilor și a iudaismului din România au evidențiat locul și rolul lor real defel de subestimat în acest spațiu. Diseminarea rezultatelor unor asemenea cercetări ar contribui la spulberarea unor heterotomagi de cosmar despre evrei, nemeritate de o populație care și-a adus aportul ei la dezvoltarea României moderne, a economiei ei „de piață” și a culturii ei europene. Nici chiar evreii ultimelor decenii (care au cunoscut desigur trasee existențiale, socio-profesionale și socio-culturale diferite radicale de ale antecesozilor lor, ducînd o viață mai funcționară, o existență marcată de o inhibare a inițiativei și de omogenizarea depersonalizatoare) nu vor putea fi excluși la o reconstituire critică a muncii oneste, cu precădere intelectuale (ingineresci, tehnice, științifice etc.) depuse în toți acești ani. Este o rațiune care îndreptățește ca în noua democrație, aportul minorităților naționale, în acest caz și al evreilor, să nu fie estompat prin sloganul „omogenizării poporului român unic” și nici tratat nediferențiat, periferic și umilitor prin nefericita sintagmă de „...și alte naționalități”.

HARRY CULER

SI CINE ESTE APROAPELE MEU?

consecvenți și să-i rostim și noi. Cînd strigă „Jos comunismul”, „Jos comunistii” sau „Jos jidanii”, românii — trebuie, cred, recunoscut — înțeleg „Jos jidanii comunisti”. Dacă pe președintele Iliescu l-au

șamentele de muncă forțată, românii — unii în orice caz — își defulează vechi resentimente, din amintirea lor neștergîndu-se comportarea, deseori mai... catolică decît a lui Stalin și Dej, a celor care s-ar fi cuvenit să înțelegă că noua formă de organizare a statului este o problemă fiind aceea de a urma indemnul mișcării sioniste : emigrarea.

Dacă tot sîntem hotărîți să spunem și să auzim adevărul, e obligatoriu să recunoaștem faptul că destul dintre coreligionarii noștri, zeloși membri de partid, nu numai că n-au urmat indemnul mișcării sioniste, a cărei îndreptățire s-a verificat de mulți ani, ci, dimpotrivă, au militat, efectiv, împotriva piecării în Israel. Pe timpul sinistrului Comitet democraț evreiesc, multe familii din Cartierul evreiesc bucureșcian erau vizitate de delegați ai CDE-ului, devotați purtători ai carnetului roșu care, ducînd muncă de „lămurire”, se străduiau să-i convingă pe cei ce făcuseră cerere de emigrare să renunțe, să rămîne și să contribuie la construirea socialismului, din ce în ce mai victorios... Fiecare dintre noi cunoaște asemenea specimene, aflătoare azi aici, adică în țara al cărei dușmanii declarați au fost, — și pe care au murdarit-o cu balele ticăloșilor debilitate cu nedismulată ură. Ei nu au, e aproape sigur, muștrări de conștiință, pentru simplul

motiv că așa ceva le lipsește. Ce e drept, unii erau cumșii, vîndu-și de trebușoarele lor, alții însă se agită, dau din coate prin diverse partide sau organizații obștești, lingă și artivizi în continuare, luptînd să ajungă cit mai în față și să se chivernisească, deprinși cu îmbuibarea de pe cînd erau niște bieți proletari. În orole așa-zis libere, ne dau lecții de patriotism și ne fac educație civică, invitîndu-ne să aplaudăm dăruirea lor pentru prestigiul și binele celor veniți de pe aceeași neleaguri cu ei. Dacă noi sîntem buni, ierfători și cam nepăsători, nu putem pretinde românilor să uite chiar totul, — le putem însă cere să înăture semnul egalității pus între evrei și comunisti, — și să nu îngăduie unor zănatnici răspîndirea otrăvii antisemitismului, dăunătoare deopotrivă, tuturor.

Lîmpește, oricum, e un lucru : avem și noi lichelele noastre.

M. RUDICH

FĂRĂ SEMNULE EGALITĂȚII

Articolul lui M. Rudich, unul dintre cei mai talentați și cinstiți ziariști de limbă română din Israel, fost deținut politic anti-comunist, a apărut în revista „Minim” nr. 38 din Mai 1990.

Ca în aproape întreaga lume, și aici, în Israel, tot ce se întîmplă în România, după revoluția de la sfîrșitul anului trecut este urmărit cu justificat interes, nefiind greu de înțeles că situația, acolo, este nebuloasă, — cine știe cînd vreme încă, incontestabil, originară din România, oriunde s-ar afla, acordă o atenție de-a dreptul pasională evenimentelor din țara natală, ceea ce lasă și lesne de priceput, explicațiile, motivările, fiind superflue.

Dintru început s-au ivit oarecari temeri cu privire la soarta celor vreo douăzeci și ceva de mii de evrei, în majoritate oameni bătrîni, ce mai trăiesc în România, — nu cumva valurile revoluției să aducă la suprafață milul unor huliganisme asupra cărora uitarea nu s-a putut asterne. Zvonuri despre oarecari manifestații antisemite, lansate, să recunoaștem, și cu un pic de demagogie, n-au întîrziat să circule ; totuși, din fericire, cel puțin pînă acum, nu s-a produs nimic ce ar îndreptăți îngrijorarea că viața evreimii române este amenințată. Apariția în arena publică a unor formații politice neînsemnate, cu caracter ultra-naționalist, ori faptul că în unele orașe au fost lipite pe străzi, de către niște descreierați, afișe cu iz euzisto-legionar, sau că în stațiile de metrou din București au fost mizgălite caricaturi la adresa unor fruntași evrei ai Frontului Salvării Naționale, — toate acestea nu sînt concludente, cu atît mai mult cu cit este de observat că actuala presă română e departe de ceea ce au

fost cîndva publicațiile antisemite, începînd de la „Porunca vremii” și pînă la „Săptămîna” ceaușistă condusă de fascista tovarăș Eugén Barbu. Pot fi care luată în secol — și atribuite diversilor factori ce se agită în aceste zile, în viața politică a României — accentele huliganice ale unor fițuici ce apar în străinătate ? Sau manifestul agramat al unui cap pătrat ce locuiește la New York, de unde îndeamnă staffa lui A. C. Coza să se plimbe printre zecile de noi partide românești, parcă toate biblînd în căutarea unui drum într-o democrație greu de instaurat după zeci de ani de totalitarism dement ?

Auzim mereu spunîndu-se : a sosit ceasul adevărului. Dacă sîntem foarte de acord (așa-i că nimeni nu contestă ?) ce adevărul adevărat să fie roșii, să fim

acceptat, fără cine știe ce entuziasm, știindu-se că în rîndurile „partidului” s-a format și ridicat, de dl. Silviu Brucan, care cîteva decenii de-a rîndul a făcut parte dintre cei ce au știut libertatea — și a cărui origine etnică nu-i ignorată — nici n-ar fi vrut să mai audă, necum să-i mai știe în actuala conducere a țării. (Dl. Silviu Brucan, însă, n-a știut, n-a înțeles aceasta.) Pînă la cel de-al doilea război mondial și în timpul războiului, cele cîteva sute de membri ai partidului comunist român nu contau, — poporul român fiind totdeauna nu doar anticomunist, ci plin de ură față de comunism. După război, în partidul comunist român au intrat mulți evrei, printre care cariorșiți, fripturisti, lăbîvizi dornici să parvină, să ocupe poziții aducătoare de tot felul de beneficii, poziții la care n-ar fi ajuns niciodată pe temelii pregătirii și culturilor lor, ci numai prin carnetul de partid, înlocuitor de diplome ori de autentice, valoroase, însușiri. Cu sprijinul acestor oportuniști — mult mai mulți decît ai legalistilor, sîncei idealisti, sau ai multor tineri entuziaști, crezînd și ei în posibilitatea edificării unei societăți mai bune și mai drepte, — partidul comunist român și-a format structura și supra-structura regimului. Români și-au dat seama de aceasta. Chiar dacă, ulterior, nu mic a fost numărul românilor și evreilor deveniți membri de partid numai spre a nu-și pierde bucată de pine, iar pe de altă parte ignorînd îndepărtarea, după ani, a evreilor din pozițiile adesea înalte, deținute, — populația majoritară a pus între evrei și comunisti semnul egalității. Poporul român nu uită cit a pătimit, zeci de ani, sub dictatura comunistă ; canalul Dunăre — Marea Neagră care a provocat zeci de mii de victime, n-a fost doar pe vremea lui Ceaușescu, — și închisorile n-au fost pline doar în ultimele două decenii și jumătate, ci și în timpul lui Gheorghiu-Dej și a întregii lui bande staliniste. Iată pentru ce, ne-maivîrînd să audă măcar de comunism și de Securitate, în cadrele căreia nu chiar puțini au fost și dintre salvații din deta-

România contează pe 40 000—50 000 de suflete (dintre care zece mii cehi). Așezările lor au fost întemeiate pe baze de rudenie, de cumetrie, de aici coeziunea pînă și cu micile comunități (de 10—20 de familii) care în decursul anilor s-au stabilit în localitățile mai apropiate sau mai îndepărtate.

Si viața lor culturală poartă pecetea modestiei ce li caracterizează. Prilejurile bucuriilor comune au fost șezătoarele (priadky și paracky) și Vifleemul. Dansau, cîntau — înfînțau fanfare, echipe de teatru (anul trecut au sărbătorit a 90-a aniversare a primului spectacol teatral din Nădlac).

Centrul spiritual incontestabil al slovacilor din România este orașul de graniță Nădlac. Aici, pe mînosul șes al Mureșului s-a format o pășură ceva mai întărită, iar biserica evanghelică s-a constituit într-un focar de cultură și de educație. La sfîrșitul veacului au întemeiat un cerc popular care în 1924 s-a transformat în Societatea Culturală Slovacă, centrul de gravitate al întregii vieți spirituale.

Învățămîntul în limba slovacă a luat avînt după primul război mondial, prin angajarea cu contract a unor cadre didactice din Cehoslovacia. Iar în 1946 s-au deschis porțile școlii medii (inițial cu pro-

fil pedagogic). Dar, cînd s-a desființat internatul școlii învățămîntul în limba maternă a intrat într-o eclipsă de durată. Familiile slovace din așezările mai îndepărtate nu-și mai puteau trimite copiii la Nădlac. De unde bani, pentru a-i ține în gazdă ? Reorganizările succesive, măsurile restrictive au vestejit întreaga rețea de învățămînt slovac.

Dar, spre norocul lor, centrul spiritual slovac aflîndu-se într-un oraș atît de mic și de îndepărtat, au reușit să conserve ceva din spiritualitatea proprie. Asociațiile culturale, echipele teatrale s-au desființat — cîntecul și dansul și, firește, fanfarele au rămas. În compensație, au găsit noi modalități de afirmare. În 1969 a luat ființă cenacul literar Ivan Krasko, de unde, din margine de țară, s-au ridicat scriitori autentici și nu grafomani de provincie. Prin grija editurii Kriterion — și, în parte, cu concursul unor edituri din Cehoslovacia, Ungaria și Iugoslavia (unde trăiesc în masă minorități slovace) — scriitorii slovaci din România au scos 60 de volume, se mîndrînd cu 12 „autori de carte”, din care șase sînt membri ai Uniunii Scriitorilor din România.

Aria populară a fost întărită de cercul de design și de pictură care, de acum încolo, își va putea deschide larg și ne-

deghizat porțile spre promovarea valorilor populare.

Despre planurile Uniunii ne vorbește vicepreședintele Andrei Zetocha, profesor de matematică, bibliotecar la biblioteca orășenească din Nădlac.

Obiectivul lor principal este menținerea și dezvoltarea conștiinței etnice slovace și chehe, revitalizarea și consolidarea tradițiilor, cultivarea limbii, lucru relativ ușor de realizat, căci ambele grupuri slovace — și catolicii veniți din Estul Slovaciei și evanghelicii din centrul țării de bastină — vorbesc dialecte mult apropiate de limba literară. Și, firește, doresc să pună pe baze solide învățămîntul în limba maternă. Azi funcționează clase în limba slovacă la liceul din Nădlac, la școlile de 10 ani de la Sînteu și Budoi (județul Bihor), în două școli generale cu opt clase, și mai au 19 școli cu patru clase. Reînființarea internatului de la Nădlac este un imperativ, ca și introducerea învățămîntului în limba maternă la încă trei școli generale cu opt clase și la 19 școli cu patru clase. Doar așa — și prin reconstrucția și reutilizarea școlilor mici, ajunse în stare deplorabilă — se pot regăsi cu adevărat.

De la revoluția din decembrie primesc ajutoare consistente din Cehoslovacia : ziare, reviste, cărți — și invitații. Artiștii amatori din Budoi se pregătesc pentru

festivalul de folclor din Detva, iar o fanfară se va prezenta în fața publicului din Bratislava. Aceste raporturi, precum și cele cu comunitățile slovace din Ungaria și Iugoslavia, vor să le permanentizeze, de acum nu mai există nici o oprită în calea stîngerii nestingerite a relațiilor cu națunea-mumă și cu minoritățile slovace, cu bogate tradiții culturale, din celelalte două țări vecine.

Pe lângă renașterea culturii populare, căi noi se deschid și în fața scriitorilor slovaci din România. Pe vremuri, la Nădlac au apărut publicații, presă în limba slovacă. Urmînd această tradiție, cenacul literar, în ultimii ani, din lipsa unei reviste, a scos volume antologice, sub titlul Variabile. Acum pregătesc apariția revistei literare slovac-chehe, sub titlul Naše Znaj. Primul număr va apărea în curînd.

Uniunea are deja peste 30 de filiale în satele și în orașele din zonă — Arad, Timișoara, Oradea, Reșița — precum și în București, unde, într-un cadru modest, doresc să-și întemeieze cluburi, pentru cultivarea limbii materne și a culturii, pentru ca și ei, promovînd specificul, să-și regăsească adevărata patrie în România.

KAZMER VAINOVSKI

ONTOLOGIA COZII

Aveam de mulțor de gând să încropesc prezentele note, dar nu m-a tras inima, în fantezia regiune, a le pune pe hirtie; nu numai din pricină că n-aveau sorți de publicare. Ulterior, respectiv după 22 decembrie, în naivitatea mea năucă, crezusem că zisa mea și-a pierdut actualitatea. Am greșit, recunosc.

●●● **DECI, CE ESTE O COADĂ (UN RIND)?** Înșurirea — mai scurtă ori mai lungă, depinde — unor indivizi, o mulțime, constituția cu scopul de a achiziționa un produs, sau de a intra în beneficiul anumitor prestații. Cunoaștem, mai cu seamă, rindurile (cozile) ce se constituie în scopul cumpărării hranei, dar nu sînt de leodată nici cozile formate în stații în așteptarea mijloacelor de transport în comun, cu toate că ele sînt relativ scutite de violența surzilor formate la alimente ori la bucurile de larg consum. În lungile decenii ale socialismului multilateral subdezvoltat, statul la coadă a devenit un fenomen alți de diurn, înct constituia o dimensiune permanentă a existenței sociale, devenind un timp de luptă pentru supraviețuire, principal teatru de bătălie al aceluia, unde, prin armele iscusinței, ale tenacității, cîteodată și prin uz de forță fizică, se asigura quasi-possibilitatea echilibrării calorizilor, vitaminelor și proteinelor necesare pentru prînzul și cina de mîine și de poimîine. În genere, se cunosc două soiuri de cozi: a) pre-coada, cînd marfa n-a sosit încă, dar se cunoaște că se va da ceva; b) coada „la zi”, cînd marfa se află deja în depozit. Fiecare tip de coadă amînea de ritualul distribuției hranei din cazărni și puscării, în această privință fiind asemănătoare cu starea generală din țară.

obște. De-atunci, de patru decenii și mai bine, stau, tot stau la coadă. ●●● **TIRANIA** nu vedea cu ochi buni relațiile interpersonale. A desființat mesele de șeul din cafenele, a dezmembrat — prin subtila acțiune a microfoanelor — cercurile de amici, a suspendat pînă și partidele nevinovate de cărți; s-a dovedit a fi nepuțincoasă numai în fața așa-zisilor

două camioane. Pline cu scaune rabatabile. ●●● **AU EXISTAT, INTR-ADEVĂR** cozi invizibile. Nu la bază, în existența „vizibilă”, ci sus, la vîrf, în minieră, ori alte „organe”, angrenate într-un sistem de diriguire aflat într-o perpetuu stare de vralste. Goana după recartițiile de materii prime, bătălia pentru livrarea lor ritmică, la timp, îmbrăca haina referatelor, a cererilor, a implorării, a audienței; în fapt, se stătea, așezîndea, la coadă. Și, pentru ca achizitorul, inginerul-șef ori directorul să-și poată prezenta într-o lumină cit mai favorabilă cererea, în vederea unei cit mai optimele rezolvări — astfel cucerind, nu-i așa, un loc privilegiat în coada petenților — se recurgea la plocioane sau la promisiunea unor contraservicii la fel de avantajoase, în favoarea dregătorului din „șalonul

șefii de departament, directorii comerciali sînt netoți (cite unii), deci vino-vați. Respectivii erau maziții, nevoia — lipsa — mizeria nu conțeneau. Producînd un alt monstru. ●●● **ECONOMIA SECUNDARĂ**, comerțul la negru. Tot ceea ce nu se găsea în prăvălie, se găsea la negru. De la pachetul de unt, kilogramul de făină, pînă la televizorul în culori și mașina Dacia. Comerțul la negru se acula în chiar rîndul la care stăteați, sau mergea în paralel; cei mai prudenti cîntădiceau să ducă marfa acasă, practicînd negoțul numai prin oameni de încredere, riguros verificați. Se spunea că dacă n-ai relații, poți să-și mori de foame. Militia economică li băga la popreală pe „hircioși”, din cînd în cînd, dar piața neagră înflorea în continuare. Era nevoie de ea. Chestiunile economice, problemele ei nu sînt de sorginte etică: responsabilitatea etică aparține celor ce au creat economia nouă, a lipsurilor. Se cuvine să subliniem încă o dată: lipsurile severe erau nu doar la capitolul alimentație, ci, în genere, la capitolul obiecte de consum.

DIN CARNETUL UNUI OM CU IDENTITATE

videoman, pentru că aparatele, cu sonorul pus la maximum, au anihilat încercările de filare a conversațiilor purtate în decursul vizionării. Statul la rînd, la coadă, a devenit un autentic tîrg de schimb al informațiilor, surză a penumăratelor zvonuri, propagator al comentariilor reroduse după ascultarea posturilor străine de radio. Firește, subiectul nr. 1 era fotbalul. Dar, societatea își continua existența chiar și în chinga cozii; am știte despre fericite mariaje încheiate după un stagiu de coadă în doi, altele fiind desfăcute în aceleași circumstanțe. Pe cei virstnici li păștea infarctul, alții contractau acolo pneumonii ca-lastrofale, stînd pe zloată ori lapovită, sau se îmbolnăveau de insolatie în arșițele verii. Unii jucau șah, table, citeau ziare, mai rar, cărți. Coada era mai cu seamă ringul cruzimii, al îmbubrelii, al scandalului, al luptei corp la corp pentru fiecare centimetru de avans, ba, cîteodată, și al bătăii în toată regula. Se aflau aici și suflete inocente care rămîneau, chiar și pe pragul infernului, credincioase umorului cu care erau blagolovite. Alții gușoșeau, birfeau, clevețeau. Bineînțeles, se aflau și aici, la coadă, provocatori, colaboratori ai Veghei. Răposatul Visky Arpad, actorul de la Sf. Gheorghe, cutezase să formuleze cîteva observații fără perdea la adresa Marelui Stăpîn stînd la rația de carne; s-a ales cu o condamnare de cinci ani. ●●● **COZILE SUB OBROC**. Puterea a încercat în mai multe rînduri și prin varii metode nu să sisteze cozile, ci să le facă nevăzute. Pe traseul din Capitală — de „o însemnătate magistrală” — al soților-tirani au fost desființate magazinele alimentare. (S-a pierdut din vedere că se stătea la coadă pînă și pentru „obiecte de lux” — țigări, pastă de dinți, șosete, lame de ras.) S-a trecut la ostracizarea cozilor în curțile din spatele cvartalelor, care s-au dovedit a fi prea neîncăpătoare pentru mulțime; și, cu toate că miliția li punea pe delinvenții pe fugă, oamenii n-aveau ce face și se re-furizau, îndărăt, în fata magazinelor, în vîzul lumii. Și stăteau și așteptau, ca niște colioane în marș, oprite fără noimă, cu o unică lozincă, invizibilă, deasupra capetelor, întipărită pe chip: Ne e foame. Anecdota, cea care lua în deridere pretinsa strădanie a Tiranului menită să rezolve chestiunea aprovizionării, suna astfel: „Cel mai tubit fiu al poporului, în drumul de dimineață, aruncă o privire pe geamul automobilului în goană și întrea-

superior”. Potrivit zicalii, accesul la bonzii din ministere era dificil nu pentru că aceștia nu le primeau, ci pentru că jalbării n-aveau liberă mina care să apese pe clanță, fiindu-i ocupată cu plocioanele vamă. Denumirea plocionului era o atenție, diminutivizat în o mică atenție, și lua diverse forme, precum plicul (cu bani), marfă din străinătate (mai cu seamă țigareta Kent, apoi butelia de Whisky, ori Giu, cosmeticele, obiecte de îmbrăcăminte destinate exportului, metraje, încălțări etc.). Dacă „atențiile” lipseau, nu funcționau nici pirghile cooperării dintre întreprinderi; nu se încercu-descărcu vagoanele, nu se găseau camioane pentru transport, ori benzină, respectiv ulei. Astfel, înflorea nu doar corupția, ci prospera, nostingherită, și birocrația; ba mai mult, „activau” într-o trairică interdependență: evoc cazul unui amic, achizitor la o fabrică de confectii care a fost nevoit să obțină o aprobare pentru un anume tip nou de etichetă; a făcut a cereri, la n foruri, ceea ce înseamnă a „atenții”, diverse, pentru a obține desenul, precum și bruma de materie primă necesară. ●●● **SOMNUL RĂTIUNII** naste monștri: lipsa rațiunii produce mizerie. Ecuația e simplă, situația de pe teren e mai complicată. Mizeria, firește, e reversul belugului, lipsa acestuia: mizeria, nevoia erau produse, însă, de un sistem economic, cel centralizat, dirijat-planificat. În acest sistem, satisfacerea necesităților nu se instituie prin intermediul acțiunii legii cererii și a ofertei, rezultate din concurența neîngrădită a mărfii aduse în piață; ea se instituie, „reglementată”, cîtește preclaborată, „de sus” și „de la centru”; acolo se știe totul, natura mărfii cerute, cantitatea de care e nevoie. La care se adaugă ideea voluntaristă-stalinistă potrivit căreia economia nu lucrează pentru consum, ci ea e orientată pentru producție-investiție; în consecință, sectorul A a fost supradimensionat, sectorul B — diminuat sistematic. Deopotrivă, dezvoltarea nebunească a industriei grele — înăuntrul ei a celei siderurgice — precum și faraonismul Prezidentului (construirea unor canale impracticabile, a unor palate simbolizînd Puterea) în vreme ce întreaga economie se sufoca, dată fiind lipsa unor mijloace de transport și căi rutiere — șosele, căi ferate — în mod logic necesare aprovizionării cu materii prime, cu alimente, stringerii și depozitării recoltei etc. Mizeria — nevoia — astfel avea deci obinșia în însăși natura sistemului economic, în conformația ei, în planificare,

Industria republicană suferea de o cronică lipsă de piese de schimb. Fabricile erau obligate, prin lege, să le producă, dar producția de acest tip nu era rentabilă. O parte, cei „care stăteau la cozi” și achitau peșchusul dispuneau de ele. Dar, ele nu erau suficiente deloc. „Conducătorul” a dispus ca fabricile solicitante să-și dea în judecată pe cei care nu-și îndeplineau obligațiile contractuale. Ar fi trebuit să se judece sute de mii de asemenea procese, așa că dispoziția a dat chix. Conducerea n-avea habar cum să lămăduiască nevoia; încoarea să reglementeze economia prin mijloace juridice, dar economia, rebelă, își avea alte legi, ale ei. Deja Spinoza ne avertizase cu veacuri în urmă: acolo unde se va încerca rezolvarea tuturor situațiilor prin legi, apoi acolo se va institui, negreșit, cea mai mare debandadă. Cînd, spre finele domniei sale, tiranul a introdus rația, oricine a putut constata, după 2-3 zile: rîndul/coada a rămas în vigoare, la fel și lipsurile. ●●● **MAI UMILITOARE** și atroce — nu găsește alt termen — era coada din farmaci. Să-ți se spună mereu invariabilul „n-avem”, să te azezi la coadă, să înaintezi cu încetinelă de mele către casierie să înșiri, ca pe niște sacre denumiri, medicamentele solicitate, pentru ca la urmă să afli că nici două treimi nu se găsec — era o situație insuportabilă. Odată am avut nevoie, pentru soția mea, de o substanță de contrast, pentru o tomografie. „Rația” cuvenită celei mai mari clinici de neurochirurgie din țară nu se mai livrase de două luni. Profesorul în persoană mi-a sugerat să mă adresez în piața neagră, unde n-am avut succes. Sore norocul meu, însă, în ultimul moment, spitalul și-a primit rația. Bineînțeles, trebuia să stai la rînd, să-ți aștepi rîndul pentru patul de spital, în tratament. Și aici li puteai rostui un loc privilegiat prin bacșisuri și „mici atenții”. Ca să nu mai vorbim de medicatie, după care alerga bolnavul însuși ori rubedeniile sale, în farmacia sau pe piața neagră. De cite ori m-am aflat la coadă în farmacia, lîngă semenii mei obosiți, emaciați, disperați, m-am simțit ca unul ajuns la capătul puterilor. Da, cei de acolo, de sus, vor să ne extermine. Pe de-o parte „alimentația rațională”, pe de alta, lipsa cronică de medicamente și de naturi în spital; comule, ce se va alege de noi! ●●● **COZILE N-AU DISPARUT** nici după 22 decembrie. E adevărat, marfă se găsește, mai multă, dar locul permutant al lipsei n-a conțenit. El nu depinde (doar) de bună intenție a Puterii. Dar nici de așa-zisa bulimie a cumpărătorilor, de lipsa lor cronică de încredere în comerț. Vechile structuri reproduse vechile stări de lucruri. Și din această situație putem deduce — mai ales acum, după electorat — că avem încă multe de schimbat: sistemul, în primul rînd. E împede.

Anecdota dă ocol acestei metafore, și o face și mai mordantă: „Ce este o coadă? Coada este expresiunea angajării ferme a clasei muncitoare, într-un tot unitar, o singură inimă, un singur gînd în jurul politicii economice a partidului”. ●●● **ANTECEDENTE**. 1. Istoria a mai produs deficite alimentare și, îndeobște, crize de aprovizionare, și cu alte prilejuri: ale revoluțiilor, la cite o epidemie, și, mai cu seamă, în timpul războaielor. Dar, în timp de pace, numai socialismul multilateral subdezvoltat a putut produce criza de alimente, mai cu seamă în U.R.S.S.

și în România. ●●● **ANTECEDENTE**. 2. Era cam în 1941, ori '42. Într-o zi mama mă cheamă la ea, îmi pune canistra în brațe și mă trimite la pompa de lîngă podul de peste Bega, zicînd să-i aduc cinci litri de gaz. Cînd m-am apropiat, am constatat cu stupeoare coada ce se formase la acel punct, cu un mare de-ver înde-

bă; de ce stau aștia pe loc? Păi, n-a sosit carnea, o așteaptă. La prînz, pe același traseu, șefu' își probezește aghiobotantul: Tot n-a sosit? O fi vreo defecțiune de coordonare — îngaimă popoul. Să fie, de îndată, luate măsurile care se impun — guleră! printre dinți dictatorul. Și, ce să vezi, peste jumătate de oră, sostră

în socialismul-partinic-statal. Creșterea economică are limite, mizeria împotriva. Mizeria a produs lipsa. Lipsa — cozile, cele vizibile și invizibile, metacezile. Zădărnica a fost împlementarea (încercarea de) diversității: că vinovați sînt cei care folosesc „minunatele noastre premii” în chip nestiințific, stingaci, că ministrii,

SZASZ JÁNOS

9 iunie 1990

ESENȚA IDEII DE DEMOCRATIE

O ABORDARE BIOLOGICĂ A PROBLEMEI

PIERRE TEILHARD DE CHARDIN

Cum se poate apăra, oare, o democrație, făcând apel nu la instituțiile existente, care, de bine, de rău, și-ar fi putut îndeplini menirea, ci la o categorie socială scoasă din mediul ei normal, pusă a minii ciomagul, toporișca și șbițul de hînger, fie cu o țintă nefiresc de precisă, fie terorizînd pe stradă, la întimplare, oameni al căror chip ar putea intra în categoria de „dușmani”. Dușmani ai cui?

Cum vor izbui într-un viitor previzibil locuitorii orașului care, spre stupoarea întregii lumi, au asistat sau au participat voioși la acea teribilă vîntoasă de semeni, să învețe, după aproape o jumătate de veac de distorsiuni mentale, ce înseamnă democrația, dacă violenței din ajun i se răspunde cu o violență și mai aprigă, semănînd a conflict intertribal?

Cum vor putea ei, ca și întreaga țară, să discearnă adevărul, dacă accesul la informații obiective le este deliberat redus?

Cum, în sfîrșit, vor deprinde vreodată toleranța, cînd lozinca momentului nu pare a fi alta decît „Țării, cit mai multă ură”?

Atît modelul japonez cît și cel suedez au trecut pe lîngă noi lute ca săgeata, făcîndu-ne cu ochiul. Mult așteptata noastră pașire în Europa va fi în aceste circumstanțe îndelung aminată. Să fie ceea ce vedem prefigurarea „democrației originale”?

Deși optimismul nu pare o stare de spirit defel justificată în aceste zile, cu nădejdea de a ajuta la limpezirea conceptelor, rugăm cititorii să urmărească gîndurile părintelui Pierre Teilhard de Chardin, pe marginea un ei anchete inițiate de UNESCO.

17 Iunie 1990

Prezentare și traducere de MARIA BERZA

Fotografie de CRISTIAN CĂLUGĂR

Ideea de democrație nu constituie unul dintre acele concepte abstracte pe care am putea nădăjdui a le preciza — așa cum se întîmplă, de pildă, în geometrie — cu ajutorul unui raționament subtil. Asemenea altor noțiuni (Evoluție, Progres, Feminism etc.) din care s-au hrănit altele ideologi moderne, ea a constituit la începuturi și a rămas în mare parte doar expresia aproximativă a unei aspirații profunde, dar confuze, ce încearcă să lase în lumina zilei și să se formuleze. Pornind de aici, problema elucidării ei ține în egală măsură (dacă nu mai mult) de psihologie și de logică. Nu încercăm oare cu toții, pe întreg parcursul vieții, să ne descifrăm, printr-o serie de gesturi în aparență adeseori contradictorii? Or, surse a ne descifra, nu avem datoria de a ne cunoaște mai întîi natura, istoria, temperamentul?

Să vedem dacă evoluția modernă și, prin urmare, esența tainică a Ideii de Democrație n-ar putea deveni cumva mai lesne de înțeles atunci cînd lăsdăm deocîndată la o parte aspectele politice și juridice ale problemei, am încerca să abordăm acest subiect, pornind de la Biologie.

Întrebarea pusă era: „Ce înseamnă Democrația?”. N-ar fi oare mai exact și mai cu folos să ne întrebăm, schimbînd ușor termenii: „Ce se ascunde de fapt îndărătul Ideii de Democrație?”.

I. Starea evolutivă a omenirii în prezent

Practic, tot ceea ce se înțelege cu studierea și edificarea Societății (etnografi, politicieni, economiști...) lucrează ca și cum Omul social ar fi în mîinile lor un aluat proaspăt pe care îl pot frămînta precum poftesc, fără a se îndoi. În aparență, că substanța vie manevrată e marcată, prin însăși formația ei, de anumite linii de creștere definite preciză — linii destul de subtile spre a se lăsa utilizate de arhitecții noului Pămînt, dar totodată destul de puternice spre a reuși să arunce în aer orice încercare de aranjament ce nu le-ar respecta.

Odată acestea suse, printre diversele proprietăți structurale inerente materialului uman, proprietatea fundamentală (sau, spre a ne exprima cît mai corect, cea din care derivă toate celelalte) este cu siguranță faptul că Omenirea se află — prin dublul efect de compresie planetară și interpenetrare psihică — pe calea unei irezistibile unificări și autoorganizări. Aceasta totuși sub rezerva (absolut esențială) că, spre a fi viabilă și statornică, unificarea dobîndită trebuie să aibă drept rezultat nu sugrumarea, ci încurajarea originalității incommunicabile a fiecărui element aparținînd sistemului unificat: lucru posibil, precum îl dovedesc, la o scară redusă, toate cazurile de echipe sau asociații reușite. De fapt, pentru un observator atent, e evident că mai degrabă ar putea fi împiedicat Pămîntul să se rotosească decît Omenirea să se îndrepte, nu lesne, dar irezistibil, printr-o dublă mișcare conjunctă, către o totalizare personalizată.

Această situație evolutivă (ce poate fi lesnă de o mișcare de „incalcare”, mult mai generală, de amploare cosmică) a putut trece neobservată alina timp cît socializarea umană a rămas la țara ei inițială de expansiune (ocuparea deplină a Pămîntului). Ea devine însă tot mai recunoscută pe măsură ce se conturează în jurul nostru faza a doua — în care tocmai am pășit —, cea a unei socializări de compresie. Dacă nu mă înșel, ea este cea care, în măsura în care ne pătrunde în conștiință, stîrnește în străfundul sufletelor noastre lumea tulburătoare a aspirațiilor așa-zise „democratice”.

II. Definiția și interpretarea biologică a spiritului de democrație

Trebuie să admitem de fapt că entuziasmul mo-

derm, ciudat de contagios, pentru idealul „democratic” nu înseamnă altceva decît că Omul și-a însușit sentimentul, devenit atrăgător, al mișcării ce-l face să se îndrepte spre anumite stări noi de super-reflecție, prin organizarea colectivă a grupului zoologic căruia îi aparține. Cu alte cuvinte, să identificăm „spiritul de Democrație” cu „simțul evolutiv” sau „simțul Speciei” (acesta însemnînd, în cazul Omului, nu doar tendința de permanență prin propagare, ci voința de creștere prin aranjament a speciei însăși). Mi se pare că nu e nevoie de mai mult ca să se contureze o serie de puncte rămase obscure și să se rezolve cu ușurință, cel puțin teoretic, anumite antinomii neliniștitoare.

Să ne referim, mai întîi, la cele trei atribute legendare (Libertate, Egalitate, Fraternitate), indisolubil asociate în mintea noastră cu ideea oricărei conduceri a poporului de către popor și, apoi, la conflictul, mai acut ca oricînd, care opune neîncetat cele două forme, liberală și socialistă, de Democrație.

a) Libertate, Egalitate, Fraternitate

În 1789, acest slogan celebru a galvanizat Occidentul. Așa cum su dovedit evenimentele, conținutul său n-a fost nicidecum limpede. În mintea celor cuprîinși de flăcările sale, Libertate: ca să faci orice? Egalitate: pe toate planurile? Fraternitate: bazată pe ce legături comune?... Astăzi încă, aceste trei cuvinte magice sînt mai mult simțite decît înțelese. Atracția pe care o exercită neîndoielnic dar tulburătoare, nu se definește oare mai bine dacă o examinăm din unghiul biologic propus?

Libertate: sansa oferită fiecărui om (prin suprimarea obstacolelor și punerea la dispoziție a mijloacelor adecvate) de a se trans-umaniza, mergînd pînă la capătul ființei sale.

Egalitate: dreptul fiecărui de a participa, după însușiri și puteri, la strădania colectivă de promovare a viitorului individului și al speciei, primul prin intermediul celui de a doua. Nu e oare de fapt tocmai această nevoie și această corîntă îndreptată de participare la Afacerile Omenirii (adică necesitatea resimțită de fiecare de a trăi coexistențiv cu Omenirea), cea care astăzi, mai mult ca orice revendicare materială, anumite clase și anumite rase lăsează pînă acum „la marginea jocului”?

Fraternitate: sentimentul unei interrelații organice, de la om la om, bazată nu numai pe coexistența noastră mai mult sau mai puțin înțelegătoare pe suprafața Terrei, sau chiar pe vreo descendență comună, ci — pe faptul că reproducerea laolaltă frontală extrem, sexuel unei unde evolutive aflate încă în primă cursă.

Libertate, Egalitate, Fraternitate, ce nu vor mai fi nedeterminate, amorse și inerte, ci dirijate, orientate, dinamizate, prin marea a unui elan profund ce le alină și le sprînză.

b) Democrație liberală și Democrație dirijată

Questionarul UNESCO amintește în treacă contrastul dezvăluit de Tocqueville, dintre „democrație” și „socialism”. Totodată, pe un plan mai general, obiectivul nedălmulit al întregii anchete este de a încerca să rezolve, cel puțin conceptual, tensiunile ce opun în prezent, chiar pe acest teren, Estul și Vestul Lumii.

Ei bine, cînvajul atît de straniu și de persistent care aduce neîncetat la suprafață, în sinul tuturor mișcărilor așa-zise „democratice” cele două noțiuni opuse de liberalism și dirijism (adică individualism și totalitarism), nu se explică oare de la sine dacă remarcăm

faptul că aceste două forme de ideal social, aparent contradictorii, corespund pur și simplu celor două componente naturale (personalizare și totalizare), a căror împletire definește biologic esența și progresele Antropogenezei? Este vorba, în primul caz, de centrarea sistemului asupra elementului; în cel de al doilea, dimpotrivă, asupra grupului. Uncori primul, altori al doilea vector o ia înainte și îl învinge pe celălalt, vrînd să absoarbă totul. Un pas la dreapta, un pas la stînga... aici nici o contradicție de fond, ci doar decalaj, disarmonie — sau chiar (de ce nu?) alternanță inevitabilă și necesară. Pe plan biologic, o repet, o Democrație adevărată nu poate exista fără combinarea echilibrată a celor doi factori complementari, ce se exprimă în stare pură fie în regimuri individuale, fie în regimuri autoritare.

Cum se va putea opera practic, într-o bună zi, tocmai o asemenea armonizare?

III. Tehnica demonstrațiilor

Pe bună dreptate, majoritatea întrebărilor puse de UNESCO privesc examinarea și critica formelor existente în prezent sau a metodelor întrebunțate în Democrație. În acest domeniu, înșindu-mi competența, mă voi mărgini să fac următoarele trei remarci (respectînd punctul de vedere biologic):

a) Mai întîi, chiar în virtutea celor precedente, în orice proiect de instituție democratică se cuvine să fie respectate două condiții generale. Conform celei dintîi, individul trebuie să beneficieze de un unghi de orientare liberă, înăuntrul căruia să-și poată dezvolta originalitatea (singura condiție impusă teoretic acestui unghi fiind deschiderea către valorile mereu sporite de reflecție și conștiință): cea de a doua condiție — compensatorie față de prima — impune asigurarea și favorizarea unor curente de convergență (organizări colective), în interiorul cărora inițiativele individuale și numai ele să-și poată găsi împlinirea și consistența, în virtutea legilor Antropogenezei. Este vorba de un amestec judicios între permisivitate și autoritate. Este o problemă de măsură, de tact, de „artă”; soluții și reguli absolute nu există, dar, în fiecare caz anume, orice plan este perfect capabil să le găsească singur, dacă posedă un instinct al progresului și al „supraumanizării” suficient de dezvoltat.

b. În al doilea rînd și în continuare, idealul democratic (ca și Vînta însăși) poate nădăjdui a se formula și cu atît mai mult, a se materializa, doar prin numeroase încercări și falenșuri, în condiții condițiilor compresive, unificatoare, cărora le simțim sucul. Omenirea este încă alcătuită din componente teribile de eterogene, maturizate înesit, a căror „democratizare” nu poate fi îndreptată decît cu imaginație și suiele, potrivit unor modalități ce variază în funcție de fiecare fracțiune a Lumii, luată în considerare.

c. În sfîrșit, pentru a încheia întemeierea unei organizații sociale cu adevărat democratice pe Pămîntul depinde, pînă la urmă, de realizarea în conștiința omenescă, a ceea ce am numit „Simțul Speciei”. Într-adevăr, doar o puternică conștientizare a voințelor individuale, după ce fiecare fragment al Omenirii a fost călăuzit spre descoperirea formei celei particulare de libertate, poate asigura — prin articularea acestei pluralități într-un sistem sistem planetar coerent. Tot ea este cea care poate să asigure mai cu seamă, în ansamblul astfel constituit, dominația unei atmosfere non-coercitive și a unei armonizări, în care constă în final esența ultimă și fugăre a Democrației.

În: Pierre Teilhard de Chardin, L'avenir de l'homme, Paris, Editions du Seuil 1959, p. 307-315 (Oeuvres de Pierre Teilhard de Chardin, v. 5)

ARBITRAR, NEDREPTAȚI ȘI ABUZURI ÎN

ISTORIA ȘTIINȚEI ROMÂNESTI

București, sfârșit de iulie 1948. Lui Teohari Georgescu, ministru de interne, i se comunica lapidar: Urmărirea unui anume Grigore T. Popa, element dușmănos, destituit din postul de profesor la Facultatea de Medicină din București, lăsa sfârșit deoarece individul decedase de o boală de rinchi, pe 18 iulie 1948; Ministrul era informat că doi ofițeri ai securității îl obligaseră pe acad. Nicolae Gh. Lupu, decan, să interzică expunerea la facultate și făcuseră totul ca înmormintarea la Belu să se facă cât mai discret posibil. De altfel, noul regim avusese noroc: în miez de vară, studenții care luaseră de altele ori apărarea fostului lor profesor de anatomie, erau în vacanță. O mină grăbită a aruncat deci dosarul Gr. T. Popa la arhivă (probabil la secțiunea „In slujba imperialismului anglo-american”). Din fericire, „vîndutul pe dolari” — cum nu s-ar ști să-l numească și AZI unii ziaristi — fusese un soi de păpădie. Vorbele, gândurile sale nu încolțiseră doar în conștiința a peste 25 de generații de medici care-l fuseseră elevi, ci intraseră în bibliotecă și amenințau să-i păstreze numele și după dispariția fizică a discipolilor.

Biografia „tulburătorului de ordine publică” Gr. T. Popa, contrazicerea ah infilo, imagioara leninistă standard a dușmanului de clasă. Nu era un produs al clasei exploatare ei, se născuse pe 1 mai 1892, în casa plugarului Teodor Popa, din Surănești — Vaslui. În acel moment, un alt june celebru de la Surănești, Emil Racoviță, împlinise 24 de ani, luase de câteva luni (1891) licența de zoolog la Sorbona. Rămăsese orfan de mamă la numai 5 ani, Gligore fusese destinat să rămână la coarnele plugului.

Gr. T. Popa alături de colaboratoarea și soția sa, Florica Popa

A ajuns totuși bursier al „Liceului Național” din Iași (1902-1911) numai fiindcă Maria, mama sa, a lăsat cu limbă de moarte ca fiul ei să fie dat la carte, iar învățătorul din sat s-a ținut de capul lui Tudor spunându-i că fiul său are o minte de excepție. Cum să nu rămii uimit, când la 16 ani, liceanul îi scrie la Jena lui Ernst Haeckel, cel mai mare evoluționist al vremii după Darwin, cerându-i permisiunea să-l traducă celebra sa carte „Istoria creației”. Și culmea, Haeckel îi răspunde dându-i consimțământul. Deși tradusă, cartea n-a apărut, din motive pecuniar-editoriale. Doi ani mai târziu, proaspătul baccalaureat există îndelung între filosofie, natură și medicină. La sfatul lui Paul Bujor a ales medicina, rămânând toată viața și un filosof al biologiei.

Fără îndoială că bătrînul laborant de la anatomia leșană, a rămas perplex în 1914, când a văzut că noul pregărit al catedrei nu e altul decît studentul boboc, care leșinase la prima oră de disecție și căruia îi turnase o cană de apă în cap. Din acel moment, cariera științifică și universitară a lui Gr. T. Popa, avoca să urce continuu, pînă în 1948, când în viața intelectuală a țării au pătruns brutal impostorii, pseudosavanții promovați de PCR.

Luptător cu molimele în tranșeele primului război mondial, Gr. T. Popa, a urcat toate treptele învățămîntului universitar ajungînd profesor titular de anatomie și embriologie la Facultatea de Medicină din Iași (1928-1942), apoi la cea din București (1942-1946).

Împătimit de o curiozitate științifică legată din comun, Gr. T. Popa a fost în egală măsură unul din marii deschizători de drum din morfologia de ce-

CAZUL GRIGORE T. POPA

nului 3. Beneficiind de o bursă Rockefeller a efectuat stagii în S.U.A. (1923-1926, la Chicago și Woods-Hole) și la Londra și Cambridge (1927). A fost apoi profesor invitat și „Research Fellow” la Institutele de Anatomie ale Universităților din Londra (1929-1932) și Cambridge (1933-1936), membru al mai multor societăți științifice străine. Îi găseam astfel numele, alături de cel al soției sale dr. Florica Popa, în celebrele tratate de anatomie ale lui Testut-Latarget, Rouvière, în lucrările semnate de profesorii Fr. H. Lille și Ch. J. Harriek (Chicago) etc. Ele sînt dedicate stării funcționale a pericardului și durei-mater, dubiei inervări a fibrelor musculare, originii ambidreiere a meningelor. Dar marea sa „lovitură” în medicina secolului XX este descoperirea, împreună cu Una Fielding, a „sistemului pori-hipofizar” (1929-1930), care nu e altceva decît o legătură de vase sanguine, care unește glanda hipofiză de o structură nervoasă (diencefalul). În 1930, o atare descoperire a părut ciudată. Vase de singe care să unească o glandă endocrină cu sistemul nervos? Ce sens fiziologic putea să aibă o asemenea legătură? Ipoteza avansată de Gr. T. Popa, în epocă, și anume că anumite structuri ale sistemului nervos pot fabrica hormoni, asemeni glandelor endocrine clasice, a fost primită cu rezervă, unii considerînd-o o adevărată erezie, deși, la Cambridge și la București, savantul român a reușit să izoleze din lichidul cefalo-rahidian și primii asemenei hormoni pe care i-a numit cerebrosimilaine. Scepticismul oficial a voa să dămule aproape o jumătate de secol, pînă în 1977, când numele lui Gr. T. Popa „a explodat” în conștiința fiziologiei mondiale odată cu premiul Nobel acordat cercetătorilor R. Guillemin, Rosalind J. Yalow și A. Schally, care-l recunosc pe profesorul bucarestean drept precursorul neurocrinei — cea mai nouă ramură a endocrinologiei.

Dar Gr. T. Popa nu a fost doar un cercetător pasionat al structurilor vii. Înzestrat cu un verb ales, rod și al unor stăruitoare lecturi umaniste, el a fost unul din acei teribili oratori științifici care ca și predecesorii de catedră, Fr. I. Rainer, își vede amfiteatrul invadat nu numai de studenții săi, ci și de o avalanșă de medici din oras, de scriitori, istorici, filosofi, oameni ai științelor pozitive — interesați mai ales de îndrăznețele sale incursiuni în istoria biologică și socială a omului. Nu e de mirare astfel că îi găsim numele în calitate de fondator pe coperta revistei „Însemnări leșene” (1936) alături de cele ale lui Mihail Sadoveanu, Mihail Codreanu și George Topăreanu. Aici a publicat el ample eseuri antropologice și sociale, fiind socotit în epocă un fel de Alexis Carrel român. Dar spre deosebire de autorul celebrei „L'homme — cet inconnu”, Gr. T. Popa nu s-a limitat doar la considerații generale de antropologie fizică și culturală, ci a fost realmente obsedat, toată viața, de educația la români. Traumatizat permanent de superficialitatea unor intelectuali de așa zisul „baleanism” al societății românești și impresionat profund de realizările pedagogice universitare engleze și americane, el n-a încetat nici o clipă să creadă în viabilitatea unui transplant de spirit și organizare de tip britanic în învățămîntul superior românesc (Știința ca bază de primenire a omului, 1944; Reforma spiritului, 1945).

Pătruns pînă la ultima fibră de ideile democrației de tip occidental, era firesc ca Gr. T. Popa să fie unul dintre cei mai

fervenți luptători împotriva rasismului. Ciclul de conferințe ținut la Iași între 1938-1941, polemică cu unii antropologi hitleristi în care a dovedit cu argumente poreneporii falsității aplicării raseologiei în biopolitică, l-au adus faima unui antifascist de primă mărime. A fost de altfel unul din membrii marcanti și Grupului Universitar Democrat (G.U.D.) alături de Horia Hulubei, Simion Stoilov, Daniel Dănilopolu, Bazil Teodorescu, Gr. Molai ș.a., semnatul al memoriului protest al intelectualiilor din 1944, care cerea (sejura României din război și denunțarea alianței cu Axă).

Tuturor, le-a apărut deci firesc ca Gr. T. Popa să fie numit în toamna lui 1944, decan al Facultății de Medicină. Guvernul Grotu și mai ales ministrul învățămîntului de atunci, Ștefan Voitec, avoau să constate cu stupefacție că bălățul plugarului din Surănești, nu e dispus să-și vîndă capul. O conferință ținută în 1945, în care reia tema exemplarității universităților engleze și americane, îl aduce o vehemență scrisoare de protest din partea lui C.I. Parhon pentru care optimum-ul de perfecțiune îl reprezentau universitățile

vinte, i se cerea să subscrie la acordarea diplomei de doctor, după 2-3 ani de studii. Refuzînd, este catalogat reacționar, ba chiar legionar, el care prin tot ce scrisese combătuse ideile totalitarismului fascist. O primă încercare de a-l demite, se lovește de protestul ferm al studenților mediciniști, care-l adorau. În 1946 este totuși azvirlit de la catedră și devine pur și simplu șomer, sub ochii nepăsători ai prietenului de o viață, Mihail Sadoveanu, a cărui unică preocupare devenise lupta criptică cu C.I. Parhon, pentru ocuparea rivniului fotoliu de „presedinte” al R.P.R. Consideră că e mai prudent să „nu-l cunoască” și alți colegi și prieteni academicieni — Nicolae Gh. Lupu — noul decan St. S. Nicolau, C. Ionescu-Mihăilești, N. Hortolomei, I. Făgărășanu, Marius Nasta și alții, preocupati care de treptele scări ierarhice ivite în față, care de confecționarea umbrelor pentru vifornița ce se anunta dinspre răsărit. Evident că „șomerul-reacționar”, deși ales membru al Academiei Române în 1936, este exclus din componența Academiei R.P.R., cu largul concurs al colegilor Traian Săvulescu și C.I. Parhon, împărțind astfel soarta indezirabililor Lucian Blaga și Rădulescu-Motru. Curînd încep și hărtuielele securității. Familia hotărăște să-l ascundă pe la diferiți prieteni de nădejde. Doarme cînd la o adresă, cînd la alta, nu iese pe stradă și astfel reușește să scape de arestare pînă pe la începutul lui iulie 1948, cînd, bolnav pe moarte, este adus acasă. În toată această perioadă, doar câteva licăriri de bucurie. Elevul său, George Emil Palade, viitorul laureat Nobel, îi scrie cu regularitate din Turcia, apoi din S.U.A. Primărea lui Palade la Institutul Rockefeller din New-York este urmarea unei elogioase scrisori de recomandare, pe care atît de apreciatul în S.U.A. Gr. T. Popa o dăduse discipolului său.

Au trecut peste 40 de ani de la dispariția fizică a intelectualului de elită care a fost Gr. T. Popa. O bună parte dintre cei ce l-au cunoscut au murit și ei. I-au rămas credincioși cîteva elevi (V. Săbăleanu, Al. Ianculescu ș.a.) care-l pomeneșc în scrierile lor. O anchetă făcută de autorul acestor rînduri — printre medicii tineri și studenții ultimului an de medicină, aduce rezultate deplorabile: doar 7% din ei au auzit de existența sa, doar unul poate preciza că este descoperitorul circulației pori-hipofizare. De reținut că medicina e singura facultate unde există o disciplină specială de „istorie” a artei lui Esculap.

Si poate n-ay fi scria niciodată aceste rînduri dacă n-ay fi asistat, de curînd, la o eludată „cură” contra cronometrului (te-
lefoane, intervenții) pentru prinderea u-

Gr. T. Popa în laboratorul Universității din Chicago

le sovietice. Conflictul se accentuează: Gr. T. Popa, face un gest nemaiauzit. Își dă demisia din ARLUS și critică public această asociație. Curînd, în facultatea al cărui decan era, își face apariția „un cal troian” în persoana Regelășului Simion Oleriu (nume romanizat), un farmacist oarecare din Bucovina, cu veleități de savant. Sprijinit de PCR, reușește să rupă în două catedra de biochimie a prof. Cloditeu și să se facă profesor. Curînd S. Oleriu începe o luptă pe viață și pe moarte împotriva lui Gr. T. Popa, care i se opusese pe motiv că o catedră universitară trebuia ocupată pe bază de lucrări și prin concurs, nu cu pumnul de fier al P.C.R.-ului. Aproape în același timp, i se cere un lucru nemaiauzit: să înmatriculeze în anii superiori V și VI, cîteva sute de tineri, din care unii nici nu știau românește, pe motiv că fuseseră persecutați de hitleristi pe teritoriul României, în Transilvania, în Galiția etc. Cu alte cu-

ni loc la alegerea de membri post-mortem ai Academiei Române. Familia, prietenii unor dispăruți fac presiuni ca pe lista ce-l cuprinde pe Mircea Eliade să figureze diverși profesori, foști directori de institute — unii urcați pe scara de incendiu a științei, alții care pur și simplu s-au înscris ca primi semnatari pe lucrările unor colaboratori, valoroși dar fără suprafață politică. Din informațiile ce le dețin, Gr. T. Popa, nu e în vederea celor ce se ocupă actualmente de această listă. Aș vrea să cred că, cei ce au fost excluși în 1947 din Academia Română comunistă, redevin automat membri ai actualei Academii Române. În caz contrar, am putea crede în persistența deliberată a unor grave nedreptăți, care ar pune la îndoială discernămintul celor ce lucrează la problemă.

RADU IFTIMOVICI

LA OSLO, OAMENI OBIȘNUIȚI

Democrație pentru România este o societate norvegiană care s-a născut în zilele entuziasmului din iarnă: 4 ianuarie. La constituirea ei au participat 60 de oameni. Unii încă se mai află în consiliul de conducere actual (Carl August Bjurstedt, Katia Medboe, Cristina Dumitrescu, Fin Larsen, Steiner Lone, Raluca Atanasiu), antrenanți într-o muncă de administrație acaparantă și ingenioasă. Pentru că trebuie ingeniozitate și perseverență ca să poți necontenit în mișcare un asemenea mecanism social, care de luni de zile trimite în permanență în România mari cantități de ajutoare, fără a utiliza fonduri bănești. Pentru că cel ce se ocupă de Democrație pentru România sînt oameni obișnuiți, cu vieți și familii obișnuite, și în această lume nordică, pe străzile căreia nu vezi săraci și cu o rată atât de mică de șomaj (1-3%) politica de impozite egalizează veniturile oamenilor. (Ar trebui să se convingă de acest lucru și suspicioșii din România, care văd în spatele unor astfel de acțiuni generoase, realmente sociale — afaceri oneroase, tenebroase, ș.a.m.d. — mă gîndesc.) De pildă, Democrația pentru

România a trimis nenumărate mașini de scris, computere chiar — și tot ceea ce ar fi necesar pentru transmiterea cuvîntului: lucrurile ies automat din modă aici, societatea de consum le dă repede la o parte, dar chiar dacă reușești să le aduni pentru România unde este atîta nevoie de ele, totul costă: și transportul cu camioanele și locul permanent pe un vapor, pe care „pîntr-un om de suflet” Societatea îl are acum asigurat în permanență, și ajutoarele pentru orfani și pentru scolile de copii handicapați pe care ei le coordonează, iată listele (un dosar întreg, meticolos alcătuit, cu liste din întreaga țară)... Trebuie găsită o soluție individuală pentru fiecare acțiune, de pildă au invitat 15 studenți la un festival studentesc la Oslo — să vadă cum trăiesc colegii lor din această parte a lumii. Studenții au stat în case particulare (la noi, adică — suride interlocutorul nostru) și le-am dat doar bani de buzunar: dar cred că a fost mai bine așa, să trăiască chiar viața de zi de zi de aici...
Într-un colț al camerei — un Crist al lui Apostu, făcut dintr-o traversă de lemn; un altul, mai mare,

făcut tot dintr-o traversă, pe culcar, are atîrnat la gît, de un snur, ecusonul de observator electoral al Interlocutorului nostru: arhitectul Călin Alexandru Botez. Inițiatorul și sufletul acestor acțiuni pentru România — vom ghici după ore și ore de povești și discuții. Este unul dintre (destul de rari, s-o recunoaștem) compatrioții noștri care se antrenează într-o astfel de acțiune pasionată, făcînd tot timpul „abstractie de persoana lui”. Inițiatorul vine vorba de cine un fapt ce se referă la el și atunci el dă repede un amănunt, trecînd repede mai departe. Da, sigur că l-a cunoscut pe Apostu, a și stat aici, Cristii aceștia l-a făcut atunci. Interesul pentru probleme sociale poate l-a moștenit de la tatăl, dar și de la bunicul său, bunicul său a organizat primele sindicate libere ale muncitorilor portuarî din Constanța, a fost cu Gherca, în Contemporanul, cine a fost bunicul lui? Eugen Bart, adică Jean Bart, autorul fascinantei Europolis? În fața surprizei noastre, Alexandru Botez trece cu un suris aproape jenat mai departe, la problema delicată a distribuirii ajutoarelor pentru România: lucrurile trebuie să ajungă chiar la cei care au nevoie, dar cum să-i alegi? Societatea Democrație pentru România are, de pildă, 3500 de scrisori primite de la asociații, de la sindicate, de la persoane particulare, cum să-i ocolești pe profitorii, pe egoiștii și să ajungi cu tact chiar la cei ce au nevoie? Dar cum de primești astfel de scrisori? întreb. Din nou același suris aproape jenat, n-a avut ce face, el nu ține la publicitate, dar pe 24, cînd a ajuns în România prima oară, a trebuit să apară la televiziune între două două steaguri, așa cum se făcea atunci. A anunțat: există în Norvegia o societate care vrea să ajute România, vrem să ajutăm sindicate, organizații care să contribuie la transmiterea cuvîntului. Cine știe cum l-a venit această idee: poate de la acea îndepărtată întîlnire a lui cu Noica. L-ai cunoscut și pe Noica? întreb, bănuind că l-a cunoscut cumva din familie. Alexandru Botez a plecat din România legal, în '73, căsătorindu-se cu o tînră norvegiană, dar bunicul celălalt, dinspre mamă, este sculptorul Fritz Storck, bunica lui este Cecilia Cutescu Storck, străbunicul Karl Storck a venit în țară în timpul domniei lui Carol I, a făcut Domnița Bălașa, frontonul vechii Universități, fiul lui a făcut sculptură amîndoi, Fritz Storck a fost și profesor la școala de arte plastice, și Alexandru Călin Botez, viitorul arhitect, viitorul inițiator al societății Democrație pentru România a crescut în curtea muzeului pe care ultima oară cînd a venit în țară l-a găsit într-o stare nu prea bună. Unde l-ai cunoscut pe Noica? La Rahova. La Securitatea din Rahova — ne răzunde, cu zîmbetul obișnuit. A stat cîteva luni cu Noica într-o celulă. El era student, 22 de ani, de ce a fost închis? Arestările din '39. Vorbiseră între ei despre ce se petrecea în țară: le-a dat condamnarea pentru „organizație subversivă”. Doi ani închisoare și doi — domiciliu obligatoriu. Noica? S-au imortienit foarte tare: veneau din lumi diferite. Un profesor care nu putuse să fie profesor și un student arhitect înaltor profesionalist, îndrăgostit de rock. Dar asta este o poveste mai lungă, Zîmbeste.

GABRIELA ADAMEȘTEANU

Pe harta Europei, deseori neafastă libertății, se revorsă o lumină sumbră, demnă de alte epoci, sfîșind dureros constituțiile — pe străzile Bucureștiului se practică deschis și prin dezlănțuire autoritară crima publică de drept procedee politice, cu interconștientizarea minierilor.
Cei care au putut asista neatinși au urmărit scene de masacră ca într-un film prost desprins de perioada cămășilor brune, moment ruzinos, izgonit din memorie: fată de 18 ani zdrobită cu lovituri de lanț la simpla prezentare a legitimității de student, țigani uciși în bătaie la cîțiva pași de sediul guvernului, trecătoare agresată pentru că semăna fizic cu Doina Cornea sau cu poezie ale opoziției, cetățeni silii să dovedească faptul că nu sînt ceea ce par a fi, sub amenințarea lichidării imediate.

— atî apar de prăfuite și înghetate în clasele sinistre ale anilor 80 tehnologiile puterii preluate de la comuniști: „liberal-tigane” azi sau „cosmopolit-maghiare” mine.
Diferența de înfățișare, de gîndire sau de grup, asimilată cu o opoziție obiectivă, se trafează cu delict de drept comun și e apoi exterminată în gen de dăunător.
Capcanile provocării — în care s-a împiedicat o opoziție fără geniu politic, pușca flexibilă

pentru asta și ar fi consimțitoare.
Zvonurile neluștitoare, microfoane discrete răspîndite de Securitate ce-si reinstalează sistemul de teroare și minciună, în lipsa posibilității de a guvernă în fapt, reduc legalitatea reprezentativă totuși a lui Petre Roman și Iliescu (Cabinetul I și Cabinetul II ale unui fictivul derizoriu despre Elena și Nicolae), legalitatea conducerii alee, la o stare de ostilitate amenințată, sub sondele și

în real-politic de azi și-n ardat în cazul Irakului rezultatele nefavorabile — pînă la urmă se dovedește că nu este nici un avantaj pentru o democrație să susțină o dictatură — ei pentru că România a suferit prea mult timp de izolare față de națiunile civilizate: și simpla absență a culturii democratice, pentru un popor supus pe de o parte figurii surzătoare și paterne — tratată prin mijloacele de propagandă ale mass-mediei — pe de altă parte auto-

Cînd Statul de Drept scapă din mîna unei societăți, această tîndă să revină la haos, cu pretenții ideologice și efectivă incompetență într-un stil abuziv și totalitar.
Nu ne putem permite primejdia de a ne ignora securitatea exterioară abandonînd România soartei pe care l-o pregătesc epigonii tiranului învins, la vremea cînd democrația se pregătește să pacifice Europa confederativă pe care dorim să ne-o construim (pentru a calma acest continent prea des sfîrșecat de războaie) în ajutorul expansiunii spațiale care constituie viitoarea aventură umană, la scara unei lumi deja planșate, strategice.

MIEZUL NOPTII BIS ÎN SECOLUL ROMÂNESC*

Ca și în timpul Revoluției, ucigași ai Securității cădărați pe frontonul Teatrului Național răspîndesc aceleași răni mortale de glonț, învelite pe fruntea și pe trupul unor trecători răfăcîți pe bulevard — și e imposibil să nu menționezi pe nefericitii studenți necunoscuți, care au fost scalpați, masacrați cu lovituri de secură și cozi de cauză pe culoarele Universității și Arhitecturii, suspecti de tinerete și cultură, printre tîndărute colectii geologice, microscopice și material științifice.
Primul eliberat de Post-Comunism, spre a ajunge primul la stadiul de neo-fascism, statul sclerosat în reflexele lui totalitare dezvăluie îndelungatul artificiu al unei libertăți care, după Revoluție, s-ar zice că n-a fost decît desfășurarea unui scenariu.
Anulînd sărbătoarea democratică a popoarelor din 1989, aici tot ceea ce e mai rău pare că vrea să reînvie în aceeași tragedie dezagregarea economică a sistemului stalinist cu un național-populism de tip hitlerist.
Statul caută țapi ispășitori spre a-i folosi pentru manipulare prin mass-media, manipulare ce nu poate avea eficiență decît aici, mai ales în mediul rural, dovedind a rebours necesitatea unei televiziuni independente de putere, cum o cer liberalii, pentru a permite informația ce garantează protecția libertății publice

și din cauza liderilor vîrstnici parașutați din afară, vinovați de naivitate politică — au reușit să dea opoziția pradă numeroșilor crocodili ai mîstăinii de stat post-ceușiste. După ce a pierdut în mod glorios bătălia la nivel instituțional, opoziția a pierdut acum și în stradă, confirmînd fără să știe sloganul amar: „F.N.D. 1947 și F.S.N. 1990 — aceeași tragedie”.
Acest simulacru sîngeros de Reichstag proletar, alături de un masiv pogrom al țiganilor, fac să atîrne asupra vieții intelectuale civilizate, ori pur și simplu independente, asupra clasei cultivate, un fel de Katyn suspendat de către aparatul securist de stat — ca avangardă ideologică a noului regim, nedefinit.
Este de temut o noaptea a cușitelor lungi, anihilînd fizic pe cetățenii liber-cugetători prin agresarea metodică a domiciliilor familiale, ceea ce ar putea constitui o a treia etapă în pecetuirea de către putere a unei societăți care în majoritate a fost dresată moralmente

minărilor invizibile dar permanente ale vechii nomenclaturi și a gradatilor securității, cu care în zilele Revoluției a existat o alianță, și care azi li pune piedici — alianță presupunînd ideea unui Socialism Reformat al Statului, cu condiția principiului politic al monopolului Puterii.
Simptomatic și alarmant, un profesor „sesenist” autoritate în departamentul lui universitar, îmi mărturisează că niste cereri ale sale privind revocarea unor incompetenți, moștenii de la vechiul-regim, au fost confirmate și semnate de însuși Ministrul civil — iar două zile după aceea respinse și anulate fără comentarii de același.
Lipsa de curaj a autorităților civile alese de stat pentru a face epurări constituie primejdia cea mai apropiată răsturnării acestuia formal sau efective.
F. Mitterand a avut totuși dreptate să nu taie creditele către această nefericită țară: și asta nu în numele unei francofonii abile și contestabile care

ritară și represivă în ce privește disidența și revolta constituționalelor forțamente individuale, ale omului reflexiv prin definiție antropologică, „adversar al Ordinii” — ceea ce face indispensabil ajutorul nostru pentru a influența balanța de orăritate a atracției statale. Fîndcă acum se cuvine să sprijinim această democrație muribundă care are nevoie de o prezență, aceea a prieteniei franceze de multă vreme electivă și încă vie; termenii de democrație, libertate și drept, pentru toți cetățenii deopotrivă, dau adevăratul lor conținut francofoniei. Prietenia aceasta n-am putea, fără să ne abjurăm singuri, s-o mai trădăm o dată, față de un popor pe care l-am uitat de la Yalta și care se pare că nutrește o speranță extraordinară în viitor în timpul vizitei Generalului De Gaulle, de la care s și trecut atîta vreme; spiritul de rezistență al acestei prietenii a fost practicarea francezei pînă în zonele cele mai îndepărtate ale Deitel.

Si asta, dacă nu o vom mai deteriora din pricina unor interese divergente și a unor antropomorfoșii naționale ce împing spre conflict o armonie glîndită în întregul ei, un absolut rațional ce se prea îndalță la scară universală — pentru o specie care, dovedind că ține mai mult de maimuță decît de o conduită pătrunsă de sens uman, ar putea prea bine, asemenea dinozaurilor, să dispară din lipsa inteligenței de a Trăi.
În ajutorul evenimentelor de aici, cumpilate pentru observatorul direct, orchestrate de o Securitate abilită, însă demodată în procedeele ei, la București damna o atmosferă grea, nepăcută, prevestitoare de catastrofă.
Cătrețur, decădere economică, represiune politică — un gust de sînge a înecat orașul.
Există în București un monument impresionant ridicat în amintirea soldaților francezi căzuți aici, departe de patrie, în timpul Mareii Războaie de la 1914-1918. Mă plimbam acum cîteva zile prin fața acestui monument, într-un grațios parc romantic, iar un tată își ajuta fiul să descifreze inscripția: erau grațioze cuvintele Libertate și Dreptate.
București,
21-22 iunie 1990
* Titlul face aluzie la exclamația unui scriitor al Rezistenței atunci cînd Franța a fost ocupată de trupele naziste: „Il est minuit dans le siècle”.

CHRISTIAN PAUZIE
sociolog-politolog

Bucătăreasa și mîncătorul de oameni

Cu poezia lui din secolul XX — marxismul — limbajul stăpînitor rămîne o mașinărie formidabilă. Nu face ce spune? N-are importanță, căci ce face nu spune. Poemele pe care le inspiră sînt proaste? E de ajuns faptul că ele învîlăie în tăcere pumnul care lovește orice gură liberă. Siguranța este a aceluia care știe să-și facă să înalțe osanale chiar pe adevărații poezi: „S-au făcut proștii asupra ei (poeta Ahmatova) reținîndu-i fiul ostatic. Fără asta, poezia ei așa-zise „pozitive” nu s-ar fi ivit niciodată...”

Optimisti, gînditori din secolul al XIX-lea se trebuiau ce forță convertește răul în bine, rătăcirile în sfîrșit fericiți, războiul în pace. Pesimisti, ei își puneau întrebarea ce anume transformă adevărul în greșeli, toleranța în persecuții, comedia în tragedie. Măestrul materialist-dialectic redescoperă singuri secretul acestei alchimii a verbului și a inimii — convertirea, depășirea — de sine, purificarea, transformarea — nu au decît o singură cauză: teama. Cea care face să se înalțe osanale.

Mai departe, depășind secolele înapoi vom dezgropa filozofii imunitari prin neîncrederea lor: nu merg ei pînă la a imagina un geniu al răului care-i convinge să se îndoaie de convingerile lor cele mai ferme? Azi, pentru aceasta e de ajuns frica noastră, cea care seacă lacrimile din ochi și șterge cuvintele de pe buze, cea care pune stăpînire pe fiecare dintre femeile înșirate la porțile închisorilor.

Biața femeie plecă. Întrebarea ei mi se provocase o suferință mai adîncă decît toată noaptea aceea sinistră și roasă. M-am simțit mută. Nu puteam să-i răspund nimic. În noaptea aceea, și în toate nopțile și zilele dinainte, fusesem tulburată nu de amarăciunea mea, ci de ceva cu mult mai rău: de neputința de a înțelege și a exprima ceea ce era pe cale să se înlîncească și a expuneri-o pe inimă, nu din cauza celor șaptezecete ore petrecute în picioare, ci din pricina eforturilor mele nereușite de a înțelege ce se petrecea și de a găsi un nume pentru asta?

Filozofia clasică l-a plăcut să-și vire discipolii în strimbe defileuri la capătul cărora promisesse adevărul — încercarea convingerilor, schimbării de sens ale cuvintelor, îndoiala metodologică, răsturnări aparente, revoluție coperniciană, Știință, istorie, logică. De acest teatru al umbrelor, savant regizat, elevul trebuia să se teamă în sala de clasă, exact atît cît să se deschidă învățăturii. Toți rușii, pînă la cel din urmă, țărani, au fost aruncați cu brutalitate în aceste încercări, sufletul lor nefiind cruțat de nici o filozofică țeroare, nesocotindu-li-se nici un ajutor — cu excepția scluză pe care l-ar putea găsi în ei înșiși și la cei asemenea lor. Descartes își organiza îndoiala într-o cameră bine încălzită, secolul XX gîndește în lungile șiruri care așteaptă în fața închisorilor.

„Să nu pomegrin coșmarurile” — poate va trebui să așteptăm moartea secolului pentru a înțelege asta. La ceasul cînd cotropitorul francez masacră poporul spaniol în numele idealilor revoluționare, Goya a pictat monștrii pe care-i naște „sonnul rațiunii”. Azi, în stară de noi, nimic nu mai doarme, monștrii se agită, au răsunat țara, ne-au ferat-o pe-a noastră. Împărțirea în cei care împușcă și cei împușcați nu are nimic dintr-un viz uuit, dintr-o greșală teoretică, nu-i vorba de somnul nici unei rațiuni comune amîndurora. Unii vorbesc, ceilalți tac, dar nu împart decît frica.

Lui Mandelstam nu-i stătea în fire să mizeze

● ESEU DESPRE RAPORTURILE DINTRE STAT, MARXISM ȘI LAGĂRELE DE CONCENTRARE ●

ANDRÉ GLUCKSMANN

EPIDERMICE LUMINI

„În vremea noastră, pe planeta noastră, a cunoaște un om înseamnă o-l interoga pînă la vivisecție. Cu toții știm ce încărcătură de sodism poate conține cuvîntul întrebare. Inchizitorul cotropăște totul. A cunoaște un om înseamnă, de fapt, a nu-l lăsa nici o șansă să existe. Atunci eu nu-l chestionez. Îl privesc, îl palpez, îl aspir, tulburat de forța necunoscutului pe care mi-l comunică...”

IPOUSTEGUY, 1974

„Or, în general, feroarea și puțința de izbindă o celor care, în pofida trecerii timpului, și-au păstrat

crența nestrămutată în libertate, oricît de mulți ar fi ca număr, rămîn fără efect, pentru că nu se cunosc deloc între ei: libertatea fiindu-le în întregime suprimată, sub tiran, de a acționa, de a vorbi și aproape și de a gîndi, ei ajung cu totul singuri în plămîndurile lor: deci Fiul, Dumnezeu dojenitor, nu s-a înșelat prea tare cînd a găsit să critice aceasta la omul pe care Vulcan îl făcuse, pentru că nu l-a pus o ferăstrău în inimă, astfel ca prin ea să-l putem vedea gîndurile.”

ETIENNE DE LA BOETIE

Discurs despre supunerea voluntară, 1548

în felul acesta pe stat și pe miracolele lui. Înțelesese de timpuriu ce aducea oamenilor un stat de tip nou și nu aștepta favoruri de la el. Credea, de asemenea, că „poporul, asemenea judecătorului, are puterea judecării” și mai spusese că: „În anii grei, tu te ridici, o, soare, o, jude, o, popor”. Eu împărțisese această credință și mai știu că poporul își rostiește judecata, chiar atunci cînd tace.”

Înainte de a se da la marile farse ale istoriei, lui Lenin îi plăceau probabil marile farse istorice. Într-o bună zi, el a redus toată gîndirea occidentală la lupta acerbă dintre teoreticianul cel bun și teoreticianul cel rău, la duelul materialistului cu idealistul. Așa a luat naștere filozofia hollywoodiană care a dat atîtea vorbe la moară. Mai puțin teoretic, dar mai bine documentate, din evocările tehnice ale Imperiului roman, cu toate anacronismele lor, învățăm mai mult Cezar la Roma sau Tar la Moscova, Sicilia sau Kolima: același sclavi pentru extracția aceluiași meșale prețioase. O prăpastie îl separă pe cel care rezistă în calacombe și pe senatorii care crod și conduc Imperiul cu pâlăvăgălie lor. Între patricienii marxisti și plebea oprămită, aceeași genune: cum să folosești cel mai bine teama ca să conduci — se sfătulese unii; cum să găsești cuvintele și să-ți comunici sentimentele în mijlocul acestei frie — rezistă ceilalți. Dacă există o împărțire care străbate gîndirea Occidentului, atunci ea opune rezistența sclavului și logica terorii care guvernează. Dacă Lenin mai poate fi împărțit de această graniță, atunci leninismul cade cu totul într-o singură parte: nu mai înțelege ce se profilează în fața lui. Secolul nostru nu mai pricepe nimic. Este cadoul celor care voguează în frică.

Cum să nu-ți fie frică? Trebuie să-ți fie frică: dacă vreodată te fac să vorbești și răspunzi la întrebări, o mulțime de persoane, vor fi arestate conform listelor pe care le vei furniza.

Nimeni nu poate răspunde de nimic. Mi-e teamă și acum, dacă nu de altceva, atunci de seringă plină cu porcăria care mă lipsește de voință și de rațiune. Cum să nu-mi fie frică? Numai avînd conștiința neputinței noastre și a rușinii generale, nu vom înceta să ne fie frică și nu vom deveni inconștienți. Frica este un simțulent și dovedește înțelegerea realității.

Repet cuvintele lui Mandelstam: eu o astfel de frică, nu ai de ce să te temi. Dar nici teama care slăbește, ea în cazul suției violențelor, nu este rea. Adevăratul pericol vine de la cel care nu are cunoștința frică, în vîrf mai mult chiar decît la bară, precum și de la cel care și-au pierdut memoria. Dintr-o ei simt recușaj, lasă pierderii și sulfanul sperios.

Nu voi apuca viitorul, dar tare mi-e teamă să nu se repete trecutul, într-o formă prea puțin diferită.

Trecerea domnește, are probabil timpul înainte, ceea ce n-o împiedică să minjească și să idiotizeze. Cu orice discurs de stăpîn, marxismul nu pune întrebări despre mijloacele folosite pentru a se impune, păstrează tăcerea asupra activității sale repressive. Acestei timponii originare i se adaugă mîndria lui originară. Sînt incomparabil mai multe subtilități într-un dialog al lui Platon decît în cele 18.000 de volume scrise într-o limbă de lemn marxistă. Mai puține îngrijorări, maeștrii îndrăzneau odinioară să cerceteze beția presupușilor lor legiuitori, împingînd dezvoltarea pînă la a da glas, în filozofia lor, rezistenței sclavilor: epicureism, stoicism, creștinism, tot ceea ce azi gardienii ruși aruncă în lagăre și în azile speciale. Întrebări pentru istoricii filozofiei: vă veți întreba doct dacă înocenția este într-adevăr „epitruu” (în Primul eere), Salamov stoic, Soljenitin creștin? Mai bine întrebati: stoicid de odinioară n-o fi un Salamov? Creștinid primitiv, un Soljenitin? Viața gîndirii, această rezistență lipită de trupul sclavului, azi, unde o deslușim?

Oricît ar fi de strîns, năvodul stăpînului are găuri. Ochii și se lărgesc. Dacă nu am învățat decît asta, și tot am recăpăta o privire care vede și urechii care aud, ce o umbră de fraternitate pentru definiții ruși și sclavii care, în timp și spațiu, ne înconjoară, în fața stăpînului diplomat în științe ale circului. Este oare atît de îndepărtată dezbaterile lansată de definiții Ghenia Krivjov și Fedik Rodighin, nu ne dau și oare de văzut? Scena se petrece la leștea de la o lecție de educație politică: în lagăr vede o conferință, un scriitor

mordav (nu reușiseră încă să-l bage pe Krivjov și pe Rodighin la carceră, așa că așteptau la conferință).

Krivjov, Rodighin și alii cîțiva l-au oprit pe conferință pe scările statului-major, ca discuția să aibă loc în fața unui public larg. Maiorul Postnikov, principalul agent al K.G.B.-ului de la noi, „veni în ajutorul” conferințarului. Krivjov întrebă de ce, la acea sedință sau la Congresul scriitorilor, nu se dăduse cuvîntul nici unuia dintre scriitorii cel mai progresisti, ca, de pildă, Nekrasov ori Soljenitin.

— Mai lăsați-ne în pace cu Soljenitin al vostru! Ce, așa-i scriitor? Face de ris rușii de scriitor!

— De ce nu vă place ce scrie? a întrebat Ghenia pe un ton caustic.

— Dar cui poate să-i placă? Își bate Joe de limba rusă. La fiecare pagină, doar mîscări.

În acel moment, un deportat l-a rugat pe gardianul de serviciu să-l lase să treacă în zona de lucru, ca să se ducă la dentist. I-a arătat gardianului un certificat, dar acesta îl întoarse spatele și se puse pe urlat: „Mă piș pe certificatul tău! Așteaptă-ți să termin și pînă atunci, la mai du-te-n p... mă-tii!”

— Dar o scenă ca asta, în ce termeni ați vrea s-o descrești? întrebă Rodighin.

— Nu are nici un sens să o descrii. Nici unul, ha e chiar dăunător să atragi atenția asupra acestor aspecte sumbre ale vieții, asupra unor amănunte fără importanță și a anumitor defecțe, a răspuns sentențios Postnikov... Soljenitin al vostru desfigurează viața! Eu am două fete de secolă, l-au rîșit pe Ivan Denisovici așa și își închipuie că acum pot să-și critice totul. În fiecare seară, nu auzam decît întrebări, reproșuri sau smiorcăieli! Mai întâi, le-am explicat cu frumusețe, dar mai apoi a trebuit să arunc cartea pe jos și cu asta s-a terminat.

— Și cum le-a convins lucrul asta pe fetele dumneavoastră? făcu Rodighin. Aveți întotdeauna aceiași argument secular: cățelii pe foc și noi la carceră?

Cum le vine mințea tinerelor fete și sclavilor? Nu se știe, probabil pentru că mințea nu „vine”. Într-o bună zi, cîndei lup se găsește să-l muște pe canibal, iar acesta în lipsa unei replici potrivite, îl descoperă mintos. Numai trufia colonială a stăpînului putea da de înțeles că sclavii sau copiii rămin surzi și muți între ei. Ghiveciul marei Hegel, părințele dialecticii, Părințele părințelilor marxismului: îndobitocit de plăcere, stăpînul își pierde cuvîntul; sclavul îl câștigă prin munca lui. Lîngă-ți-vă, teoreticienii! Cine și-ar putea închipui că stăpînii și sclavii nu-și dispută un același și monolit limbaj? Unul câștigă ceea ce pierde celălalt: dialectica stăpînului și a sclavului constă în a-și smulge reciproc... dialectica; fiul nu visează decît să-și imite tatăl; comunistul cel bun să-și la locul celui „rău”, deținutul să devină temnicer — o să facem cariera atunci cînd cel mai vîrstnic decît noi nu vor mai fi... El bine, nu l. Nicidecum: deținutul își privește țintă în ochi temnicerul și, dacă e cazul, îl scripă în față — aceasta salivă e mai consistentă decît multe capitole din Fenomenologia spiritului consacrate recunoașterii reciproce a Stăpînului și Sclavului; și mai spirituale.

Să nu-i întinzi stăpînului batista teoriei, să nu aștepti să redevină ademenitor la chip, să încerci să-l vezi cu ochii de deținutul. Unica revelație a Mărimilor veacului XX: a consolida, a instaura, a restabili. Puterea presupune să arzi cățelii și să prăjești carnea; înainte de toate și la urma urmei, stăpînul nu e decît un temnicer, Platon, poetul, îl lichea pe poezi, stăpînul a purtat dintotdeauna în el un gardian de închisoare, astăzi el se reduce la sata, gîndirea lui s-a electricificat, surizului l-au crescut țepi de alarmă ghimpată.

(Va urma)

Traducere de MARIANA CIOLAN

● În curs de apariție la editura Humanitas

- 1) N. Mandelstam, Contre tout espoir, p. 103.
- 2) L. Ciukovskaja, La Plongée, p. 149-159.
- 3) N. Mandelstam, op. cit., vol. I, p. 154.
- 4) N. Mandelstam, op. cit., vol. I, p. 170.
- 5) Marcenko, Mon Témoignage, p. 251-253.